



# TERCÜME

Sayı 38

19 Temmuz 1946

Cilt : 7

## TERCÜMELER

Şiirler  
İki mektup  
Aydede'nin anlattıkları  
Bir ara oyunu  
Dniepr  
Slavcılık, Avrupacılık

CATULLUS  
DESCARTES  
ANDERSEN  
G. B. SHAW  
GOGOL  
A. İ. GERTSEN

## YENİ GÖRÜŞLER

Descartes'in 350 nci yıl dönümü dolayısıyla:

Descartes'ı okurken  
Bir Descartes tasviri  
Descartes üzerine  
Descartes dünyasının eksikleri  
Yaşayan Descartes  
Descartes ve devrimiz

ANDRÉ GIDE  
PAUL VALÉRY  
HENRI BERGSON  
J. P. WALD  
RENÉ LALOU  
M. THOREZ

Amerika'nın iki yüzü  
İnsanlığın çıkmazı  
İnsanlık çıkmazda değildir  
Arap ve Greko - Lâtin metinleri II

E. LINDSAY  
A. KOESTLER  
A. BERNAL  
MASSIGNON

## İNCELEMELER

Klasikler arasında: *Aesopus'un Masalları, Metot üzerine Konuşma, İki Amphitryon, Kadınlar Mektebi ve Tenkidi.*

Yurtta tercüme: *Bizde Descartes tercümeleri — Macar edebiyatından tercümeler — Bibliyografya — İktibaslar.*

Millî Eğitim Bakan-  
lığı tarafından iki  
ayda bir çıkarılır

Sayı: 38  
Abonesi: 15



S A F F E T — K O R K U T  
(1909 — 1946)

Arkadaşımız Prof. Saffet KORKUT'U 4 Temmuz 1946 da kaybettik. 37 yaşında ve hayatının en verimli çağında aramızdan bu acı ayrılışı ile bilgi ve tercüme sahasında yeri güç doldurulacak bir boşluk bıraktı. Saffet KORKUT, Tercüme Bürosunun en faal üyelerindendi. Büronun kuruluşundan beri geçen yedi yıl içinde türlü tercüme incelemeleri arasında, İngiliz klâsiklerinden güzel tercüme örnekleri de vermişti. Bacon'dan Denemeler, Shakespeare'den Antonius ile Kleopatra, Eugene O'Neill'den Araya Giren Garip Oyun, Galsworthy'den Sadakat Bağları, Synge'den Babayiğit, Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Klâsikleri ve Konservatuvar Serisinde yayınladığı değerli eserlerdir. Bundan başka, J. Barrie'den çevirdiği Mary Rose ile İrlanda tiyatrosundan birkaç örnek çeşitli yayın evleri tarafından basılmıştır. Saffet KORKUT'UN, çağdaş kısmı kendi telifi olan, kısa bir İngiliz Edebiyatı Tarihi tercümesi de vardır.

Saffet KORKUT, tercüme faaliyetimize yalnız kendi iştirakle kalmamış, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde ve Hasanoğlan Köy Enstitüsünde yetiştirmiş olduğu öğrencileri de bu yolda teşvik etmiş, onlara yardım etmiştir. Butün, bu öğrenciler gerek kendi müesseselerinin dergilerinde, gerek Dünya Klâsikleri Serisinde İngilizceden tercüme yapılarak öğretmenlerinin gösterdiği aydın yol üzerinde yürüyorlar.

Tercüme, Büro arkadaşlarına, Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesine yakınları ve dostlarına başsağlığı diler.

# TERCÜME

Sayı : 38

19 Temmuz 1946

Cilt : 7

## C A T U L L U S

*Bu sayfalarda okuyacağınız Catullus tercümeleri dergimizin şiir tercümelerinde aradığı vasıfları haiz olmamakla beraber, okuyuculara, Catullus hakkında bir fikir verebilecektir. Bu tercümelerin bu sayıya konmasının sebebi de budur.*

Gaius Valerius Catullus İsa'dan önce yaşamıştır. Verona'da doğmuş, erkenden Roma'ya gelerek orada serbest bir şair hayatı sürmüştür. Neoterici (modernler) adıyla anılan yeni bir çığırın dahi mümessilli olan Catullus şiirlerinde kendi hayatını çok kuvvetli ve katkısız olarak aksettiren ilk Romalı şairdir. Şiire İskenderiye'li Grek şairlerinin, bilhassa Kallimakhos'un bilgili ve sanat dolu şiirlerini tercüme ve taklid ederek başlamıştır. Kendi içini döktüğü şiirleri çok daha değerli ve canlıdır. Bu şiirlerde genç ve hassas bir yüreğin bütün duyguları olduğu gibi açığa vurulmuştur. Asıl ismi Cloaudia olan Romalı kibar bir kadın için Lesbia adına yazdığı sevgi şiirleri ötekiler arasında önemli bir yer alır. Hiç güçlük çekmeden yazılvermiş benziyen, fakat çok sanatkârca olan mısraları o zamana kadar sert olan lâtin diline, çeşitli Grek vezinlerine uyabilecek bir yumuşaklık vermiştir. Şiirlerinde içle şekil arasında Catullus gibi kusursuz bir anlaşma gösteren ikinci bir Romalı yetişmemiştir.

Dr. S. Y. BAYDUR.

### 1. İTHAF<sup>1</sup>

Kime armağan edeyim bu sevimli kitapçığı,  
Kuru sünger taşının<sup>2</sup> henüz düzeltip parlattığı?  
Sana, ey Cornelius! zira her zaman sendin  
Pek boş olmadığını söyleyen gevezeliklerimin,  
Sonra yalnız sendin italyalılardan  
Üç ciltte bütün tarihimizi anlatmaya kalkan;  
Tanrı şahit, bilgi ve zahmet dolu bir iş.  
Bununçün al bu kitapçığı nasılsa öylece.  
Ey şiir perisi genç kız, lütfunla  
Yaşasın bu kitapçık yüz yıl ve daha fazla.

<sup>1</sup> Catullus şiir kitabını kendinden yaşlı olan hemşerisi tarihçi Cornelius Nepos'a ithaf ediyor; Cornelius 3 ciltlik bir umumi tarih yazmıştı.

<sup>2</sup> Sünger taşı, yuvarlanarak sarılan eski kitapların kenarlarını düzeltmek için kullanılırdı.

## 2. SEVGİLİNİN SERÇESİ

Serçecik, sevgilimin eğlencesi.  
 Hep oynadığı, hep göğsüne bastırıldığı,  
 Verip gagasına parmağının ucunu  
 İyice ısırtmak için kızdırdığı,  
 Biricik dileğim, eşsiz güzelim  
 Hoş bir şeyle oynamak isteyince  
 Tesellilik olacak kederine.  
 Hafiflerdi beni yakan ateş herhalde  
 Oynıyabilsem onun gibi seninle ben de;  
 Bir deva olurdu yüreğimdeki derde.

## 3. SERÇENİN ÖLÜMÜ

Ey sevgi tanrıları, yas utun.  
 Serçeciği öldü sevgilimin,  
 Serçecik eğlencesi sevgilimin,  
 Güzel gözlerinden kıymetlisi sevgilimin,  
 Pek şeker şeydi, tanımaz belki  
 Bir kız annesini, onun tanıdığı gibi sevgilimi.  
 Hiç ayrılmazdı kucağından  
 Döner sıçrardı bir oradan, bir buradan,  
 Bakıp hanımına cıvıldardı durmadan.  
 Yolcusu o şimdi karanlık bir yolun,  
 Geri dönmediği hiç bir kulun.  
 Lânet sana! batsın karanlığın  
 Ey ölüm! güzel şeylere düşmanlığın.  
 Kıydın canına o güzel varlığın.  
 O, ne fena! O, zavallı serçecik.  
 Anıyor seni yaşlı sevgilimin sözleri.  
 Kızarıyordu ağlamaktan güzel gözleri.

## 4. YELKENLİ

Gördüğünüz yelkenlicik ey ziyaretçiler,  
 Gemilerin en hızlısıymış bakılırsa sözüne:  
 Atılarak ileri yüzen hiçbir tekne  
 Geçememiş önüne, ister kürekle  
 Uçmaya çalışsın, isterse yelkenle.

Ürkütücü Adriyatik kıyılarına  
 Gitmem dememiş kyklad'lara  
 Ünlü Rhodos'a, korkunç Thrakya'ya.  
 Marmara'ya, ne de sonradan yelkenlicik  
 Önce gür saçlı bir orman olarak bulunduğu  
 Sert koyu'na Kara Deniz'in.  
 Kytorus tepesinde fısıldaşmış, ışık çalmış.  
 Kara Deniz Amasrası, ey şimşir ağaçlı Kytorus!  
 Şimdi de, eskiden de iyice bildiğini  
 Söylüyor yelkenlicik bunları; ta başlangıçta  
 Dikili durmuş senin tepelerinde,  
 Küreklerini ıslatmış eteklerindeki denizde;  
 Azgın denizleri aşarak oradan  
 Sahibini taşımış, ister essin sağdan,  
 İster soldan, isterse uygun yelle  
 İupiter üflesin iyice şişen yelkene.  
 Hiç bir adak kıyı tanrılarına  
 Adamamış, denizleri aşip son seferinde  
 Gelinciyedek bu berrak göle.  
 Bunlar eskidendi; bir köşecikte şimdi  
 Kocamış dinleniyor, adıyor sana kendini,  
 Ey Kastor, ey Kastor'un ikiz kardeşi!

### 5. ÖPÜCÜKLER

Soruyorsun kaç öpücüğün bana  
 Yeter de artar diye, ey Lesbia!  
 Kyrene'de ne kadar Libya kumu varsa  
 Güneşte kavrulmuş, Ammon tapınağıyla  
 Eski Battus'un kutsal mezarı arasında,  
 Yahut ne kadar yıldız, sessiz gecede  
 Gizli sevgilerini insanların görürse

4. Şiir: Catullus yelkenliyi Garda gölüne getirmiş onu orada gemicilerin koruyucu tanrıları olan ikiz kardeşler Castor ile Pollux a ithaf etmiş; şimdi bu ithafın sebebini anlatıyor. 6. satır: yelkenlinin geçtiği yerlerin adları gerçekte yolculuktaki sıranın tersine olarak söyleniyor. 12. satır: Kytorus Paphlagonia'nın kıyı şehri Amasra (Amastris) yakınındaki dağ olup o zamanlar şimşir ağaçlarıyla ünlüymüş. 22. satır: kazasız geçen bütün yolculuğunda deniz ve kıyı tanrılarına adak adamak gerekmemiş.

O kadar öpücük, o kadar öpmek  
Yeter de artar mecnun Catullus'a;  
Sayamasınlar gizliden gizliye,  
Kötü diller varamasın büyüye.

## 6. GÜÇ KARAR

Zavallı Catullus, bırak budalalığı,  
Kaybolmuş bil kaybolanı.  
Parlaklığı vaktiyle günlerin,  
Seni çektiği yere koşarken sevgilinin.  
Daha hiçbir kimsenin sevmediği kadar sevdiğin.  
Ne oyunlar, ne lâtifeler vardı orada,  
Senin istediğin, istemem demediği kızın da!  
Güneşli günler güldüler gerçek sana,  
Artık o istemiyor ey idaresiz, sen de isteme;  
Kaçanı kovalama, zavallı olma!  
Katlan, dayan, boyun eğme!  
Güle güle, sevgilim! Sağlam Catullus'un idaresi;  
Seni aramıyacak, sormıyacak istemiyeni;  
İçin sızhyacak, sormayınca kimse seni.  
Vay haline, hain! Nasıl bir hayat bekliyor seni,  
Kim yanına gelecek şimdi, kim beğenecek seni,  
Kimin olacaksın, kimi seveceksin şimdi,  
Kimi öpekceksin, kimin ısıracaksın dudaklarını?  
Fakat sen, ey Catullus; dayan, bozma kararını.

## 7. İZNIK'E VEDA

Artık bahar getiriyor ılık havaları,  
Artık çekiliyor kış sonunun azgın fırtınaları,  
Yatıştırıyor onları zephyr'in tatlı solukları.  
Arkada kalıyor, ey Catullus, Phrygia ovaları,  
Bunaltıcı İznik'in zengin toprakları.

5. Şiir. satır 3: Kyrene: Libyada Kyrenaika'nın başkenti; Pazaryerinde Battus'un mezarı vardı; Battos şehri kuran Heros (yarı tanrı kahraman) olup kendisine burada tapılırdı. Satır 10: bir şeye büyü yapabilmek için sayısını bilmek gerekmiş.

Gidiyorsun Küçük Asya'nın ünlü kentlerine.  
Artık heyecanlı yürek yolculuk için sabırsızlanıyor,  
Artık sevinçli ayaklar gezmek istiyor.  
Ey sevgili yoldaş alayı, allaha ısmarladık,  
Uzak yurttan gelmiş olan bizleri  
Başka başka yollar götürüyor geri.

Çeviren : *Dr. S. Y. BAYDUR*



7. Şiir: Catullus Bithynia'dan dönmek üzereyken yazılmış. İznik: Bithynia'nın başkenti. Şair 57 yılında propretor c. Memnius'la birlikte Bithynia eyâletine gitmişti.

## DESCARTES A ELISABETH

*Egmond, 15 septembre 1645*

Madame,

Votre Altesse a si exactement remarqué toutes les causes qui ont empêché Sénèque de nous exposer clairement son opinion touchant le souverain bien, et vous avez pris la peine de lire son livre avec tant de soin, que je craindrais de me rendre importun, si je continuais ici à examiner par ordre tous ses chapitres, et que cela me fit différer de répondre à la difficulté qu'il vous a plu me proposer, touchant les moyens de se fortifier l'entendement pour discerner ce qui est le meilleur en toutes les actions de la vie. C'est pourquoi, sans m'arrêter maintenant à suivre Sénèque, je tâcherai seulement d'expliquer mon opinion touchant cette matière.

Il ne peut, ce me semble, y avoir que deux choses qui soient requises pour être toujours disposé à bien juger: l'une est la connaissance de la vérité, et l'autre l'habitude qui fait qu'on se souvient et qu'on acquiesce à cette connaissance, toutes les fois que l'occasion le requiert. Mais, pour ce qu'il n'y a que Dieu seul qui sache parfaitement toutes choses, il est besoin que nous nous contentions de savoir celles qui sont le plus à notre usage.

Entre lesquelles, la première et la principale est qu'il y a un Dieu, de qui toutes choses dépendent, dont les perfections sont infinies, dont le pouvoir est immense, dont les décrets sont infallibles: car cela nous apprend à recevoir en bonne part toutes les choses qui nous arrivent, comme nous étant expressément envoyées de Dieu; et pour ce que le vrai objet de l'amour est la perfection, lorsque nous élevons notre esprit à le considérer tel qu'il est, nous nous trouvons naturellement si enclins à l'aimer, que nous tirons même de la joie de nos afflictions, en pensant que sa volonté s'exécute en ce que nous les recevons.

La seconde chose, qu'il faut connaître, est la nature de notre âme, en tant qu'elle subsiste dans le corps, et est beaucoup plus noble que



## DESCARTES'DAN ELISABETH'E

15 Eylül 1645

Madam

Altesiniz, Seneca'yı *üstün iyi* üzerine kanaatini açıkça anlatmaktan alıkoyan bütün sebepleri o kadar doğru gürmüşler, ve kitabını o kadar büyük bir dikkatle okumuşlar ki, burada kitabın bütün bahislerini sıra ile incelemeğe devam etmekle, sizi boş yere taciz etmekten, ve hayatın bütün işlerinde en iyiyi ayırt edebilmek için anlayışı kuvvetlendirme yolları üzerine sormak lütufunda bulunduğunuz meseleye cevap vermeme geciktirmekten korkarım. Bundan ötürü, şimdi Seneca üzerinde durmaksızın, yalnız bu konu üzerinde kanaatimi açıklamaya çalışacağım.

Her zaman iyi hüküm vermeğe hazır bir durumda bulunmak için ancak iki şey gerektiğini sanıyorum: biri hakikatın bilgisi, öteki de, gerektiği her defada, bu bilgiyi hatırlamak ve doğrulamak alışkanlığıdır. Fakat yalnız tanrı her şeyi tam olarak bildiği için, bizim sadece en çok işimize elverişli şeyleri bilmekle yetinmemiz gerekir.

Bu şeylerin de birincisi ve başlıcası şudur: bir Tanrı vardır, her şey ona bağlıdır, olgunlukları sonsuzdur, gücü pek büyük ve geniştir, kararları şaşmazdır: zira bu bize, başımıza gelen bütün şeyleri, Tanrının sırf bizim için gönderdiği şeyler olarak, iyi karşılamağı öğretir; aşkın gerçek konusu olgunluk olduğuna göre de, zihnimizi, Tanrıyı olduğu gibi gözden geçirmek için yukarıya çevirdiğimiz zaman, tabii olarak onu sevmiye sürükleniyoruz; o derecede ki, başımıza gelen şeylerde iradesinin yerine geldiğini düşünerek, kederlerimizden bile bir sevinç payı çıkarıyoruz.

Bilinmesi gereken ikinci şey ruhumuzun tabiatıdır, bu da bize öğretir ki, ruh vücudun içindedir, ondan çok daha asıldır, bu hayatta mev-

lui, et capable de jouir d'une infinité de contentements qui ne se trouvent point en cette vie: car cela nous empêche de craindre la mort, et détache tellement notre affection des choses du monde, que nous ne regardons qu'avec mépris tout ce qui est au pouvoir de la fortune.

A quoi peut aussi beaucoup servir qu'on juge dignement des œuvres de Dieu, et qu'on ait cette vaste idée de l'étendue de l'univers, que j'ai tâché de faire concevoir au 3<sup>e</sup> livre de mes Principes: car si on s' imagine qu'au delà des cieux il n'y a rien que des espaces imaginaires, et que tous ces cieux ne sont faits que pour le service de la terre, ni la terre que pour l'homme, cela fait qu'on est enclin à penser que cette terre est notre principale demeure, et cette vie notre meilleure; et qu'au lieu de connaître les perfections qui sont véritablement en nous, on attribue aux autres créatures des imperfections qu'elles n'ont pas, pour s'élever au-dessus d'elles, et entrant en une présomption impertinente, on veut être du conseil de Dieu, et prendre avec lui la charge de conduire le monde, ce qui cause une infinité de vaines inquiétudes et fâcheries.

Après qu'on a ainsi reconnu la bonté de Dieu, l'immortalité de nos âmes et la grandeur de l'univers il y a encore une vérité dont la connaissance me semble fort utile: qui est que, bien que chacun de nous soit une personne séparée des autres, et dont, par conséquent, les intérêts sont en quelque façon distincts de ceux du reste du monde, on doit toutefois penser qu'on ne saurait subsister seul, et qu'on est, en effet, l'une des parties de cette terre, l'une des parties de cet Etat, de cette société, de cette famille, à laquelle on est joint par sa demeure, par son serment, par sa naissance. Et il faut toujours préférer les intérêts du tout, dont on est partie, à ceux de sa personne en particulier; toutefois avec mesure et discrétion, car on aurait tort de s'exposer à un grand mal, pour procurer seulement un petit bien à ses parents ou à son pays; et si un homme vaut plus, lui seul, que tout le reste de sa ville, il n'aurait pas raison de se vouloir perdre pour la sauver. Mais si on rapportait tout à soi-même, on ne craindrait pas de nuire beaucoup aux autres hommes, lorsqu'on croirait en retirer quelque petite commodité, et on n'aurait aucune vraie amitié, ni aucune fidélité, ni généralement aucune vertu; au lieu qu'en se considérant comme une partie du public, on prend plaisir à faire du bien à tout le monde, et même on ne craint pas d'exposer sa vie pour le service d'autrui, lorsque l'occasion s'en présente; voire on voudrait perdre son âme, s'il se pouvait, pour sauver les autres. En sorte que cette considération est la source et l'origine de toutes les plus héroïques actions que fassent les

cut olmıyan birçok zevk ve memnunlukları duyup tadabilir: zira bu, ölümden korkmamızın önüne geçtiği gibi, sevgimizi de dünya şeylerinden ayırır, öyle ki, ancak talihin elinde olan her şeye hor bir gözle bakarız.

Burada Tanrının eserleri üzerine gerektiği gibi hüküm vermek, ve *İlkeler*'imin üçüncü kitabında anlatmaya çalıştığım veçhile, evrenin büyüklüğü üzerine geniş bir fikir edinmek de çok işe yarayabilir: zira göklerin ötesinde ancak mevhum mekânlar vardır, bütün gökler yerin işine yaramak, yer de ancak insanın işine yaramak için yaratılmıştır, diye hayal edecek olursak, o zaman yer yüzünün esas yerimiz, bu hayatın da en iyi hayat olduğunu sanmaya meylederiz; böylece de, bizde gerçekten mevcut olan bütün olgunlukları bilecek yerde, kendimizi başka varlıkların üstünde göstermek için, onlara kendilerinde bulunmıyan, birçok eksiklikler yükleriz; bununla da yersiz bir böbürlenmeye kapılarak, Tanrının divanından olmak, ve onunla birlikte dünyanın idaresini elimize almak isteriz, bunun da sonu bir sürü endişe ve üzüntüdür.

Tanrının iyiliği, ruhlarımızın ölmezliği, ve evrenin büyüklüğünü bu şekilde tanıdıktan sonra, bilinmesi pek faydalı bir hakikat daha vardır ki o da şudur: her ne kadar, her birimiz başkalarından ayrı bir şahsiyet olsak, dolaysıyla, menfaatlarımız başkalarının menfaatından ayrı bulunsa, gene de yalnız yaşıyamıyacağımızı, ve gerçekte bu evrenin bölümlerinden biri, ayrıca da, yer yüzünün bölümlerinden biri, bu devletin, şu cemiyetin, o ailenin bölümlerinden biri olduğumuzu, sonra onlara evimiz, sözümüz ve doğuşumuzla bağlı bulunduğumuzu düşünmeliyiz. Ve bölümü bulunduğumuz bütünü menfaatlarını her zaman kendi şahsi menfaatlarımıza tercih etmeliyiz, ama bunun için ölçü ve tedbiri de elden bırakmamalıyız: zira ailesine veya memleketine yalnız ufak bir iyilik sağlamak için, kendisini büyük bir felâkete atmak doğru değildir; böylece tek başına, şehrinin bütün insanlarından değerli olan bir adamın, şehri kurtarmak maksadiyle, keudini feda etmesi için bir sebep yoktur. Fakat her şeyi kendimize çektiğimizde de, ufak bir kolaylık elde edeceğimizi sanarak başka insanlara zarar vermekten sakınmalıyız, aksi halde, ne bir gerçek dostluk, ne bir sadakat, genel olarak, ne de bir fazilet mevcut olabilir; halbuki kendimize halkın bir parçası gözüyle bakınca, herkese iyilik etmekten zevk alırız, hafta gerekirse, başkasının iyiliği için, hayatımızı tehlikeye koymaktan bile sakınmayız; ve daha da ileri giderek, başkalarını kurtarmak için, elimizde olsa, ruhumuzu bile feda etmek isteriz. İnsanların yaptığı bütün kahramanlıkların kaynağı ve kökü işte bu düşüncedir; zira, bence, öğülmeyi umdukları için,

hommes; car pour ceux qui s'exposent à la mort par vanité, pour ce qu'ils espèrent en être loués, ou par stupidité, pour ce qu'ils n'appréhendent pas le danger, je crois qu'ils sont plus à plaindre qu'à priser. Mais, lorsque quelqu'un s'y expose, pour ce qu'il croit que c'est de son devoir, ou bien lorsqu'il souffre quelque autre mal, afin qu'il en revienne du bien aux autres, encore qu'il ne considère peut-être pas avec réflexion qu'il fait cela pour ce qu'il doit plus au public, dont il est partie, qu'à soi-même en son particulier, il le fait toutefois en vertu de cette considération, qui est confusément en sa pensée. Et on est naturellement porté à l'avoir, lorsqu'on connaît et qu'on aime Dieu comme il faut : car alors, s'abandonnant du tout à sa volonté, on se dépouille de ses propres intérêts, et on n'a point d'autre passion que de faire ce qu'on croit lui être agréable; en suite de quoi on a des satisfactions d'esprit et des contentements, qui valent incomparablement davantage que toutes les petites joies passagères qui dépendent des sens.

Outre ces vérités, qui regardent en général toutes nos actions, il en faut aussi savoir plusieurs autres, qui se rapportent plus particulièrement à chacune d'elles. Dont les principales me semblent être celles que j'ai remarquées en ma dernière lettre : à savoir que toutes nos passions nous représentent les biens, à la recherche desquels elles nous incitent, beaucoup plus grands qu'ils ne sont véritablement; et que les plaisirs du corps ne sont jamais si durables que ceux de l'âme, ni si grands, quand on les possède, qu'ils paraissent, quand on les espère. Ce que nous devons soigneusement remarquer, afin que, lorsque nous nous sentons émus de quelque passion, nous suspendions notre jugement, jusques à ce qu'elle soit apaisée; et que nous ne nous laissions pas aisément tromper par la fausse apparence des biens de ce monde.

A quoi je ne puis ajouter autre chose, sinon qu'il faut aussi examiner en particulier toutes les mœurs des lieux où nous vivons, pour savoir jusques où elles doivent être suivies. Et bien que nous ne puissions avoir des démonstrations certaines de tout, nous devons néanmoins prendre parti, et embrasser les opinions qui nous paraissent les plus vraisemblables, touchant toutes les choses qui viennent en usage, afin que, lorsqu'il est question d'agir, nous ne soyons jamais irrésolus. Car il n'y a que la seule irrésolution qui cause les regrets et les repentirs.

Au reste, j'ai dit ci-dessus qu'outre la connaissance de la vérité, l'habitude est aussi requise, pour être toujours disposé à bien juger. Car, d'autant que nous ne pouvons être continuellement attentifs à même chose, quelques claires et évidentes qu'aient été les raisons qui nous ont persuadé ci-devant quelque vérité, nous pouvons, par après,

gururla, yahut da tehlikeye aldırış etmedikleri için, körü körüne ölümü göze alanlar, beğenilmekten çok acınmağa lâyık kimselerdir, fakat bir kimse, vazifesi olduğuna inanarak, hayatını tehlikeye koyduğu, yahutta başkalarının iyiliği için, herhangi bir kötülüğe katlandığı zaman, bunu kendisinden çok, bir olduğu millete borçlu olduğu için yaptığını düşünmese bile bunu, belirsiz bir şekilde düşünce-sinde bulunan bu düşünceye göre yapmaktadır. Tanrıyı gerektiği gibi bildiğimiz ve sevdiğimiz zaman, tabii olarak bu düşünceyi edinmeye meylederiz; zira o zaman, kendimizi her şeyde onun iradesine bırakarak, kendi menfaatlarımızdan sıyrılmış oluruz, ve biricik ihtirasımız da, onun hoşuna gideni yapmak olur; bunun sonunda da duyulardan gelen bütün geçici sevinçlerden ölçülmez derecede değerli olan bir takım ruh hoş-nutluk ve memnurluklarına kavuşuruz.

Genel olarak bütün işlerimizle ilgili olan bu hakikatlardan sonra, iş-lerimizin herbirini özel olarak ilgilendiren başka hakikatları da bilmek lâzımdır. Bunların da başlıcaları son mektubumda gösterdiklerimdir, sanırım.

Demiştim ki, bütün ihtiraslarımız bize bazı nimetleri gerçekte oldu-ğundan daha büyük gösterir, ve bizi onların peşinden koşmağa kıskırtır, vücut zevkleri hiçbir zaman ruh zevkleri kadar devamlı olmadığı gibi, elde edildikleri zaman da, umuldukları zamanda göründükleri kadar bü-yük değildirler. Herhangi bir ihtirasın bizi heyecana düşürdüğünü hissetti-ğimiz anda heyecan sükûnet buluncaya kadar hükmümüzü talik etmek, ve dünya nimetlerinin sahte görünüşüne kendimizi kaptırmamak için, bu noktayı iyice göz önünde bulundurmak lâzımdır.

Buna ancak şunu da ilavê edebilirim ki, yaşadığımız muhite ne dere-ceye kadar uymamız gerektiğini bilmek için, onun ahlâk ve âdetlerini de iyice incelemek lâzımdır. Hepsinin şüphesiz isbatlarını elde edemesek de, bir karar vermek, ve iş görmek gerektiği yerde, hiçbir zaman kararsız kalmamak için de, âdet olan bütün şeyler hakkında, bize en doğruya yakın görünen kanaatları kabul etmek zorundayız, zira esef ve nedametlerimizin biricik sebebi kararsızlıktır.

Hulâsa, yukarıda, her zaman iyi hüküm verebilmek için, hakikatın bilgisinden başka alışkanlık da gerektiğini söylemiştim. Zira aynı şeye devamlı olarak dikkat edemediğimiz göz önüne alınırsa, önce bize bir hakikatı ispat eden kanıtlar ne kadar açık ve apaçık olursa olsun, uzun ve devamlı bir düşünce ile, alışkanlık haline gelecek derecede zih-

être détournés de la croire par de fausses apparences, si ce n'est que, par une longue et fréquente méditation, nous l'ayons tellement imprimée en notre esprit, qu'elle soit tournée en habitude. Et en ce sens on a raison, dans l'École, de dire que les vertus sont des habitudes; car, en effet, on ne manque guère, faute d'avoir, en théorie, la connaissance de ce qu'on doit faire, mais seulement faute de l'avoir en pratique, c'est-à-dire faute d'avoir une ferme habitude de la croire. Et pour ce que, pendant que j'examine ici ces vérités, j'en augmente aussi en moi l'habitude, j'ai particulièrement obligation à Votre Altesse, de ce qu'elle permet que je l'en entretienne, et il n'y a rien en quoi j'estime mon loisir mieux employé, qu'en ce où je puis témoigner que je suis,

Madame;

De Votre Altesse,

Le très humble et très obéissant  
Serviteur,

Descartes

TÜSTAV

nimizde yer etmedikçe, sonra yanlış görüşlerle ona inanmaktan vazgeçebiliriz. Bu anlamda İskolastikte erdemler bir takım alışkanlıklardır, diyenler haklıdır; zira, gerçekten yapılması gerekenin bilgisini teorik olarak bilmediğimiz için değil, ama bunu yalnız pratik olarak kullanmadığımız için hata işleriz; burada bu hakikatları incelerken, onları kullanmak alışkanlığını da artırdığı için, kendilerine onlardan bahsetmeme müsaade buyurdıklarından dolayı, altesinize ayrıca şükran borçluyum, ve boş zamanımı da ancak emirlerinizi yerine getirdiğim zaman en iyi kullandığıma eminim.

Madam,

Altesinizin

Pek saygılı ve pek itaatli

Kölesi

Descartes<sup>1</sup>

TÜSTAV

<sup>1</sup> Descartes'in eserleri arasında *Mektuplar* büyük bir yer tutar. Bugünün gazete ve mecmuacılığının henüz gelişmediği XVII yüzyılda, mektuplaşma, bilginler arasında iyi bir fikir ulaştırma vasıtası idi. Onun için Descartes'in fikirlerini iyi kavramakta mektuplarının payı pek önemlidir. Bunların en meşhurları, dostu *Père Mersenne* ile *Prensess Elisabeth'e* yazdıklarıdır: Elisabeth, 1618 de Bohemya Kralı olduğu halde, patlayan din harpleri yüzünden tacını kaybeden, Fréderik'in büyük kızıdır. Zamanının bilimlerini kavrayan, birçok dil bilen, bilgin bir prensesti. Descartes'ı Hollanda'da tanımış, ve oradan ayrıldıktan sonra, onunla mektuplaşmıştır. Bu mektuplar, bilhass Descartes'in ahlâk üzerine görüşlerini belirtmesi bakımından önemlidir. Burada onlardan ikisini sunuyoruz.

## DESCARTES A ELISABETH

Egmond, septembre 1646

Madame,

J'ai lu le livre dont Votre Altesse m'a commandé de lui écrire mon opinion, et j'y trouve plusieurs préceptes qui me semblent fort bons; comme entre autres au 19 et 20<sup>e</sup> chapitres: *Qu'un Prince doit toujours éviter la haine et le mépris de ses sujets, et que l'amour du peuple vaut mieux que les forteresses.* Mais il y en a aussi plusieurs autres que je ne saurais approuver. Et je crois que ce en quoi l'Auteur a le plus manqué, est qu'il n'a pas mis assez de distinction entre les Princes qui ont acquis un Etat par des voies justes, et ceux qui l'ont usurpé par des moyens illégitimes; et qu'il a donné à tous, généralement, les préceptes qui ne sont propres qu'à ces derniers. Car comme, en bâtissant une maison dont les fondements sont si mauvais qu'ils ne sauraient soutenir des murailles hautes et épaisses, on est obligé de les faire faibles et basses, ainsi ceux qui ont commencé à s'établir par des crimes sont ordinairement contraints de continuer à commettre des crimes, et ne se pourraient maintenir s'ils voulaient être vertueux.

C'est au regard de tels Princes qu'il a pu dire, au chapitre 3: *Qu'ils ne sauraient manquer d'être haïs de plusieurs; et qu'ils ont souvent plus d'avantage à faire beaucoup de mal qu'à en faire moins, pour que les légères offenses suffisent pour donner la volonté de se venger, et que les grandes en ôtent le pouvoir.* Puis, au chapitre 15: *Que, s'ils voulaient être gens de bien, il serait impossible qu'ils ne se ruinassent parmi le grand nombre de méchants qu'on trouve partout.* Et au chapitre 19: *Qu'on peut être haï pour de bonnes actions aussi bien que pour de mauvaises.*

Sur lesquels fondements il appuie des préceptes très tyranniques, comme de vouloir *qu'on ruine tout un pays, afin d'en demeurer le maître; qu'on exerce de grandes cruautés, pourvu que ce soit promptement et tout à la fois; qu'on tâche de paraître homme de bien, mais*



## DESCARTES'DAN ELISABETH'E

Egmond, Eylül 1646

Madam,

Altesinizin okumamı ve kendilerine hakkındaki kanaatimi yazmamı emir buyurdıkları kitabı<sup>1</sup> okudum, içinde bana pek iyi görünen birçok öğütler buldum; meselâ, 19 ncu ve 20 nci bahislerde rasladıklarım bunlardan bir kaçadır: *Bir hükümdar her zaman tebaasının kin ve nefretinden sakınmalıdır; halkın sevgisi kalelerden daha değerlidir.* Fakat başka bir çokları da var ki doğru bulamam. Müellifin en çok aldandığı nokta, doğru yollarla devletin başına geçen hükümdarlarla gayri meşru yollardan giderek zorla devletin başına geçen hükümdarlar arasında yeterce ayrılık kurmamış; ve ancak bu sonunculara uygun gelen öğütleri genel olarak hepsine vermiş olmasıdır sanırım; zira nasıl, kalın ve yüksek duvarları tutamayacak kadar kötü temeller üzerine dayanan bir ev yaparken, duvarları ince ve alçak yapmak zorluğu varsa, aynı suretle, cinayetlerle devletin başına geçenler de, cinayet işlemekte devamı mecburdurlar, faziletli olmak isteyince de yerlerinde tutunamazlar.

3 ncü bahisdeki şu sözleri bu türkü hükümdarlar için söylemiş olmaktadır sanırım: *Bir çoklarının kin ve nefretinden kurtulamazlar; çok zaman az kötülük yapmaktan ziyade çok kötülük yapmakta kârları vardır, çünkü hafif fenalıklar öc almak arzusunu doğurabildiği halde, büyük zulümler öc alma gücünü yok eder.* Sonra, 15 nci bahisbe: *iyi kimseler olmak isterlerse, her tarafta raslanan bir sürü kötü arasında mahvolmamaları imkânsızdır.* 19 ncu bahiste de: *iyi hareketler için olduğu kadar kötü işler için de kin ve nefret kazanılabilir.*

Bu temeller üzerine pek tiranca kurullar kuruyor, meselâ "*hâkimi olmak için, bütün bir memleket harap edilmelidir; çabuk ve hep birden yapılmak şartıyla, büyük zulümler işlenmelidir; iyi adam gibi görünmeye çalışmalı, fakat gerçekte iyi olmamalı; faydalı olduğu müd-*

<sup>1</sup> Machiaveli'nin *Il Principe*=*Hükümdar* adlı eseri. 1532'de İtalyanca olarak çıkmış, 1553'de Fransızcaya, 1560'da da Lâtinceye çevrilmiştir. Tefsircilere göre, Descartes eseri İtalyanca-sından okumuştur.

*qu'on ne le soit pas véritablement; qu'on ne tienne sa parole qu'aussi longtemps qu'elle sera utile; qu'on dissimule, qu'on trahisse; et enfin que, pour régner, on se dépouille de toute humanité, et qu'on devienne le plus farouche de tous les animaux.*

Mais c'est un très mauvais sujet pour faire des livres, que d'entreprendre d'y donner de tels préceptes, qui, au bout du compte, ne sauraient assurer ceux auxquels il les donne; car, comme il avoue lui-même, *ils ne se peuvent garder du premier qui voudra négliger sa vie pour se venger d'eux.* Au lieu que, pour instruire un bon Prince, quoique nouvellement entré dans un Etat, il me semble qu'on lui doit proposer des maximes toutes contraires, et supposer que les moyens dont il s'est servi pour s'établir ont été justes; comme, en effet, je crois qu'ils le sont presque tous, lorsque les Princes qui les pratiquent les estiment tels; car la justice entre les Souverains a d'autres limites qu'entre les particuliers, et il semble qu'en ces rencontres Dieu donne le droit à ceux auxquels il donne la force. Mais les plus justes actions deviennent injustes, quand ceux qui les font les pensent telles.

On doit aussi distinguer entre les sujets, les amis ou alliés et les ennemis. Car, au regard de ces derniers, on a quasi permission de tout faire, pourvu qu'on en tire quelque avantage pour soi, ou pour ses sujets; et je ne désapprouve pas, en cette occasion, qu'on accouple le renard avec le lion, et qu'on joigne l'artifice à la force. Même je comprends, sous le nom d'ennemis, tous ceux qui ne sont point amis ou alliés, pour ce qu'on a droit de leur faire la guerre, quand on y trouve son avantage, et que, commençant à devenir suspects et redoutables, on a lieu de s'en défier. Mais j'excepte une espèce de tromperie, qui est si directement contraire à la société, que je ne crois pas qu'il soit jamais permis de s'en servir, bien que notre Auteur l'approuve en divers endroits, et qu'elle ne soit que trop en pratique: c'est de feindre d'être ami de ceux qu'on veut perdre, afin de les pouvoir mieux surprendre. L'amitié est une chose trop sainte pour en abuser de la sorte; et celui qui aura pu feindre d'aimer quelqu'un, pour le trahir, mérite que ceux qu'il voudra par après aimer véritablement, n'en croient rien et le haïssent.

Pour ce qui regarde les alliés, un Prince leur doit tenir exactement sa parole, même lorsque cela lui est préjudiciable; car il ne le saurait être tant, que la réputation de ne manquer point à faire ce qu'il a promis lui est utile; et il ne peut acquérir cette réputation que par de telles occasions, où il y va pour lui de quelque perte; mais en celles qui le ruineraient tout à fait, le droit des gens le dispense de sa pro-

*detçe verilen sözü tutmalı; gizlemeli, aldatmalı, ve sonunda, hükmetmek için, bütün insanlıktan sıyrılmalı ve bütün hayvanların en canavarı kesilmelidir» diyor.*

Fakat bu türlü öğütler vermek için kitap yazmaya kalkmak pek kötü bir şeydir, çünkü, bunlar sonunda, öğüt verdiği kimselere güvenlik veremez; zira, kendinin de dediği gibi, onlardan öc almak için hayatına kıymayı göze almak isteyen elinden kurtulamazlar. Halbuki, bir milletin başına yeni geçmiş olsa bile, bir hükümdara öğüt vermek için, tamamiyle tersi kurallar öğretmek, ve devletin başına gelmek için kullandığı vasıtaların meşru olduğunu farzetmek lâzımdır; nitekim, bu vasıtaları kullanan hükümdarlar, onları doğru buldukları takdirde, hemen hepsinin, gerçekten, doğru olduklarını sanıyorum; zira adaletin hükümdarlar arasındaki sınırı, şahıslar arasındaki sınırdan başkadır: ve öyle görünüyor ki bu hallerde tanrı, kuvveti verdiği hakkı da veriyor. Fakat, işliyenler eğri düşündüğü zaman, en doğru hareketler bile eğri olur.

Tebaalar, dostlar ve müttefiklerle düşmanları da birbirinden ayırmalıdır, zira, düşmanlara karşı, hemen hemen her şeyi yapmaya cevaz vardır, yeter ki bundan hükümdar veya tebaaları için bir fayda elde edilsin; bu takdirde, tilki ile kurdu birleştirmeyi ve kuvvetin yanına hileyi de katmayı yanlış bulmuyorum. Hattâ ben, dost veya müttefik olmayanların hepsini, düşman adı altında topluyorum, çünkü, işimize geldiği zaman, onlara karşı harb açmakta haklı olduğumuz gibi, şüpheli ve korkulu olmaya başlayınca da güvenmemek hakkımızdır. Fakat bir hile var ki istisna ediyorum, bu hile, müellifin birçok yerlerde doğrulamasına, ve hayatta da haddinden fazla revaçta olmasına rağmen, cemiyete öyle taban tabana zıddır ki kullanılmasına hiçbir zaman cevaz yoktur sanırım; o da, daha iyi avlamak için, mahvını istediği kimselerin yalandan dostu görünmektir. Dostluk bu şekilde kötüye kullanılmıyacak kadar kutsal bir şeydir; ve bir kimseyi, aldatmak için, yalandan sever görünen bir adam, sonradan gerçekten sevmek isteyeceği kimselerin, kendisine inanmamasını ve kendisinden nefret etmesini hakeder.

Müttefiklere gelince, bir hükümdar, kendisine zararlı olduğu takdirde bile, tamamiyle sözünü tutmalıdır; zira, sözünü tutmak şöhretinin kendisine sağladığı fayda göz önüne alınırsa, bundan gördüğü zarar o kadar büyük olamaz. O da bu şöhreti ancak, biraz zarar göreceği, böyle fırsatlarda kazanabilir. Fakat kendisini tamamiyle mahvedecek hallerde, devletler hukuku onu sözünü tutmakta serbest bırakır. Sözünü

messe. Il doit aussi user de beaucoup de circonspection, avant que de promettre, afin de pouvoir toujours garder sa foi. Et bien qu'il soit bon d'avoir amitié avec la plupart de ses voisins, je crois néanmoins que le meilleur est de n'avoir point d'étroites alliances, qu'avec ceux qui sont moins puissants. Car, quelque fidélité qu'on se propose d'avoir, on ne doit pas attendre la pareille des autres, mais faire son compte qu'on en sera trompé, toutes les fois qu'ils y trouveront leur avantage; et ceux qui sont plus puissants l'y peuvent trouver, quand ils veulent, mais non pas ceux qui le sont moins.

Pour ce qui est des sujets, il y en a de deux sortes: à savoir les grands et le peuple. Je comprends, sous le nom de grands, tous ceux qui peuvent former des partis contre le Prince, de la fidélité desquels il doit être très assuré; ou, s'il ne l'est pas, tous les politiques sont d'accord qu'il doit employer tous ses soins à les abaisser, et qu'en tant qu'ils sont enclins à brouiller l'Etat, il ne les doit considérer que comme ennemis. Mais, pour ses autres sujets, il doit surtout éviter leur haine et leur mépris; ce que je crois qu'il peut toujours faire, pourvu qu'il observe exactement la justice à leur mode (c'est-à-dire suivant les lois auxquelles ils sont accoutumés), sans être trop rigoureux aux punitions, ni trop indulgent aux grâces, et qu'il ne se remette pas de tout à ses Ministres, mais que, leur laissant seulement la charge des condamnations plus odieuses, il témoigne avoir lui-même le soin de tout le reste; puis aussi, qu'il retienne tellement sa dignité, qu'il ne quitte rien des honneurs et des déférences que le peuple croit lui être dues, mais qu'il n'en demande point davantage, et qu'il ne fasse paraître en public que ses plus sérieuses actions, ou celles qui peuvent être approuvées, de tous, réservant à prendre ses plaisirs en particulier, sans que ce soit jamais au dépens de personne; et enfin qu'il soit immuable et inflexible, non pas aux premiers desseins qu'il aura formés en soi-même, car d'autant qu'il ne peut avoir l'œil partout, il est nécessaire qu'il demande conseil, et entende les raisons de plusieurs, avant que de se résoudre; mais qu'il soit inflexible touchant les choses qu'il aura témoigné avoir résolues, encore même qu'elles lui fussent nuisibles; car malaisément le peuvent-elles être tant que serait la réputation d'être léger et variable.

Ainsi je désapprouve la maxime du chapitre 15: *Que, le monde étant fort corrompu, il est impossible qu'on ne se ruine, si l'on veut être toujours homme de bien; et qu'un Prince, pour se maintenir, doit apprendre à être méchant, lorsque l'occasion le requiert; si ce n'est peut-être que, par un homme de bien, il entende un homme superstitieux*

her zaman tutabilmek için de, söz vermeden önce, çokca düşünmesi lâzımdır. Komşuların çoğu ile dost geçinmek iyi olsa da, en iyisi ancak az kuvvetli olanlarla sıkı ittifaklar yapmaktır. Zira, sözümüze ne kadar sadık kalmak istersek istiyelim, aynı şeyi başkalarından beklememeliyiz, fakat menfaatlarını buldukları her defada, aldatılacakmışız gibi hesabımızı yapmalıyız. Az kuvvetli olanlar değil, çok kuvvetli olanlar, istedikleri zaman, bunda bir menfaat bulabilirler.

Tebaalara gelince, bunlar da iki türdür: büyükler ile halk. Büyüklerden, hükümdara karşı partiler kurabilenlerin hepsini anlıyorum, hükümdar onların sadakatinden emin olmalıdır; yahutta emin değilse, onları yatıştırmak için her türlü vasıtaya baş vurmak gerektiğinde bütün devlet idaresi bilgileri mutabıktır, ve devleti karıştırmıya meylettikleri takdirde, onlara düşmanları gözüyle bakması lâzımdır. Fakat, öteki tebaalarına gelince, onların bilhassa kin ve nefretinden sakınmalıdır; bunu da, zannederim her, zaman yapabilir, yeterki şu şartları yerine getirsin: kendi tarzlarında, yani alıştıkları kanunlara göre, adalete riayet etmelidir. Ne cezalarında sert, ne de lütuflarında gevşek olmalıdır, her şeyi nazırlarına bırakmamalı, fakat, yalnız çirkin hükümlerin yükünü onlara bırakarak, geri kalan işlerin hepsiyle uğraştığını göstermelidir; sonra, şeref ve asaletini öyle muhafaza etmelidir ki halkın kendisine borçlu olduğunu sandığı hürmet ve itibardan hiçbirini terketmemeli, fakat fazlasını da istememeli, ve asla kimsenin zararına olmaksızın, zevk ve safasını hususi hayatı için sakıyarak, umumi hayatında en ciddi hareketlerini, yahut da herkesin doğru bulacağı hareketleri göstermelidir. Ve nihayet hareketlerinde sabit ve bükülmez olmalıdır, tek başına kurduğu ilk tasarımlarda değil, zira her yerde gözü olmayacağı için, karar vermeden önce danışması ve bir çoklarının fikirlerini alması lâzımdır; fakat, kendisine zararı da olsa, karar verdiği şeylerde sabit ve bükülmez olmalıdır; zira, ne de olsa, kararsız ve değişgen olmak şöhreti kadar zararlı olamazlar.

Böylece 15 inci bahisteki şu kuralı doğru bulmuyorum: *Dünya pek bozuk olduğundan, her zaman iyi insan olmak istenince, mahvolmamak imkânsızdır; bir hükümdar, tutunmak için, durum gerektirdiği zaman, kötü olmasını öğrenmelidir; meğer ki iyi adamdan, Sebt sabahı savaşmağa cesaret edemiyen, ve milletin dinini değiştirmedikçe vicdanı*

et simple, qui n'ose donner bataille au jour du Sabbat, et dont la conscience ne puisse être en repos, s'il ne change la religion de son peuple. Mais, pensant qu'un homme de bien est celui qui fait tout ce que lui dicte la vraie raison, il est certain que le meilleur est de tâcher à l'être toujours.

Je ne crois pas aussi ce qui est au chapitre 19: *Qu'on peut autant être haï pour les bonnes actions, que pour les mauvaises*, sinon en tant que l'envie est une espèce de haine; mais cela n'est pas le sens de l'Auteur. Et les Princes n'ont pas coutume d'être enviés par le commun de leurs sujets; ils le sont seulement par les grands, ou par leurs voisins, auxquels les mêmes vertus qui leur donnent de l'envie, leur donnent aussi de la crainte; c'est pourquoi jamais on ne doit s'abstenir de bien faire, pour éviter cette sorte de haine; et il n'y en a point qui leur puisse nuire, que celle qui vient de l'injustice ou de l'arrogance que le peuple juge être en eux. On voit même que ceux qui ont été condamnés à la mort, n'ont point coutume de haïr leurs juges, quand ils pensent l'avoir méritée; et on souffre aussi avec patience les maux qu'on n'a point mérités, quand on croit que le Prince, de qui on les reçoit, est en quelque façon contraint de les faire, et qu'il en a du déplaisir; pour ce qu'on estime qu'il est juste qu'il préfère l'utilité publique à celle des particuliers. Il y a seulement de la difficulté, lorsqu'on est obligé de satisfaire à deux partis qui jugent différemment de ce qui est juste, comme lorsque les Empereurs Romains avaient à contenter les Citoyens et les Soldats; auquel cas il est raisonnables d'accorder quelque chose aux uns et aux autres, et on ne doit pas entreprendre de faire venir tout d'un coup à la raison ceux qui ne sont pas accoutumés de l'entendre; mais il faut tâcher peu à peu, soit par des écrits publics, soit par les voix des Prédicateurs, soit par tels autres moyens, à la leur faire concevoir. Car enfin le peuple souffre tout ce qu'on lui peut persuader être juste, et s'offense de tout ce qu'il imagine d'être injuste; et l'arrogance des Princes, c'est-à-dire l'usurpation de quelque autorité, de quelques droits, ou de quelques honneurs qu'il croit ne leur être point dus, ne lui est odieuse, que pour ce qu'il la considère comme une espèce d'injustice.

Au reste, je ne suis pas aussi de l'opinion de cet Auteur, en ce qu'il dit en sa Préface: *Que, comme il faut être dans la plaine, pour mieux voir la figure des montagnes, lorsqu'on en veut tirer le crayon, ainsi on doit être de condition privée, pour bien connaître l'office d'un prince*. Car le crayon ne représente que les choses qui se voient de loin; mais les principaux motifs des actions des Princes sont souvent des circonstances si particulières que, si ce n'est qu'on soit Prince soi-même, ou bien

rahat etmiyen hurafeperest, basit bir adam anlıya. Fakat iyi bir insan, gerçek aklın buyurduğu her şeyi yapan kimse olduğunu düşünerek, en iyisinin her zaman iyi adam olmağa çalışmak olduğu şüphesizdir.

19 uncu bahisdeki, *iyi işler kadar kötü işlerden dolayı da kin ve nefret kazanılabilir*, sözüne de inanmıyorum, meğer ki hasetlik bir nevi kin olsun; fakat müellifin anladığı mâna bu değildir. Sonra hükümdarlar halk tabakasının hasedini çekemezler; onları yalnız büyükler yahut komşuları kıskanır, çünkü onlara kıskançlık veren aynı meziyetler korku da verir; bundan dolayı, bu türlü kinden sakınmak için hiçbir zaman iyilik etmekten vazgeçmemelidir; onlara zarar verebilecek biricik şey kin ve nefret, halkın kendisine karşı işlediklerine hükmettiği haksızlık ve hakarettir. Zira belli bir şeydir ki, ölüme mahkûm edilenler bile, hakettiklerini sandıkları zaman, hâkimlerine karşı kin beslemezler; aynı suretle, halk da haketmediği felâketlere, hükümdarın bunu zorla yaptığına ve bundan nefret duyduğuna inandığı zaman, sabırla katlanır; çünkü kamu menfaatini özel menfaatlara tercih etmesini doğru bulur. Yalnız, doğru olan hakkında, başka başka hüküm veren iki tarafı memnun etmek zorunda kaldığı zaman güçlük vardır; yurttaşlarla askerleri memnun etmek zorunda kalan Roma imparatorları bu durumda idiler. Bu durumda her iki tarafa da bir şeyler vermek mâkuldür, ve akıl ve mantığı dinlemeğe alışmamış olanları bir hamlede akıl ve mantıkla hareket ettirmeğe kalkmamalıdır; fakat yavaş yavaş gerek yayımlanan yazılar, gerek öğütücülerin ağzı, gerekse başka vasıtalarla onlara akıl ve mantığın buyurduğunu anlatmağa çalışmalıdır. Zira halk doğru olduğuna inandığı şeye katlanır, eğri olduğunu hayal ettiği her şeye de kızar; hükümdarların zorbalığı ise, yani halkın, hükümdarların hakkı olmadığına inandığı, herhangi bir otoriteyi, bazı hakları ve bazı şerefleri zorla alması ise, onda sadece nefret uyandırır, çünkü o bunu bir haksızlık olarak görür.

Hulâsa, ön sözünde söylediği şeyler üzerinde de, müellifle aynı fikirde değilim: *nasıl bir dağın kurşun kalemle resmini çizmek istediğimiz zaman, şeklini daha iyi görmek için, ovada bulunmak lâzımsa, aynı suretle, bir hükümdarın işini iyi tanımak için de, devletle ilgisiz hususi bir durumda bulunmak lâzımdır*. Zira kalem ancak uzaktan görünen şeyleri gösterir. Fakat hükümdarların hareketlerinin başlıca sebepleri çok zaman o kadar özel hal ve şartlara bağlıdır ki, asıl hükümdarların

qu'on ait été fort longtemps participant de leurs secrets, on ne les saurait imaginer.

C'est pourquoi je mériterais d'être moqué, si je pensais pouvoir enseigner quelque chose à Votre Altesse en cette matière; aussi n'est-ce pas mon dessein, mais seulement de faire que mes lettres lui donnent quelque sorte de divertissement, qui soit différent de ceux que je m'imagine qu'elle a en son voyage, lequel je lui souhaite parfaitement heureux: comme sans doute il le sera, si Votre Altesse se résout de pratiquer ces maximes qui enseignent que la félicité d'un chacun dépend de lui-même, et qu'il faut tellement se tenir hors de l'empire de la Fortune, que, bien qu'on ne perde pas les occasions de retenir les avantages qu'elle peut donner, on ne pense pas toutefois être malheureux lorsqu'elle les refuse; et pour ce qu'en toutes les affaires du monde il y a quantité de raisons pour et contre, qu'on s'arrête principalement à considérer celles qui servent à faire qu'on approuve les choses qu'on voit arriver. Tout ce que j'estime le plus inévitable sont les maladies du corps, desquelles je prie Dieu qu'il vous préserve; et je suis avec toute la dévotion que je puis avoir,

Madame,

De Votre Altesse,

Le très humble et très obéissant

Serviteur,

Descartes

TÜSTAV



kendisi, yahut da uzun zaman sırlarına ortak olmuş birisi olmadıkça, onları tasarlamak imkânsızdır.

Bunun içindir ki, bu konu üzerinde Altesinize herhangi bir şey öğretebileceğimi düşünmekle pek gülünç olurum; maksadım hiç de bu değildir, sadece mektuplarımın kendilerine tamamiyle uğurlu olmasını dilediğim seyahatlarının verdiği eğlencelerden başka bir eğlence sağlamasıdır: eğer Altesiniz herkesin saadeti kendi elindedir, ve talihin hükmünden o kadar dışarda kalmalıyız ki, verebildiği faydaları saklamak fırsatlarını kaybetmemekle beraber, vermediği zaman da kendimizi bahtsız saymamalıyız; dünyadaki bütün işlerde lehte ve aleyhte birçok sepepler bulunduğu için, bilhassa me, dana geldiğini gördüğümüz şeyleri doğru çıkarmağa yarayan şeyleri gözden geçirmeliyiz, diye öğüt veren düsturları tatbik etmeğe karar verirse, seyahatlarının uğurlu olacağına şüphe etmi, orum. En sakınılmaz olanları bence vücut hastalıklarıdır, Tanrının sizi onlardan koruması için dua ederim, ve bütün sadakatimle,

Madam,

Altesinizin

Pek saygılı ve pek itaatli

Kölesi,

Descartes.

Çeviren: Mehmet KARASAN

TÜSTAV

## ERSTER ABEND

«Die letzte Nacht», so erzählte der Mond, «sandte ich meine Strahlen durch Indien's klare Luft und spiegelte mich in den Wassern des Ganges. Mein Schein drang durch das dichte Gewirr der alten Platanen, deren Geäst sich wölbte wie Schildkrötenschalen. Da glitt ein Hindumädchen durch das Dickicht, leichtfüßig wie eine Gazelle, schön wie Eva selbst. Es war ein ätherisches, doch voll entwickeltes Wesen, und ich konnte durch die zarte Haut ihre Gedanken lesen. Die dornigen Lianen zerrissen ihre Sandalen, aber unbekümmert ging sie rasch ihres Weges. Das Wild, das am Flusse seinen Durst gestillt hatte, sprang scheu an ihr vorüber, denn das Mädchen trug eine brennende Lampe in der Hand. Ich sah das rote Blut in den feinen Fingern schimmern, die sie schützend vor die Flamme hielt. Sie schritt bis an den Fluss, stellte die Lampe auf die Wogen, und die Lampe sank nicht unter, sondern wurde fortgetragen wie ein Kahn. Die Flamme flakkerte, als wenn sie erlöschen wollte. Doch sie brannte weiter, und die schwarzen funkelnden Augen des Mädchens folgten ihr mit einem seelenvollen Blick. Sie wusste: Würde die Lampe solange brennen, als sie sie sehen konnte, so war ihr Geliebter noch am Leben. Erlösch die Flamme, so war er tot. Und die Lampe brannte mit zuckender Flamme, und ihr Herz brannte und zitterte! Sie sank auf die Knie und sprach ein Gebet. An ihrer Seite lag im Gras eine züngelnde Schlange, doch ihre Gedanken weilten bei Brahma und ihrem Bräutigam. «Er lebt», jubelte sie. Und von den Bergen hallte es wieder: "Er lebt!"

## ZWEIUNDZWANZIGSTER ABEND

"Ich sah,, sagte der Mond, «ein kleines Mädchen weinen. Weinen über die Schlechtigkeit der Welt. Es hatte die schönste Puppe zum Geburtstag bekommen, so zart und fein, dass sie bestimmt nicht geschaffen war, Böses zu ertragen. Aber darauf nahmen die Brüder des

## BİRİNCİ GECE

Aydede anlatıyordu:

"Dün gece Hind'in berrak havasını aydınlatıyor ve Ganj sularındaki aksimi seyrediyordum. Işığım, birbiriyle haşır neşir olmuş tepeleri kaplumbağa sırtı gibi top top, yaşlı çınarların arasından süzülerek yere iniyordu. Ceylan kadar çevik, Havva Anamız gibi güzel bir hintli kızın çallıların arasından kaydığını gördüm. Bu, hem esiri andırır, hem olgun vücutlu mahlûkun nazik teni, düşüncelerini benden gizliyemiyordu. Dikenli sarmaşıklar, ayağındaki sandalları yırtıyordu; ama o, bana bakmadan, hızla yoluna devam ediyordu.

Dereden su içen hayvanlar onu görünce sıçrayarak kaçtılar, çünkü elinde bir yanar kandil vardı. Sönmesin diye kandilin önüne tuttuğu narin parmaklarına taze kanının kızılığı vurmuştu. Kız dereye varınca kandili usulca suyun üzerine bıraktı. Kandil de batmadan, bir kayık gibi yüzerek kıyıdan uzaklaştı. Kandilin mini mini alevi bir kaç defa söner gibi oldu, lâkin sönmedi. Sahibi, parıl parıl parlayan mâna dolu kara gözleriyle onu takip ediyordu; ve biliyordu ki kandil gözden kayboluncaya kadar sönmezse sevgilisi hâlâ sağdır, sönerse artık hatıratı değildir.

Kandilin alevi çok ürpermeler geçirdi, ama sönmedi ve kıyıda bir genç kalb yana yana titredi durdu.

Şimdi kız diz çökmüş, dua ediyordu. Yanıbaşında, otların arasına yatmış bir zehirli yılan dilini oynatıyordu. Fakat genç kızın akli fikri Brahma ile nişanlısında idi. Sevincinden "yaşıyormuş," diye haykırdı. Dağlar «yaşıyormuş» diye cevap verdiler.

## YİRMİ İKİNCİ GECE

Aydede «Bir küçük kız gördüm ki ağlıyordu, dedi, ve onu ağlatan dünyanın kötülüğü idi. Kızcağıza doğum gününde nefis bir bebek vermişlerdi. Bu bebek o kadar güzel, o kadar ince idi ki, gören ona kimseden bir kemlik gelemez diye düşünürdü. Fakat küçük kızın erkek

kleinen Mädchens weing Rücksicht. Die langen Bengel warfen die schöne Puppe auf den höchsten Baum im Garten und rannten davon!

Die Kleine konnte natürlich mit ihren Ärmchen die Puppe nicht erreichen, geschweige denn sie herunterholen. Deshalb weinte sie. Wahrscheinlich weinte die Puppe auch. Jedenfalls steckte sie ihre Hände durch die grünen Zweige und machte ein sehr unglückliches Gesicht.

Das war also der Kummer des Lebens, von dem Mama so oft gesprochen hatte! Ihn musste die arme Puppe jetzt durchleiden. Es wurde schon dunkel. Und wenn es nun erst vollends Nacht würde. Sollte sie dann mutterseelenallein oben auf dem Baum sitzen müssen? Schrecklich! Nein, das hätte die Kleine nicht übers Herz gebracht. «Ich bleibe bei dir», flüsterte sie hinauf, obwohl ihr gar nicht wohl zumute war bei dem Gedanken. Sie sah schon die Zwerge im Gebüsch kauern; die hatten hohe, spitze Mützen auf, und weiter hinten auf den dunklen Wegen, tanzten schrecklich lange Gespenster. Ach Gott, sie kamen ja immer näher, und jetzt streckten sie die Hände aus und zeigten mit den Fingern auf die Puppe und lachten höhnisch dazu. Der Kleinen schlug das Herz. «Aber», dachte sie, «wen man keine Sünde begangen hat, kann einem auch kein Leids geschehen. Habe ich schon einmal eine Sünde begangen?», Und sie sann angestrengt nach. «Ach Gott, ja! Ich habe ja die arme Ente mit dem roten Lappen am Bein ausgelacht, weil sie so drollig watschelte. Darüber habe ich so lachen müssen, und es ist eine Sünde, über die Tiere zu lachen.» Dabei sah sie die Puppe an. «Hast du auch schon ein Tier ausgelacht?, fragte sie. Da schien es, als schüttelte die Puppe energisch mit dem Kopfe.»

## FÜNFUNDZWANZIGSTER ABEND

«Es war in Frankfurt. Dort sah ich», so sprach der Mond, «ein seltsames Bild. Mein Blick fiel auf ein altes Haus. Es war nicht das Haus, in dem Goethe geboren ward, auch nicht das alte Rathaus mit seinen vergitterten Fenstern, hinter denen noch immer die gehörnten Schädel der Ochsen bleichen, die bei der Kaiserkrönung am Spiess gebraten wurden. Nein-es war ein ganz gewöhnliches, grün angestrichenes Bürgerhaus, und es lag in der Nähe der engen Judengasse. Es war Rothschilds Haus.

Ich sah durch die geöffnete Türe. Die Treppe war hell erleuchtet. Bediente, die brennende Kerzen in schweren Silberleuchtern trugen,

kardeşleri vardı. Bu afacanlar, güzelliğine, inceliğine bakmadan, o canım bebeği yakalayınca bahçedeki en yüksek ağacın tepesine attılar, sonra da birer tarafa sıvıştılar. Kız için bebeğini kurtarmak imkânsızdı. O, mini mini kollarıyla, zavallıya yetişemiyordu bile.. Zaten ağlamasının sebebi de bu idi. Kim bilir, belki bebek de ağlıyordu. Ağlamıyorsa bile yeşil dalların arasından sarkan elleriyle pek kederli görünüyordu.

Demek ki Annenin dilinden düşmiyen keder kelimesinin mânası bu idi. Demek onu acı acı öğtenmek sırası şimdi bebeciğe gelmişti. Karanlık büsbütün basınca ne olacaktı? Zavallı bebek geceyi bir başına ağacın tepesinde mi geçirecekti? Bu korkunç bir şeydi. Hayır hayır, küçük kız buna razı olamazdı. Onun için, başını kaldırarak, ağaca doğru "merak etme, seni yalnız bırakmıyacağım,, diye fısıldadı. Fakat, doğrusunu ararsanız, bu karar verdiği için için hiç te memnun değildi.

Çalıların arasına çömelmiş cüceler artık gözle görülüyordu. Başlarında yüksek, sivri külâhlar vardı. Gerideki karanlık yollarda da kazık gibi hayaletler dans ediyordu. Gittikçe yaklaşan bu hayaletler, elleriyle birbirine bebeği gösterip onunla alay ediyor, gülüşüyorlardı. Kızcağızın yüreği küt küt atıyordu. Kendi kendine, «Fakat günah işlemiyenlere onlardan bir fenalık gelmez ki» dedi, «yoksa benim de işlenmiş bir günahım mı var?» Derin derin düşündükten sonra devam etti: «Buldum, buldum... Bacağı kırmızı bir paçavra ile sarılı, şu zavallı ördek yok mu, yürürken tuhaf tuhaf yalpaladığını görünce çok gülmüştüm. Halbuki hayvanların halife gülmek günahtır». Sonra, bebeğine bakarak sordu: «Sakin sen de bir hayvanla alay etmiş olmyasın?».

Bana öyle geldi ki, bu sorguya muhatap olan bebek «hayır, hayır» demek istiyormuş gibi, mini mini başını bir müddet hızlı hızlı salladı durdu.»

## TÜSTAV

### YİRMİ BEŞİNCİ GECE

Aydede "Frankfurt'ta tuhaf bir manzara ile karşılaşmıştım, diye söze başladı. Gözüme eski bir ev ilişmişti. Bu, ne Goethe'nin doğduğu evdi, ne de pencerelerinin beri tarafında İmparatorun taç giyme töreninde şişte kızartılan öküzlerin boynuzlu kelleleri asılı duran, eski Belediye Dairesi. Bu, yeşil boyalı, alelâde bir konaktı ve o dap daracık Yahudi Sokağı'nın yanı başında idi. Burası, Rotschild'lerin evi idi.

Evin açık duran kapısından içeriye baktım. Merdiveni gündüz gibi aydınlıktı. Ellerinde, mumları yanık, ağır gümüş şamdanlar bulunan

standen auf den Stufen und verneigten sich vor einer alten Frau, die in einem Sessel die Treppe hinunter getragen wurde. Der Herr des Hauses stand mit entblösstem Kopfe und küsste der alten Frau ehrfurchtsvoll die Hand. Es war seine Mutter. Sie nickte ihm und den Bedienten freudlich zu, und die Diener geleiteten sie in die schmale, düstere Gasse, bis an ein bescheidenes kleines Haus. Hier wohnte sie. Hier hatte sie ihre Kinder geboren, und von hier aus war ihr Glück erblüht. Wenn sie die verachtete Gasse und ihr kleines Haus verschmähte, so würde auch das Glück sich von ihr wenden: das war ihr fester Glaube.» —

Der Mond erzählte nicht weiter. Er hatte mir heute abend nur einen kurzen Besuch gemacht. Aber ich musste lange an die alte Frau in der schmalen dunklen Gasse denken. Nur ein Wort-und ihr glänzendes Haus stände an der Themse! Ein Wink nur-und die herrlichste Villa am Golf von Neapel wäre ihr Eigen!

« Wenn ich das niedrige kleine Haus verschmähte, in dem das Glück meiner Söhne wurzelt, so würde ihr guter Stern verlöschen » — das war der Glaube, der ihr Handeln bestimmte. Ein Aberglaube? Vielleicht. Doch jedenfalls ein Aberglaube von besonderer Art. Und wenn man die Geschichte kennt und das Bild vor Augen hat, das der Mond mir malte, genügen zwei Worte, um seinen Inhalt zu verstehen, die Worte Eine Mutter.

ANDERSEN

TÜSTAV

uşaklar, basamaklara dizilmişler, bir koltuğun içinde aşağıya indirilen ihtiyar bir kadını yerlere kadar eğilerek selamlıyorlardı. Evin efendisi ayakta duruyordu. Başını açtı. Büyük saygıyla ihtiyar kadının elini öptü. Bu kadın anası idi. Kadın da oğlunu ve uşakları, gülümseyerek, başıyla selâmladı; uşaklar o kuytu, daracık sokaktaki bir eve kadar kendisine refakat ettiler. İhtiyar kadın işte bu evde oturuyordu. Çocuklarını bu evde doğurmuş, talihin güler yüzünü ilkönce bu evde görmüştü. Biliyordu ki herkesin hakir gördüğü bu sokaktan, bu küçük evden ayrıldığı gün, talih de kendisinden yüz çevirecekti. Buna tam mânasiyle iman etmişti.»

Aydede buraya gelince sustu. Bu gece uzunboyulu görüşmek için gelmiş değildi. Fakat ben uzun zaman o karanlık ve dar sokakta oturan ihtiyar kadını düşündüm durdum. Taymis kıyısında muhteşem bir konağın, Napoli körfezindeki en zengin villanın, onun olması, ağzından çıkacak tek bir kelimeye bağlı idi.

«Çocuklarının bahtı bu küçük, basık evde açılmış, buradan etrafa kök salmıştı. Bu evden çıkacak olursa körleşiverecekti.» ihtiyar kadının bütün hareketlerine işte bu inanç hâkimdi. Acaba bu inanç batıl değil mi idi? Belki öyle idi. Lâkin öyle olsa bile, eşine pek de sık rastlanmayan bir «batıl inanç»tı.

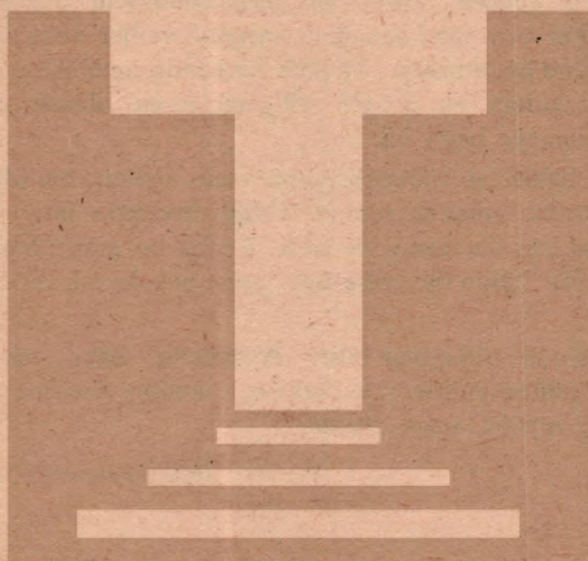
İnsan bunun böyle olduğunu bilir, Aydedenin bana tasvir ettiği manzarayı da göz önüne getirirse, şu kelimeyi kendi kendine tekrarlar tekrarlamaz için iç yüzünü anlar: Analık.

Çeviren: *Orhan Tahsin GÜNDEM*

TÜSTAV

Not: ANDERSEN (Hans Christian), Masalları bütün dünyaca tanınmış bir Danimarka'lı şair (1805-1875) Almancası aslına pek yakın olduğu için buradaki parçaların aslından tercüme edilmemiş olmasını kusur saymadık.

## AN INTERLUDE



*Orinthia's boudoir at half-past fifteen on the same day. She is at her writing table scribbling notes. She is romantically, and beautifully dressed. As the table is against the wall near a corner, with the other wall on her left, her back alone is visible from the middle of the room. The door is near the corner diagonally opposite. There is a large settee in the middle of the room.*

*The King enters and waits on the threshold.*

ORINTHIA. [*crossly, without looking round*] Who is that?

MAGNUS. His Majesty the King.

ORINTHIA. I dont want to see him.

MAGNUS. How soon will you be disengaged?

ORINTHIA. I didnt say I was engaged. Tell the king I dont want to see him.



# ELMA ARABASI

## ADLI PİYESİN ARA OYUNUNDAN ALINMIŞ PARÇALAR

Aşağıdaki parçalar, doğumunun 90 ncı yılı kutlanmakta olan Bernard Shaw'un, *Elma Arabası* adlı komedyasının ara oyunundan alınmıştır. Shaw komedyasına bu ismi vermekle, düzeltilmesine çalışıldıkça kötüleşen bir durumu kasetmiştir. Onun için, başlığı dilimize *Çorap sökküğü* diye çevirmek belki daha uygun olur.

Komedyanın konusu şudur: 1960-70 İngilteresinde, salâhiyetlerinin sınırını aşmak isteyen demokrat bir başvekil ile, hür fikirli, uysal, lâkin önemli işlerde istediğini yaptırmanın yolunu bilen bir Kıral arasında çıkan ihtilâfın Kıralın zaferiyle neticelenmesi. Seçim yolu ile iktidar mevkiine gelmiş olan başvekil, Kıralın en önemli hakkını kullanmasına engel olmak istemektedir. Bu, doğrudan doğruya halka hitap suretiyle efkârı umumiye üzerine müessir olmak hakkıdır. Başvekilin gayesi, Kıralı bir kukla haline getirmektir. Kıral ise kendi isteğiyle tacını tahtını terketmeği, Başvekilin oyuncağı olmağa tercih etmektedir. Çünkü böyle yaparsa halktan bir adam gibi seçimlere iştirak edip başvekil olabilecektir. Kıralın kabiliyetlerini bilen ve siyasi rakip olarak karşısına çıktığı takdirde kendisini yeneceğini anlayan başvekil, sonunda davayı kaybetmeyi, her şeyi kaybetmeğe tercih eder.

Kıral evlidir; kârisini hem sever, hem de sayar. Fakat kendisine plâtonik bir aşkla bağlı olduğu, Orinthia adlı bir gözdesi vardır ki yanından bir türlü ayrılamamaktadır. Çünkü, ruhen, bu bir az sathî fakat çok zeki kadının verdiği heyecana mühtaçtır. Yukarda bahsi geçen ara oyunu, Kıralı Başvekil ile ve Nazırlarıyla bir araya getiren birinci perdeyi takip eder.

*Orinthia'nın budvarı. Saat onbeş buçuktur. Yazı masasının başında bir şeyler karalıyan Orinthia, insanı düşündürücü bir güzellikte, güzel giyinmiş bir kadındır. Masa sağ duvara bitişik ve köşeye yakındır. Orinthia, sahnenin arka kısmını soluna alacak şekilde oturduğu için, odanın ortasında duran bir adam ancak sırtını görebilir. Kapı öteki köşeye yakındır. Orta yerde büyük bir kanepeler vardır. Kıral kapının eşiğinde görünür.*

ORINTHIA, başını çevirmeden, öfkeli öfkeli. — Kim o?

MAGNUS. — Maleste Kıral.

ORINTHIA. — Şimdi göremem.

MAGNUS. — İşiniz ne zaman bitecek?

ORINTHIA. — İşim var demedim. Kırala söyleyin, şimdi göremem kendisini.

MAGNUS. He awaits your pleasure [*he comes in and seats himself on the settee*].

ORINTHIA. Go away. [*A pause*]. I wont speak to you. [*Another pause*]. If my private rooms are to be broken into at any moment because they are in the palace, and the king is not a gentleman, I must take a house outside. I am writing to the agents about one now.

MAGNUS. What is our quarrel today, beloved?

ORINTHIA. Ask your conscience.

MAGNUS. I have none when you are concerned. You must tell me.

*She takes a book from the table and rises; then sweeps superbly forward to the settee and flings the book into his hands.*

ORINTHIA. There!

MAGNUS. What is this?

ORINTHIA. Page 16. Look at it.

MAGNUS. [*looking at the title on the back of the book*] «Songs of our Great Great Grandparents». What page did you say?

ORINTHIA. [*between her teeth*] Sixteen.

MAGNUS. [*opening the book and finding the page, his eye lighting up with recognition as he looks at it*] Ah! The Pilgrim of Love!

ORINTHIA. Read the first three words — if you dare.

MAGNUS. [*smiling as he caresses the phrase*] «Orinthia, my beloved».

ORINTHIA. The name you pretended to invent specially for me, the only woman in the world for you. Picked up out of the rubbish basket in a secondhand bookseller's! And I thought you were a poet!

MAGNUS. Well, one poet may consecrate a name for another. Orinthia is a name full of magic for me. It could not be that if I had invented it myself. I heard it at a concert of ancient music when I was a child; and I have treasured it ever since.

ORINTHIA. You always have a pretty excuse. You are the King of liars and humbugs. You cannot understand how a falsehood like that wounds me.

MAGNUS. — Kıral emirlerinizi bekliyor (*böyle diyerek içeri girip kanepeye oturur*).

ORİNTHİA. — Çık buradan (*bir an duraklıyarak*) seni görmek istemiyorum işte. (*Yine bir an durakladıktan sonra*). Eğer, sarayın içinde oturuyorum diye her dakika hususi dairemin kapısı zorlanacaksa, ve eğer centilmenlik Kıralımızın elinden gelmiyecekse, bir ev tutup dışarda oturmak benim için daha iyi olacak. Zaten simsara mektup yazıyordum şimdi.

MAGNUS. — Bugünkü kavgamızın sebebi nedir, sevgilim?

ORİNTHİA. — Sen onu kendi vicdanına sor.

MAGNUS. — İşin ucu sana dokununca vicdanım yok oluveriyor. Onun için, yine sana soracağım.

(*Orinthia, masanın üzerinde duran bir kitabı alarak ayağa kalkar; sonra yürümüyormuş da kayıyormuş gibi, azametle kanepeye doğru ilerliyerek kitabı Kıralın elleri arasına atar.*)

ORİNTHİA. — Buyurun!

MAGNUS. — Neymiş o?

ORİNTHİA. — Onaltıncı sayfayı açınca görürsün.

MAGNUS, *kitabın arkasına bakarak*. — «Atalarımızın türküleri». Kaçınıcı sayfa demiştin?

ORİNTHİA, *dişlerini sıkarak*. — Onaltı.

MAGNUS, *Kitabı açarak onaltıncı sayfayı bulur. Bakışının birden bire canlanmasından, oradaki türkünün kendisine hiç te yabancı gelmediği anlaşılmalıdır*. — Bak ne çıktı! «Aşk hacısının türküsü».

ORİNTHİA. — Şunun ilk üç keiimesini oku da göreyim seni.

MAGNUS, *ibareyi gülümseye gülümseye ve okşayıcı bir sesle tekrarlar*. — «Orinthia'm, benim biricik sevgilim».

ORİNTHİA. — İşte, yeryüzünde seni ilgilendiren biricik kadına verdiğin ad. İşte, güya sırf benim için icat ettiğin isim. Onu bitpazarındaki kitapçılardan birinin kâğıt sepetinde bulduğun anlaşıldı. Ben de seni şair sanmıştım.

MAGNUS. — Öyle deme, isim vardır ki bir şair tarafından kullanıldıktan sonra bir başkası için kutsal olur. Orinthia benim için sihir dolu bir isim olmuştur. Halbuki kendim bulmuş olsaydım kabil değil böyle olamazdı. Onu ben ilk defa çocukluğumda gittiğim bir eski zaman havaları konserinde duymuştum. O gün bugündür, üzerine titrerim.

ORİNTHİA. — Haksız çıkınca bir mazeret bulmakta hiç te güçlük çekmezsin. Sen, yalancılarla şarlatanların Kıralısın. Hem, böyle bir yalancının bana ne kadar eza vereceğini hiç düşünmüyorsun.

MAGNUS. [*remorsefully, stretching out his arms towards her*] Beloved: I am sorry.

ORINTHIA. Put your hand in your pockets: they shall not touch me ever again.

MAGNUS. [*obeying*] Dont pretend to be hurt unless you really are, dearest. It wrings my heart?

ORINTHIA. Since when have you set up a heart? Did you buy that, too, secondhand?

MAGNUS. I have something in me that winces when you are hurt — or pretend to be.

ORINTHIA. [*contemptuously*] Yes: I have only to squeal, and you will take me up and pet me as you would a puppy run over by a car. [*Sitting down beside him, but beyond arm's length*]. That is what you give me when my heart demands love.

MAGNUS. It is wonderful how subtle your mind is, as far as it goes.

ORINTHIA. It does not go as far as yours, I suppose.

MAGNUS. I dont know. Our minds go together half way. Whether it is that your mind stops there or else that the road forks, and you take the high road and I take the low road, I cannot say; but somehow after a certain point we lose one another.

ORINTHIA. And then you go back to your Amandas and Lysistratas: creatures whose idea of romance is a minister in love with a department, and whose bedside books are blue books.

MAGNUS. They are not always thinking of some man or other. That is a rather desirable extension of their interests, in my opinion.

ORINTHIA. Well, go to her: I am not detaining you. But dont tell her that I have nothing to talk about but men; for that is a lie; and you know it.

MAGNUS. It is, as you say, a lie; and I know it. But I did not say it.

ORINTHIA. You implied it. You meant it. When those ridiculous political women are with us you talk to them all the time, and never say a word to me.

MAGNUS, *pişmanlıkla kollarını muhatabına doğru uzatarak.*— Sevgilim, senden af dilerim.

ORİNTHİA.— Ellerini cebine sok. Onlar bir daha bana değmeyecek.

MAGNUS, *Orinthia'nın dediğini yaparak.*— Gerçekten bana kırılmış değilsen kırgın durma, ruhum. Seni öyle görünce kalbim burkuluyor.

ORİNTHİA.— Ay, sen ne zamandan beri bir kalb sahibisin? Yoksa onun da kullanılmışını mı aldın?

MAGNUS.— Sen bir şeye kırılınca yahut kırgın görününce içimde bir şey kırılır gibi oluyor.

ORİNTHİA, *bu söze hiç değer vermediğini belli eden bir eda ile.*— Belli ; canım yarıp ta kazara ay demiyeyim hiç. Sanki insan değil de araba altında kalmış bir köpek yavrusu imişim gibi, hemen kucağına alarak sevip okşamağa başlarsın beni (*böyle diyerek Kırılın yanına oturur. Fakat aralarında kolun uzanabileceğinden fazla mesafe kalmasına dikkat eder.*) Bak, senden aşk beklerken ne buluyorum ben.

MAGNUS.— Zekânın inceliğine hayret ediyorum Bir hadde kadar çok iyi işliyor o.

ORİNTHİA.— Zannetmem ki seninkine yetişebilsin.

MAGNUS.— İki zekâ ancak yolun yarısına kadar başabaş gidiyorlar. Seninki orada kalıp daha ileri gitmediğinden mi, yoksa, yolun altı üstlü iki kola ayırdığımı görünce, o üsttekine, benimki de alttakine saptığı için mi böyle oluyor, orasını pek bilemiyorum. Her halde bir noktadan sonra biribirimizi kaybediyoruz.

ORİNTHİA.— Ve ondan sonra sen Amanda'larına, Lysistrata'larına dönüyorsun: O mahlûklara ki onlarca saadet demek, bir Nazırın bir Devlet dairesine aşık olması demektir. Böyleleri yataklarında roman yerine Parlamento zabıtları okurlar.

MAGNUS.— Tabii, çünkü onların zihinleri bir düziye şu veya bu erkekle meşgul değildir. Halbuki bir az böyle şeylerle meşgul olmaları, hayatla ilgilerinin çoğalması bakımından hiç te fena olmazdı sanırım.

ORİNTHİA.— Öyle ise kalk, Lysistrata'cığının yanına git: Merak etme, gitme demem. Lâkin, benim için erkeklerden başka bir şeyin lafını et miyen bir kadındır deme ona. Dersen yalan söylemiş olursun. Bunu sen de bilirsin.

MAGNUS.— Elbet yalan söylemiş olurum. Fakat böyle bir şey dediğim yok ki benim.

ORİNTHİA.— Demedin ama demek istedin, demek istediğini anlattın. Bu gülünç, politikacı kadınlarla beraber olunca hep onlarla konuşuyorsun. Bana bir tek söz bile söylemiyorsun.

MAGNUS. Nor you to me. We cannot talk to one another in public: we have nothing to say that could be said before other people. Yet we find enough to say to one another when we are alone together. Would you change that if you could?

ORINTHIA. You are as slippery as an eel; but you shall not slip through my fingers. Why do you surround yourself with political bores and frumps and dowdy busybodies who cant talk: they can only debate about their dull departments and their fads and their election chances. [*Rising impatiently*] Who could talk to such people? If it were not for the nonentities of wives and husbands they drag about with them, there would be nobody to talk to at all. And even they can talk of nothing but the servants and the baby. [*Suddenly returning to her seat*] Listen to me, Magnus. Why can you not be a real king?

MAGNUS. In what way, belovedest?

ORINTHIA. Send all these stupid people backing. Make them do their drudgeries in their departments without bothering you about it, as you make your servants here sweep the floors and dust the furniture. Live a really noble and beautiful life—a kingly life—with me. What you need to make you a real king is a real queen.

MAGNUS. But I have got one.

ORINTHIA. Oh, you are blind. You are worse than blind: you have low tastes. Heaven is offering you a rose; and you cling to a cabbage.

MAGNUS [*laughing*] That is a very apt metaphor, beloved. But what wise man, if you force him to choose between doing without roses and doing without cabbages, would not secure the cabbages? Besides, all these old married cabbages were once roses; and, though young things like you dont remember that, their husbands do.

BERNARD SHAW

MAGNUS. — Sanki sen bana söylüyormusun? Ne yapalım, halk karşısında biribirimizle konuşamaz oluyoruz işte. Galiba bir tek diyeceğimiz yok ki başkalarının yanında söylenebilecek neviden olsun. Halbuki yalnız kalınca pekâlâ biribirimize söyleyecek şeyler buluyoruz. Doğrusunu söyle, elinde olsaydı bu hali bir başkasıyla değiştirmi idin?

ORİNTHÍA. — Yılan balığı gibi kaypak bir adamsın ama bu sefer elimden kurtulamıyacaksın. Bir takım, doğru dürüst konuşmaktan aciz, kılık kıyafet düşkünü zevzekleri etrafına toplamaktan maksadın nedir? Onlar yalnız, dairelerinin can sıkıcı işlerinden, meraklısı oldukları şeylerden, bir de seçimleri kazanıp kazanılmıyacaklarından bahsetmesini bilirler. (*sabırsızlıkla ayağa kalkarak*) Böyleleri ile de nasıl ahpaplık edilir, anlıyamıyorum. Peşlerinde sürükledikleri karılarıyla kocaları da olmasa insan bir çift söz söyleyecek kimse bulamıyacak karşısında. Bu Baylarla Bayanlar da ya çocuklarından bahsederler, ya hizmetçilerinden. (*ansızın yerine dönerek*) Kuzum Maguus, söylesene, tam manasıyla Kiral olmak niçin elinden gelmiyor senin?

MAGNUS. — Nasıl olayım, ruhum?

ORİNTHÍA. — Şu sersemlerin hepsini başından atarak.. Hizmetçilerine nasıl yerleri süpürtüyor, saraydaki eşyanın tozunu aldırıyorsan, onlara da, seni sıkımlarına meydan vermeden, Dairelerinin işlerini görür. Gerçekten bir Kirala yaraşır asil ve güzel bir hayat geçir ve bu havatı benimle geçir, çünkü seni gerçekten Kiral yapacak kimse, gerçekten Kiralıçe olan kimsedir.

MAGNUS. — Fakat benim Kiralıçem yok değil ki.

ORİNTHÍA. — Sen hiçbir şeyi göremez olmuşsun, yavrum. Seninki körlükten de beter. Senin zevkin bayağılaşmış. Tanrı sana bir gül vermek istiyor; sen "lahanam da lahanam," diye tutturuyorsun.

MAGNUS, *gülerek*. — Allah için çok yerinde bir benzetiş, sevgilim. Fakat birinden birini feda etmek zorunda kalan hangi aklı başında adam "ben lahanayı güle feda ederim," der? Sonra, unutmayalım ki bütün bu çoluk çocuğa karışmış, yaşını başını almış "lahana,"lar vaktiyle birer "gül," düler. Senin yaşındakiler bunu hatırlayamazlar ama kocalarını pek iyi hatırlarlar.

Çeviren:

Orhan Tahsin GÜNDEM

# DNİEPR<sup>1</sup>

Sakin havalarda Dniepr ne güzeldir! kabaran suları ormanların, dağların arasından sessiz sedasız akar. Ne bir hareket vardır, ne de bir gürültü. İnsan bakar bakar da, o koca varlığın kımıldayıp kımıldamadığını bir türlü fark edemez; şaşır kalır: Bir ayna akıyor gibidir. Gök yeşili bir yol, ölçsüz derecede geniş, sonsuz derecede uzun bir yol, yeşil bir dünya arasında uzar, dalgaları. Gök yüzünün ta yükseklerinden sularının aynasına vuran kızgın güneşin ışıkları billür suyun serinliğine karışır. Kıyılarını kaplıyan ormanların aksi pırıl pırlıdır; güneş de, orman da bundan haz duyarlar. Kır çiçekleriyle sarmaş dolaş olmuş yeşil saçlı fundalar eğilir, sulara bakarlar. Bakarlar, bakarlar, bakmaya doyamazlar; kendi akislerine gülümser, onlarla, dallarını sallıyarak, cilveleşirler. Ama Dniepr'in ortasına bakmaya onlar da cesaret edemezler. Sade onlar değil, gökyüzü ile güneş müstesna, hiçbir şey. Kuşun bile Dniepr'in ortasına kadar uçtuğu seyrek. Muhteşem bir nehirdir o. Yeryüzünde hiçbir nehir onunla kıyas edilmez.

Dniepr, sıcak yaz gecelerinde de harikulâdedir. İnsan, hayvan, kuş, hepsi uykuya dalar. Yeryüzünü de, gökyüzünü de, seyreden bir Allah'tır; ihtişamla bakar, cübbesini ihtişamlı silkelere; cübbenin içinden yıldızlar dökülür. Yıldızlar dünyanın üzerinde çil paralar gibi saçılır; hepsi Dniepr'in içindedir. Dniepr, hepsini, loş bağrına çeker. Hiç biri, sönmedikçe bundan kurtulamaz. İçinde kargaların uyuduğu kara bir orman, zamanla aşınmış dağlar, hepsi eğilir, uzun gölgeleriyle Dniepr'i örtmeye çalışırlar. Ama boşunadır. Dünyada hiçbir şey Dniepr'i örtemez. Mavi suları her zaman mavi akar. Geceleyin de, gün ışığında olduğu gibi mavidir. İnsan gözünün görebileceği kadar yerden mutlaka görülür. Bazı bazı, gece ayazından kaçıp nazla gümüş bir şerit halinde kıyılarına sokulduğu zamanlar, gümüş kakmalı parlak bir Şam kılıcına benzer. Ama bu çok sürmez, tekrar mavileşir, tekrar uykuya dalar

<sup>1</sup> Bu parça Gogol'ün ilk eserlerinden olan *Dikanka Akşamları* adlı kitabındaki *Korkunç intikam* hikâyesinden alınmıştır.



Dniepr o sıcak yaz gecelerinde de bir hârikadır. Yeryüzünde hiçbir nehir onunla kıyas edilmez.

Kimi zaman da bulutlar dağların üzerinde toplanır; karanlık orman, köklerine kadar sarsılır; koca koca meşeler çatırdar; bulutların arasından patlıyan bir yıldırım, bir anda, bütün dünyayı aydınlatır; işte o zaman, Dniepr korkunçtur. Büyük su yığınları uğuldar, dağlara çarpar; iniltir, gürültüler içinde tersine tersine kabarır; uzaktan uzağa, ağlar, haykırır. Bir kazak anası da, çerge giden oğlunun arkasından, aynı şekilde ağlayıp sızlar. Oğlu cesurdur, hiçbir şeye aldırış etmez, yağız atına atlar, yumruğu böğründe, kalpağı yana yatmış, sürer gider atını; ama o, iki gözü iki çeşme, peşi sıra koşar, atının üzengisinden yakalar, geminden tutar, ağlar, paralanır.

N. GOGOL

Çeviren: *Aliye Erkan*

TÜSTAV

# SLAVCILIK, AVRUPACILIK

ALEKSANDR İVANOVIÇ GERTSEN  
(1812-1870)

Gertsen on dokuzuncu yüzyılda, Rusya'nın siyaset ve toplum işleriyle uğraşan en büyük yazardır. Birçok defalar sürgün edildikten sonra 1847 de memleketten temelli ayrılıyor. Londra'da, İsviçre'de, Paris'te oturuyor. Çıkardığı «Çan» «Şimal Yıldızı» gibi gazeteler, alınan bütün tedbirlere rağmen Rusya'ya giriyor, halkı istibdadı karşı savaşmaya çağırıyordu. Gertsen'in yayımları Rus halkının uyanışına pek çok yardım etmiş, hükümeti titretmiştir. O, en çok köleliği tutanlarla savaşmış, liberalizmi aşarak daha ileri bir demokrasi, bir çeşit ütöpik sosyalizm uğrunda çalışmıştır. Birçok eserler yazmıştır. Başlıcaları «Doktor Krupov» «Sorumlu olan kim?» adlı romanları, Rusya ile Avrupa'nın on dokuzuncu yüzyıl ortası hayatını anlatan hâtıralarıdır. Gördüğü tanıdığı insanları, cereyanları, olayları, bütün canlılığı ile vermiş, ama bu arada hiçbir zaman sanat, üslup kaygılarını bir yana bırakmamıştır.

... . Gericilik, Büyük Petro'nun yeniliklerine karşı ayaklanmada gecikmedi. Hükümet, ana ilke olarak kabul ettiği Garp medeniyetinden uzaklaştı; medenileştirmek bahanesiyle halktan ayırarak yetiştirdiği aydınları, tam medenileşip Avrupa'nın ileri fikirlerini benimsedikleri zaman, asmaya başladı. Büyük Petro, Garp medeniyeti adına eski fikirleri, gelenekleri ezmişti. Eskiye, geleneğe yönelik, şöyle bir soruyu ortaya atıyordu: düşüğümüz kötü durumdan kurtulmak için tanımadığımız, bu yüzden de hor gördüğümüz eskiye, geleneğe dönmek gerekmez mi? Bize zorla kabul ettirilen yabancı medeniyetin yolundan ayrılıp kendi benliğimize daha uygun bir toplum düzenine dönmek doğru olmaz mı?

Böyle bir sorunun ortaya atılması bile Petersburg çağı dediğimiz o parlak çağa göre bir gerileme idi. Bugün de canlılığını kaybetmiyen bu soruya müspet karşılık veren bir gurup insan çıktı. Onlar kurdukları dar sistem, yalnız sistem gibi değil, bir din gibi tuttular. Geriliğin mantığı da, devrimin mantığı gibi hızlı yürür.

Slavcılar, cevabı doğrudan doğruya sorunun içinde arayıp bularak, imkânı hakikatla karıştırmak büyük bir yanılmaya düşmüşlerdir. Gerçi büyük

hakikatlara giden, bugünkü olaylar karşısında görüşümüzü değiştiren bir yol üzerinde olduklarını anlamışlardı. Ama ileriye gidip çalışacak yerde oldukları noktada durup kaldılar, böylece olayları değiştirmeye çalışarak anlayışlarını körlettiler. Artık kafaları hür değildi, hiçbir güçle karşılaşmıyorlardı. Her şey onlara kesin olarak çözümlenmiş, çizilmiş görünüyordu. Artık hakikatı değil, sadece hasımlarına verilecek cevapları arıyorlardı. Tartışmalara hırslar karıştı. Slavcılar, büyük bir taşkınlıkla bütün Petersburg çağına, Büyük Petro'nun bütün eserlerine, en sonra Avrupalı, medeni olan her şeye saldırdılar. Bu ölçsüzlük, siyaset alanında kalınca bir muhaliflik belirtisi sayılıp bir dereceye kadar haklı görülebilir. Yazık ki bu muhaliflik, pek ileriye götürüldü. İşin garibi, Slavcılar, hükümetle işbirliği ederek kendilerinin de güttükleri hürriyet dâvasına karşı cephe aldılar. Alamanlardan <sup>1</sup> gelen her şey *a priori* olarak kötülendi, hor görüldü. Slavcılar, eski Moskova hükümetinin katı, dar kalıplarını hayranlıkla alıp benimsediler. Akıllarından, bilgilerinden, hürriyetlerinden uzaklaşarak Rum kilisesinin haçına doğru can atarcasına koşuştular. Biz, karşı cephedekiler, bu türlü kapılışları hoş görmezdik. Çünkü Slavcılar, Moskova hükümetinin teşkilâtı üzerinde de pek yanlış kanaatlere saplanmışlardı. Ortodoks Rum Kilisesine hiçbir zaman hak etmediği bir önem veriyorlardı. Şüphe yok ki, istibdada karşı büyük bir öfke duyuyorlar, ama gene de fikirleriyle siyaset, ahlâk köleliğine sürükleniyorlardı. Bu yüzden kendi kendilerine, yani pek sevdikleri Slavcılığa karşı da cephe almaktan geri kalmadılar. Çünkü din sevgisi onları Slavcılığa değil Bizansçılığa götürüyordu. Garbın şekli, ruhu, Rusya'ya uygun gelmez, diyorlardı. Peki ama Rusya ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında ortak olan ne gibi noktalar vardı acaba? Genç oldukları için barbar olan Slavlarla, ihtiyar oldukları için barbar olan Rumlar arasındaki bağıllık, yakınlık ne idi? Ortodoks kilisesinin iyi tarafı ne idi? Bu kilisenin dördüncü yüzyıldan bugüne kadar medenileştirdiği, bağımsızlık kazandırdığı bir millet var mıdır? Ortodoks Rum Kilisesi de Rusya'ya o parlak Kiyef çağında, Büyük Prens Vladimir zamanında girmişti. Kilise, millet hürriyetine karşı alınan bütün tedbirleri haklı görmekle, takdis etmekle Rusya'yı bu acınacak hale düşürdü. Çarlara Bizans istibdadını öğretti. Halkı, köle gibi toprağa bağlı tutulduğu zaman da körükörüne boyun eğmeğe alıştırdı. Büyük Petro'nun en büyük başarılarından biri, din adamlarının dünya işlerine karışmasına meydan vermemesidir. Slavcılar, eski toplum, din kurumlarını yenibaştan kurup canlandırmakla 'Rusya'yı hürriyete kavuşturmak şöyle dursun, daha çok bağladılar; ileri değil, geri gittiler. Garpçılara gelince, Alaman boyunduruğu yerine, Slavcılık, dincilik bo-

<sup>1</sup> O zaman Rusya'da (Alaman) sözünün aşağı yukarı bizdeki (Frenk) sözü gibi bir anlamı vardı.

yunduruğunu vurmaya değil, her türlü boyunduruktan kurtulmayı istiyorlardı. Büyük Petro zamanıyla ondan sonra gelen bütün bir çağ, birçok emeklerle, başarılarla dolu bir yüzyıl, tarihten söküp atmak isteyenlere karşı koyuyorlar, bunca acılar, kanlar bahasına kazanılan şeyleri bırakıp milli denilen, dar, eski bir toplum düzenine, ruhsuz bir kiliseye bağlanmak istemiyorlardı. Slavcılar, eski düzenin iyisi seçilip kötüsü atılabileceğine inanmakla pek büyük bir yanılmaya saplanmış oluyorlardı. Bundan başka bütün gericilerde görülen şu büyük yanıma, onlarda da göze çarpıyordu: tarih ilkesini tanıdıkları halde Büyük Petro'dan sonra gelip geçen şeylerin de tarihin malı olduğunu, dünyada hiçbir kuvvetin geçen olayları silip sonuçlarını ortadan kaldıramıyacağını unutuyorlardı.

İşte bu mesele üzerinde Slavcılarla garpçılar arasında bir çekişme başladı. Öyle bir çekişme ki, bunun yanında gazetelerde tartışılan öbür meseleler, gölgede kaldı. Tartışma konusu gerçekten pek önemli idi. Garpçıların başına geçen Belinski, bu savaşta Slavcılara zafer ümidi vermiyen, cevherli, canlı, sinirli, fikirlerine candan bağlı yılmaz bir adamdı; 1841 den 1847 ye kadar, altı yıl Rus gazeteciliğinin başı oldu. 1848 de bir er gibi, bütün kuvvetlerini harcadıktan sonra, Rus gazeteciliğiyle birlikte can verdi. Aydın gençlik, onun yazılarıyla besleniyordu. Belinski, hem halkın sanat duygusunu terbiye etmiş, hem de gerçek Rus düşüncesine kuvvet vermişti. Dünyanın en hür adamlarındandı; ne din, ne gelenek, onu bağlamıyordu. Hiçbir yetke tanımıyor, arkadaşlarının öfkesine de, kamoyun kinine de aldırış etmiyordu. Gerilik denilen her şeyi kıyasıya vurmaktan çekinmiyordu. Slavcıların pek kutsal saydıkları şeyler, onca ağır bir zincirdi.

Ama garpçılar karşısında Slavcıların büyük, öldürücü bir üstünlüğü vardı. Onlar, dini, devleti koruyorlar, garpçılar ise dine, devlete saldııyorlardı. Böylece Slavcılar, mevki, rütbe, nişan, para, tekaüdiye kaybetmeden hemen her şeyi söyleyebilirlerdi. Belinski'yle arkadaşları ise fikirlerini açıkça anlatmaktan çekiniyorlardı. Dikkatsizce söylenen bir cümle, pek açık bir söz, zindana atılmalarına, dergilerinin kapatılmasına sebebiyet verirdi. Ama yine bu yüzden bütün gönüller, zindan korkusu karşısında bile, hürriyetten yana idi. Bütün tiksinnmeler, diş bilemeler de arkalarını Petersburg idarecilerine dayıyanlara, Kremlin'in, Uspenski katedralinin arkasına gizlenip her yana ağız dolusu sövüp sayanlara çevrilmişti. Belinski ile arkadaşlarının açıkça söylemekten çekindikleri şeyleri, okuyucular, tahminle buluyorlar, kendileri tamamlıyorlardı; Slavcıların sözlerini ise hiçbir bakımdan gönül açıcı, hoş sözler saymıyorlardı. Şunu da söyleyelim ki, Slavcılar hiçbir zaman hükümetten yana olmamışlardır. Hükümetten yana olan birtakım Slavcılar, zaten kölelikten yana idiler. Onlar her şeyden önce, Rus malı olanı, ne olursa olsun, her şeyden üstün tutmaya

karar vermişlerdi. Ama hükümet, fikirlerini resmen kabul etmemekle beraber onlara her türlü yardımı, kolaylığı gösteriyordu. Öz Slavcılara gelince, hükümetle anlaşmak, onları maksatlarından uzaklaştırmakla kalmamış, felâkete de sürüklemişti. Beylik kuvvete dayanan her fikrin sonu böyle olmuştur. Böyle bir fikir, bir bakımdan devrimci de olabilir, ama başka bakımdan ister istemez yerinde sayar. Böylece zorunlu olarak şu iki kötü yoldan biri tutulur: ya düşman safına geçilir, yahut öz ülkülere hayınlık edilir.

Belinski ile arkadaşları, Slavcıların karşısına adamakıllı hazırlanmış bir sistemle çıkmıyorlardı. Sadece bugünün insanını harekete getiren, coşturan her şeyi candan benimsemişlerdi. Fikir hürriyetine büyük bir sevgiyle bağlanıyorlar, ona karşı gelen her şeyden, beylik kuvvetten, zorbalıktan, dinden tiksinererek yüz çeviriyorlardı. Bir defa Rus meselesiyle Avrupa meselesini bambaşka bir görüşle ele alıyorlardı. Onlara göre Rusya'yı geriletken, söndüren köleliğin ana sebeplerinden biri, insan hürriyetinin eksikliği idi; hükümetin de, fertlerin de insan hürriyetine saygı göstermemesi idi. Hükümetin kinizmi de, halkın tevekkülü de bundan ileri geliyordu. İnsan hürriyeti fikri, memlekete girip de gereği gibi yerleşmezse, Rusya'nın ilerisi, kendisi için felâketlerle, Avrupa için de tehlikelerle dolu olacaktır. Bugünkü zorbalık çağı, yüz yıl daha sürerse, Rus halkının bütün iyi özellikleri ortadan kaybolup gidecektir. Halbuki Rusya, bu fert hürriyeti meselesi bakımından Avrupa'ya bakışa çok daha elverişli bir durumdadır. Hürriyete doğru gitmek için gerek Avrupa, gerek Rusya, eskiden kurdukları birçok kurumları, geçmişlerinin büyük bir kısmını inkâr etmek, atmak zorunda idiler. Ama Avrupa, bir ümit uğruna, parlak, zengin geçmişine kıymaya razı değildi. Avrupa, kendi menfaatlerine aykırı da olsa geçmişine bağlı kalmak ister. Çünkü bir devrimin ne kadar pahalıya mal olacağını bilir. Çünkü bugünkü hali ile de yerine kolay kolay yenilerini koyamayacağı birçok değerleri vardır. Devrimlerin tarihini okurken tenkid etmek kolaydır. Ama Avrupa, bu devrimleri kendi kaniyle yazmıştır. Avrupa milletleri, ülkeleri yolunda, her zaman önümüzde örnek olarak duran sayısız kurbanlar vermişlerdir. İnsan, onlardan ders, örnek almadan, kendilerine minnet borcu duymadan bir adım bile atamaz. Avrupa'nın her adımı, ileri bir adımdır, zamanı için zaferdir. Ama öbür yandan bu ilerlemeler, zamanla, yavaş yavaş yeni bir zindanın duvarlarını yükseltmişlerdir. 19 uncu yüzyılın başlangıcında, fikir adamları, bu zindanları da, duvarlarının kalınlığını da görmüşlerdir, onları yıkmak için ne kadar savaşmak gerektiğini anlamışlardır.

Rusya ise büsbütün başka bir durumdadır. Burada zindan duvarları ilk varuşta çökmüştür. Biz Avrupa'ya bakışa geçmişin zincirlerinden daha kolay sıyrılmışızdır. Şüphesiz, bu, büyük bir üstünlüktür. Yalnız övünmeye değmez menfi bir meziyet olan bu üstünlüğü görüp alçakgönüllüğü bir an bile

elden bırakmak doğru olmaz. Geçmişten kolay kurtulduk, çünkü boş, zayıf, yoksul, dar bir geçmişimiz vardı. Eski kurumlara bağlanmayı sevmeyiz. Bu kurumlara açıklamak, yeni bir geleceğin tohumlarını, onların içinde arayıp bulmak, güç bir şey değildir. Ama asıl gerekli, faydalı olan, tıpkı kundağından silkinip kurtulan bir çocuk gibi, bu kurumlardan kurtulmamızdır. Slavcılar, Avrupayı tenkid ederken insan hürriyetiyle devlet arasındaki birbirine aykırı münasebetleri nasıl çözeceklerini bildirmiyorlar. Slavcılar, bizdeki «ortaklaşa toprak işletmesi» ni görüp örnek diye ileri sürerek eski kurumlarımızın Avrupa'nınkilerden üstün olduğunu söylüyorlar. Ama bu kurumların köylümüzü kölelikten kurtarmadığını hiç hesaba katmıyorlar. Sonra şu önemli noktayı da gözden uzak tutmamalı: bu türlü bir işletmeyi eskiden bilmiyen Avrupa, şimdi onun değerini anlamıştır. Bin yıldan beri böyle bir kurumu olan Rusya ise, Avrupa gelip bu kurumun önemini anlatmadan önce, içinde böyle bir hazine olduğundan habersizdi. Ruslar, eski Slavlardaki bu ortaklaşa işletmenin değerini ancak sosyalizm dünyaya yayıldıktan sonra anlamışlardır. Bunun aksini ispat etmek güçtür. Avrupa, fertle devlet münasebetleri arasındaki aykırılığı çözümlenmemiş, ama bu meseleyi ortaya atmıştır. Meseleyi tamamiyle ters tarafından ele aldığı halde Rusya da çözümlenmemiştir. Avrupa ile aramızdaki eşitlik buradan başlıyor. Henüz işin başında olduğumuz için bizim ümidimiz daha fazladır. Ama ümit biraz da olmayabilecek bir şeydir. Ne tabiatı, ne tarihte geleceğe pek güvenmemeli. Bir tohum, mutlaka olgunlaşmaz. Bazı şartlar altında gelişebilecek şeylerin bir toplulukta, bir insanda gelişmediği de olur. Hürriyetsizlik, körükörüne boyun eğme, zorbalık ortasında milletimizdeki kabiliyetlerin gelişebileceğine nasıl ihtimal verilebilir? Sürekli bir hürriyetsizlik, rasgele meydana gelmiş bir şey değildir, her halde millet karakterindeki bir özelliğin karşılığıdır. Bu özelliği, diğer özellikler yenebilir, ama aksi de olur. Milletimiz, işlerin bugünkü durumu ile uzlaşabilirse umduğumuz o parlak geleceğe kolay kolay ulaşamaz. Bugünkü berbat yolda gider, garpcılıktan yüz çevirip içine kapanırsa, yani eski Moskova geleneklerine dönerse, bir gün yarı barbar bir ordu ile mutlaka Avrupa'ya saldıracak, medeni memleketleri yakıp yıkacak, en sonra bu genel yıkılış ortasında kendisi de yok olup gidecektir.

Rus milletine «İçine düştüğün kötü durumu görüp anla.» diye seslenmenin zamanı gelmemiş midir? Bu işi memleket aydınlarından daha iyi kim yapabilir? Aydınların sayısı çok olmuş, az olmuş, iş değişmez. Büyük Petro, tek başına idi, Dekabristler, bir avuç insandı. Kişilerin tesiri, sanıldığı kadar küçük değildir. Kişilik canlı bir kuvvettir, çoğu zaman ölümün bile tüketemediği bir kuvvet. Oysaki Slavcılar, tam tersine, boyun eğme öğüdünü veriyorlar. Rusya'nın içinde yüzdüğü karanlığı dağıtabilecek olan garbı kü-

çümsemeyi talkın ediyorlar. Garbın da, şarkın da malı olacak olan bir gelecek adına geçmişten ayrılmak gerekirken, milletin geriye dönmelerini istiyorlar.

Bugün memleket sevgimizde bir hınc, bir öfke var. Kötü durumumuzdan hükümeti de, milleti de sorumlu tutuyor, en korkunç hakikatları söylemekten çekinmiyoruz. Ama milletimizi sevdiğimiz için böyle yapıyoruz. Biz, bugünden geçmişe dönmek istemiyoruz, çünkü önümüzdeki tarihin son yaprağı, bugün yaşadığımız olaylar olduğunu biliyoruz. Halkın çektikleri, iniltileri karşısında kulaklarımızı tıkamıyoruz. Köleliğin halkı, ahlâkça ne kadar düşürdüğünü söylemekten korkmuyoruz. Bu acı hakikatları gizlemek, kendimizi sevmek değil, boşuboşuna övmek olur. Gözümüzün önünde kölelik, bütün çıplaklığıyla, bütün korkunçluğuyla duruyor da bizi yine iftira etmekle suçluyorlar. Kızadelerin, hükümetin soyduğu, alıp sattığı, dövüp sövdüğü, kanun dışı ettiği mujiğin yürekler acısı hali karşısında gece gündüz vicdan azabı çekmemizi, bir suçlanma duygusuyla rahatsız olmamızı istiyorlar. Slavcılar, Vladimir zamanı masallarını okumaktan hoşlanıyorlar. Katerina, Petersburg'dan Kırımı giderken gözünü boyamak için yol boyunca yapılan köyler gibi, kartondan yapılmış köyler istiyorlar.

Korkunç geçmişi gözlerimizde canlandırılan, bugünkü durumu bütün açıklığıyla belirterek bizi öfkenlendiren Rus edebiyatının ortaya attığı büyük suçlama, bizim biricik ümidimizdir, kurtuluşumuzdur, Rus toplumunun ileri kuvvetidir.

Rusya'da İmparator tarafında kalmakla ne yapılabilir? Büyük çar Petro'nun zamanı geçti. O büyük adam, artık Kış sarayında değil, içimizdedir. Avrupa'nın toplum düzeni, her an devrilebilir. Bu devrim, Rusya'yı da fırtınalı akışına sürükleyebilir. Şimdi kardeş kavgasına sürüklenecek zaman değildir. Biribirini kovalıyan, alabildiğine yürüyen olayların ardında kalmamalıyız, boşuboşuna savaşmayı bırakarak, Rusya adına, kurtuluş adına, el ele vererek yürümeli, ilerlemeliyiz.

GERTSEN

Kısaltarak çevirenler: Erol GÜNEY - Oğuz PELTEK

TÜSTAV

## YENİ GÖRÜŞLER

DESCARTES'I OKURKEN  
BİR DESCARTES TASVİRİ  
DESCARTES ÜZERİNE  
DESCARTES'İN EKSİKLİKLERİ  
YAŞIYAN DESCARTES  
DESCARTES VE DEVRİMİZ  
AMERİKA'NIN İKİ YÜZÜ  
İNSANLIĞIN ÇIKMAZI  
İNSANLIK ÇIKMAZDA DEĞİLDİR  
ARAP VE GREKO - LÂTİN KÜLTÜRÜ

# TÜSTAV



## DESCARTES'İ OKURKEN

Bugün Descartes'ı tekrar ve tam bir zevkle okurken dine gösterdiği saygıya hayran olmamazlık edemiyorum. Eserlerinde en softa ruhları bile tatmin edebilecek birçok dinî parçalar bulmak mümkündür. Ben uzun zaman Descartes'ın kiliseyi sırf rahatının bozulmaması, fikirlerinin gelişmesine engel olmaması için saydığını sanmıştım. Halbuki samimi olduğu kanaatine varıyorum. Dine saygısı dürüst olmakla kalmıyarak çok yerde heyecanlı bir çeşit iman haline geliyor. O kadar ki, Baillet'nin, Descartes'ın ölüm döşeğindeki halini anlatan satırları insanı pek fazla şaşırtmıyor:

“Herkesin Felsefe ve Matematikten başka şey düşünmez sandığı bu insan son günlerinde umulmadık bir hal gösterdi. Bütün düşüncesi dine, Tanrının büyüklüğüne, insan oğlunun sefaletine çevrildi.„ Bu haller birçok katoliklerin ona lânet yağdırışlarıyla onu yola getirmeğe çalışmak istemeyişleriyle birbirini tutmuyor. Fakat, Descartes bütün inancına rağmen onlarla zaten anlaşamazdı. Katolikler onu kabul etmemekte, hattâ onu çok tehlikeli bir düşman saymakta haklıydılar.

Descartes'ın serbest düşüncesi dogmalara saygı gösteriyor, çünkü zoru onlarla değil; ilkin ve yekten onlarla çatışmak istemiyor. Spinoza öyle değil, o dogmalarla uğraşiyor. Descartes rahip Mersenne'e yazdığı bir mektupta: “Mektubunuzun 4, 5, 6, 8, 9 ve sonuncu noktaları hep teolojiye aittir; onun için, müsaadenizle, bir şey söylemeyeceğim.„ diyor.

Descartes bir yandan böyle hareket ederken, öte yandan da dünyaya *Metot üzerine konuşma* sını bırakıyor. Bu kitabın yetiştirdiği insanlarsa dine Descartes gibi saygı göstermediler. Bugün dünyaya gelse acaba bu saygısızlığa vahlanır mıydı? Hiç sanmıyorum: İnsan zekâsının onun ardından ister istemez gireceği yolu her halde kestirmişti.

Descartes düşünceye şahane bir yol açıyor. Bu bakımdan hiçbir Fransız yazarı ondan daha ehemmiyetli sayılamaz. Onun fena yazdığını kimler söylüyor? Bir kaç sanatçı. Descartes güzel yazma sanatını küçümsüyordu. Bununla beraber onun cümlesi kadar iyi kurulmuş, açık söylenmiş cümle de bilmiyorum; dikkat etmediği şey yalnız ölçü. Fakat Balzac'a mektup yazdığı zaman, kendisi için “Şiir aşığı.„ diyen Descartes birden bire değişiyor ve isbat ediyor ki en

ince üslûp özenişlerine gücü yetiyormuş ve bu çeşit ustalığı küçümse-mesi aczinden gelmiyormuş. 17 nci yüzyılın parlak nesrinde şu birkaç satırdaki güzelliği, inceliği ve şiiri güç buluruz: «Burada her gece on saat uyuyorum; beni uyandıracak hiçbir dert yok. Uyku, düşüncemi uzun uzun ormanlarda, bahçelerde, sihirli saraylarda dolaştırıp bana masallarda hayal edilen bütün hazları verdikten sonra gündüzümün ha-yalleri, ben hiç farkına varmadan, gecemin hayallerine karışıyor. Uyan-dığımın farkına varmak yalnız hazımın daha tam olmasına, duyularımın da bu hazza katılmalarına yarıyor; çünkü ben o kadar dünyaya kapalı değilim; duyularımı, bir filozofun, vicdanını rahatsız etmeden tadabie-ceği hiçbir hazdan mahrum etmek istemiyorum.»

Fakat Descartes'ın vicdanını asıl rahatsız edecek şey, bu hazlarda gecikmek olurdu. O hazlar ki aklın kurtulması yolundaki gayretinin yanında sönük ve boş kalıyordu.

A. GIDE  
Çeviren: S. E.

## BİR DESCARTES TASVİRİ

Bence Descartes, Descartes'ın büyüklüğü, başlıca iki noktada gösteri-lebilir.

O, zamanına kadar dogmatik şekilde ele \*alınan, geleneğin hükmü altında olan şeyi kendi dâvası olarak ortaya attı. Öğrettiklerinin saçma-lığını meydana çıkaracak herhangi bir fikri değerden düşürülen bir yet-keyi tanımağa karar verdi. Descartes, sadece apaçık bir hakikat, inceden inceye gerçekleştirilebilir bir gözlem istiyordu. Bu da dile yalnız insanlardan, kitaplardan gelen bir değer vermeyi kabul etmemek demektir. Böylece Descartes, bir kefesini ondan önceki felsefelerle dolu olan bir terazinin öbür kefesine doğrudan doğruya kendi varlığını koymuş oluyor, *Ben*, inin ağır bastığına da inanıyor. Yalnız olduğu zaman kendini çok kuvvetli görüyor, ama altına çevrilmesine asla imkân olmıyan bir kâğıt para gibi çağdan çağa geçip ancak felsefe okulları arasındaki çekişmelerde kendini gösteren bir sürü tamamiyle sözde doktrinlere, düsturlara, açıklamalara aykırı olarak düşündüğü şeylerin sorumluluğunu yalnızken duyuyor, *kendini* yalnız-ken görüyor, çıkarıyor, tanımlıyor.

Descartes, her şeyden önce bir iradedir; bu varlık, en başta kendinde bulduğu arzu kaynağından, zihin gücü kaynağından yararlanmak ister, *başka bir şey de istiyemez*. İşte bu nokta, Descartes'çı felsefe durumunun

temel noktasıdır, anahtarıdır. Onun felsefesine başka bir ilke aramak boştur.

Zekâ yetisinde görülen, üslûbunda, küçümsemelerinde beliren bu duygu, yalnız umutlarına, öz değerine beslediği aldatıcı bir inancın desteklemesine verilemeyecek kadar açık ve ihtiyatlı olan bu büyük güven, ona nerden geliyor?

Descartes, düşünme kuvvetinin daha önce geometri bilgileriyle edindiği görgüden ileri geldiğine inanıyor. Üstünlük gururunu bu düşünceden almıştır. Bu türlü araştırmalarda «Cicero'nun belâgati çocukların alfabesinden ne kadar üstünse, bilinen geometriden o kadar üstün» görünen bir metodun kurucusu olduğuna inanıyordu. Gençliğinde yarattığı bu buluş, bütün fikir hayatına hâkim oldu. Bu yolda kazandığı başarıdan asla şüphesi yoktu. O, uzayı soyut olarak çözümlenmede pek mutlu, pek parlak başarı elde etmiş olan aynı adamın, aynı anlığı kullanarak dış dünyayı, daha sonra hayat problemlerini ele alması gerektiğini, bu yolda da *aynı önemde sonuçlar elde etmemesinin imkânsız olduğunu* ileri sürmüştür.

Descartes, o zaman bir *evren*, bir de *hayvan* yaratıyor, ikisini de açıkladığı hayaline kapılıyor. Yanılsamaları ne olursa olsun bu alandaki uğraşmalarının pek büyük bir değeri vardır. İşte benim söylediğim ikinci nokta da budur. Descartes'ın evreni, bilinen, tasarlanabilen bütün evrenlerin âkıbetine uğramışsa da «medeniyet» imizin içinde yaşadığı dünya, bugüne bugün yukarda sözü geçen iradenin, düşünme tarzının damgasını taşımaktadır.

Bu dünya, ölçünün türlü alanlarda kullanılmasıyla anlaşılmalıdır. Hayatımız, rakamlı belirlemelere göre gitgide yoluna giriyor; sayı ile gösterilemeyen her şey, ölçülemiyen her bilgi, ergeç değerden düşecektir. «Bilim» adı, rakam içine sokulamayan her bilgiden gittikçe uzaklaşıyor.

Şimdi şu garip işaretle sözümü bitireyim: yalnız sayıya, büyüklüğe göre düzenlenebilen bu yaşama tarzının baş özelliği, olabildiği kadar katkısız bir *nesnellik*, bir kişisizliktir, öyle ki yeni zaman düşünürlerinde, tabiat üzerindeki çalışma güçlerine sıkı sıkıya bağlı olan, *doğru* kavramının hayal gücümüzle duygularımızın *doğru olmasını istedikleri* şeyden gittikçe ayrıldığı anlaşılıyor. Ama denildiği gibi, insan dünyasındaki bu olağanüstü değişmenin temelinde bir *Ben* vardır, bu da felsefesi bugün belki de bize verdiği haşmetli, unutulmaz *O* kadar değer taşımayan Descartes'ın kuvvetli, atılgan kişiliğidir.

Paul VALÉRY

Çeviren : Oğuz PELTEK

## DESCARTES ÜZERİNE [1]

Descartes *spéculation* dehâsının ta kendisi idi. Kâinata şamil olan zekâsı insan tefekkürünü yeni bir kalıba soktu. Öyle bir matematik icadetti ki, Lâtin şairinin dediği gibi, anasız doğmuş bir çocuğu... Descartes'ın Metot Üzerine Konuşma'sı evrensel matematiğin veya daha ziyade her şeyi kavramağa elverişli aynı cinsten bir ilmin tahlil ve tefsiridir. O, kâinattaki genel mihanikliğin ana hatlarını çizerek fizik ilminin idealini yarattı. O, ruhla bedenin, hürriyetle zaruret ve dünya ile Tanrının iştirakini cesaretle kabul ve müdafaa etti; sonraki açık ayrılışlara rağmen, ilerisi için örnek bir *spiritualizme* icadetti. Zekâları, kendinin yarı yolda kaldığı, fakat başkalarının sonuna kadar gittiği, bir *idéalisme* yoluna soktu, modern metafiziği yarattı. O, hiçbir zaman gözden kaçırmamak gereken bir eğitim ülküsü yarattı. Hafıza (Bellek) nın işini hafifletti. Fikirlerini herkese yaymak için Lâtinceyi bıraktı. Hakikaten, Descartes'ın gözünde asıl fazilet hayırseverlikte ve alicenaplıkta idi. Hele basma kalıp fikirlerle zihni dolduran terimleri mümkün olduğu kadar bir yana atarak ve o zaman kullanılan kelimelere önemli bir yumuşaklık kazandırarak filozofu yeni kelimeler icadına davet etti ve böyle yapmak suretiyle filozofa bir yazar olmasını öğütledi. Kendi de böyle bir yazardı. Her şeyin üstünde o, zihni, felsefeye de, ilme de kendini *imposer* etmesi icabeden bir durum yarattı. Bu durum, tefekkürün gelenek karşısında olduğu kadar tabiat muvacehesinde de sağlam, hattâ gururlu bir kalkınması, hiç eğilmeyen bağımsızlık iradesi, zekânın iktidarına sonsuz bir inanıştı. En son o, *spécuatif* alanda icad etmek ihtiyacını, yani incelenen konuda önceden hazırlanmış şeyleri kabul edecek yerde, tefekkür vasıtasıyla yeniden bir şeyler canlandırmak lüzumunu keşfetti. Onun tahlilî geometrisi bundan başka bir şey değildir. Fikrimizi iki kelime ile hulâsa edelim: Her felsefe doğrudan doğruya veya dolayısıyla Descartes'a dayanır. Onun felsefesini yakından incelemiş olanlar bu *kuramsal* zekânın (Çağdaş, filozof Cassandî de ona, alay ederek bu adı veriyordu) bugün bizim gibi bir sergi [2] ile pek az ilgieneceğine hükmedecektir. Bence bugün

[1] 1937 de Pariste açılan uluslararası sergide *Usul hakkında nutak*'un basılışının üç yüzüncü yıl dönümü dolayısıyla bir de Descartes sarayı açılmıştı. Bu sarayda uluslararası felsefe kongresi de toplantıya çağrıldı. Kongre H. Bergsonun başkanlığında işe başlayacaktı. Başkan hastalığı yüzünden açılış nutkunu söyleyemedi. Bir mektupla Descartes hakkındaki fikirlerini bildirdi. Bu satırlar o mektuptan kısaltılarak çevrilmiştir.

[2] 1937 Paris sergisi. Bu yazı sergi dolayısıyla toplanan felsefe konferansında okunmuştur.

sağ olsaydı, o da bu sergiyi ilgi ile gezerdi, zira evrensel bir bilgi içinde ilmi ve felsefeyi meczeden Descartes, bilhassa hayat bilgisini ve tıbbi düşünerek bizi tabiatın hâkim ve efendisi kılmayı hedef ediniyordu. Bu çalışmalarda da fiziğimizin metafiziğimize daha önce geleceğini kabul ediyordu. Bundan dolayı, Descartes'ın bugünkü yorumcuları daha ileri giderek, Descartes'da teori tatbikata bağlıdır, dediler. Bunlardan biri «Aristo'nun fiziği bir artist fiziğidir, Descartes'inki ise bir mühendis fiziğidir» diyor. Bu görüş tamamiyle doğru mudur? Buna hem evet diyeceğim, hem de hayır. Eğer gaye korfor, iyi yaşamak, hattâ Descartes'a göre fiziğe ve mekaniğe irca edilmiş bir biyolojinin yardımıyla filozofinin bize vereceği bir hayat uzunluğu olacaksa, hayırlı Yok, eğer maddi faydalarından başka ilmi, tatbikatındaki bunca başarılarıyla kendi kuvvelerimizi isbat ediyorsa, bağımsızlığımızı, hatta egemenliğimizi tanıtıyorsa, evet... Descartes zihni, Aristoculuktan kurtardı. Onu boş levha hâline getirdi. Netice olarak da önceden kabul edilmiş kurullarla çalışan *metodu* bıraktı. Zihnin kullanacağı yeni unsurlar (açık ve seçik) fikirler olmalıdır dedi. Tabiatı ile Descartes'a göre zihin, etmen ve etkindir. Öyle ki bilimi kucaklayan felsefe yavaş yavaş bizi tabiata hâkim kılacak ve bu hâkimlik zamanla gelişerek felsefi *spéculation*'a tamamlanmış bir konu hazırlayacaktır. *Théorie* ve tatbikat bir bakımdan ve bir nisbet altında metafizik bir *pragmatisme* denilebilecek bir hal içinde, karşılıklı olarak, belirli şartlara tâbi kalacaklardır.

Şimdi izafilik *théorie*'sinin (Bağıntılık kuramı) fizik ilmimizi Descartes bir yöne sokmadan çok zaman önce, dikkata değer bir halde bulunan descart'cılığın modernliğini düşünelim. Müellifin filozof ve felsefe telâkkinde zamanının çok ilerisine geçmek hususundaki modernliğini de düşünelim. Eşyanın kendisinden başka bir şeyle uğraşmamak için o, eşya hakkında söylenen şeyleri de bir yana attı. Önce asker olarak, sonra da zevki için Almanya'yı, Macaristan'ı, Hollanda'yı ve başka memleketleri dolaşmak suretiyle, büyük seyahatini kendi nefsinde tatbik etti. Uluslararası fikir yardımlaşması için milletler cemiyeti Cenevre'de, Paris'te merkezler kurdu. Descartes ise birçok memleketlerin ilim adamlarıyla münasebet peyda ettiği, bir prensesle mektuplaşmaya giriştiği ve bir kırılıçta ders verdiği zaman da bu yardımlaşmanın lüzumunu sezmişti. O, daha çok huzura ve istiklâle kavuşmak niyetiyle bir yabancı memlekette oturmak, orada da yer değiştirmek suretiyle, hayatını en verimli bir tarzda tanzim etmişti. Böyle yapmak da memleketine hizmet için en güzel bir çare idi. O, *kitapçı* ilme tenezzül etmedi, diyalektiği kabule mecbur olduysa bile, bundan hiç hoşlanmadı. *Professionel* fikir adamlarının

bir arada tartıştıkları sıkıcı çevrelerde, kapalı salonlarda o, oraya çağrılmadan gelen sıklılgan bir dahî amatör halinde kaldı. Kapıları, pencere-leri arkasına kadar açtı. Hava ve ışık istedi, herkesi serbestçe tenefüs etmeğe davet ve mecbur etti. Vaktiyle Francis Bacon bu kabil şeyler yapmıştı, fakat Descartes buna en güzel örneği verdi. Şahsını tasavvura çalıştığım zaman, onu önce Almanya'daki meşhur sobası başında fikirleriyle başbaşa kalmış görürüm, fakat onu soymak ve sahile atmak için mavnacılar tuzak kurmuşken, hileyi sezerek kılıcını çektiği ve hırsızları hürmete ve itaata mecbur ettiği mavna içinde de tahayyül ederim. Biliyorum ki işle fikir arasındaki münasebetler üzerine birçok tartışmalar yapılabilir. Fakat benim, filozof için, hattâ herkes için, teklif edeceğim düstür bütün düsturların en basiti ve zannederim Descartes'a en çok yakışanıdır: Fikir adamı gibi hareket etmek, iş adamı gibi de düşünmek lâzım.

Henri BERGSON

Kısaltarak çeviren: Mehmet Naci ECER

## DESCARTES DÜNYASININ EKSİKLİKLERİ

*Descartes'in doğumunun 350 nei dönüm yılı münasebetiyle The Listener dergisinde çıkan bir yazıdan özetlenmiştir. İngiltere ve Amerikada Descartes'in dünya görüşüne karşı yapılan tenkidleri vermek bakımından dihhate değer.*

Bundan 350 yıl önce yeni zaman insanına dünya görüşünü ve metodunu verecek bir Fransız doğmuştu. Descartes'in beşeriyet için ister bir felâket olsun, ister bir saadet, tesirinin müthiş olduğu inkâr edilemez. Bir kere Orta Çağla alâka kesmeyi o temin etmiştir. İnsan aklının üstünlüğünü ve tabiat kanunlarının değişmezliğini ortaya atarak bilimimizi kuranlardan biri olmuştur. Descartes sonraları sonsuz ilerleme fikrinin yeşereceği toprağı hazırlamıştır. Hattâ denilebilir ki bu fikri o ortaya atmıştır. İnsan tabiatının durmadan mükemmeleşebileceği fikri de onundur. Böylece insan oğluna kendi kendine imanını vermiştir.

Bütün bunlar onun doğumunu büyük bir heyecan va sevinçle kutlamamız için yeter sebeplerdir. Kırk-elli yıl önce de onu böyle kutlayacaktık. Ama şimdi birtakım şüpheler uyanmıştır. Birçok kimseler Descartes'ın kurduğu dünyanın artık sonuna yaklaşmak üzere olduğuna inanıyorlar. Descartes için insan esas itibariyle düşünen bir varlıktır, «une chose qui pense», dünya esas itibariyle riyazidir. Sanat, şiir, din, bir gurubun güzelliği, bir çocuğun gülümsemesi ona ve talebelerine göre hoş bir heyecandı, bu kadar. Bunlar kitle, hareket gibi gerçek değillerdi. Böyle bir dünya görüşünün zaferi gözlerimizin önündedir. Elektrik düğmesini çevirmekle, otobüse binmekle, atom enerjisine sahibolmakla hep Descartes'ın bize gösterdiği metodun, dünya görüşünün tabikını yapmış oluyoruz. Böyle bir dünya görüşünün faydalarını gördük; ama zararlarını da görüyoruz. Bu felsefe yüzünden zamanımızın insanı ikiye bölünmüş bir dünyada yaşıyor. Bir taraftan bilim ve makine, öte yandan da arzuları, temayülleri, heyecanları. Bunlar kendisine ne kadar önemli görünürse görünsün felsefe ona bunların hakiki gerçekle pek alâkası olmadığını söylüyor. İşte zaman zaman bu hor görülen heyecan ve içgüdüler isyan ediyor, aklın kurduğu dünyayı yıkmak istiyor. İşte Faşizm de bu

isyanlardan biridir. Birleşmiş Milletlerin zaferi bir bakımdan Descartes'ın zaferidir. Ama asrlı iş faşizmi yıkmak değil, onu meydana getiren sebepleri ortadan kaldırmadadır. Şüphesiz Descartes'ın dünya görüşü insanın heyecanlarına, temâyüllerine az ehemmiyet verdiği için, onları akla yeter derecede bağliyamadığı için faşizmin tepkisine sebeb olmuştur. Mesele insandaki heyecan tarafını yıkmak, hor görmek değil, onu akıl'a bağlamak, içine mantığı da, hissiyatı da alan bir dünya görüşü kurmaktır.

Tabiata hâkim olmak yetmez. Hayat yalnız fizikten ibaret değildir. İnsan da yalnız düşünen bir varlık değildir. Bunlar alelade hakikatlar gibi görünür ama bu harb, bu son yıllar, bize bunların ne kadar mühim şeyler olduğunu öğretmiştir. Böylece hayatın trajik mânasını anlamış oluyoruz. İnsanın durmadan iyiliğe doğru gideceği hiç de muhakkak değildir. Descartes'ın büyük halefi Newton yarı yaşını doldurduktan sonra bilim çalışmalarını kırakmış, artık bu alanı faydalı bir alan saymamıştır. Newton insanlığı deniz kenarında çakıl taşı toplıyan çocuklar gibi gördü, önlerindeki hakikat okyanusunu görmiyen çocuklar gibi. Newton Descartes'ın metotlarıyla, hesaplarıyla keşfedilemeyecek çakıl taşlarından başka taşlar da mevcut olduğunu tahmin etmişti. Aradan üç yüz yıl geçti; biz de aynı şeyi tahmin etmeğe başlıyoruz.

Bu son yılların korkunç olayları bize yalnız hissiyata dayanan felsefelerin yanlışlığını gösterdiği gibi, yalnız akla dayanan felsefelerin de kifayetsizliğini göstermiştir. Daha tam, insanın bütününe kavriyan, akli da, hissiyatı da tatmin eden bir felsefeye ihtiyacımız var.

Y. P. Wald

## YAŞIYAN DESCARTES

*René Lalou'nun «Etoies» dergisinde çıkan bir yazısından özetlenmiştir:*

Birçok kimseler için Descartes olsa olsa şerefli bir isimdir; ona saygı gösteriliyor, «yeni felsefe»nin babası deniliyor, o kadar. Halbuki Descartes yalnız bir isim, yalnız bir sistem değildir, belki de feylesofların en canlısıdır.

«Kendimizi anlamak için bir tek yol vardır: kendi kendimizi yaratmak». İşte Descartes'ı anlamak, geçirdiği garip hayat yolunu takibedebilmek için bu cümleyi her zaman gözönünde bulundurmalıyız. Bu kendi kendini yaratmak arzusu hayatının garip değişikliklerini anlatır.

Descartes hukuk tahsil ediyor ama kendisi en çok Galileo'nun keşifleriyle alâkalı. Tahsilini bitirince subay oluyor, Bavyera dükünün ordusuna yazılıyor. Meşhur 10 kasım 1619 gecesinde metodunu buluyor. Tabii olan, bir yere kapanıp metodunu tatbik etmeğe çalışmasıydı. Halbuki o Avrupa'yı dolaşiyor, Paris'e gelip bir zamane kibarı hayatı sürüyor. Hattâ bir kadın için düello ediyor. Sonra kalkıp Felemenk'e gidiyor, ama orada evine kapanıp çalışıyor mu sanyorsunuz? Ne gezer! Arkadaşlarıyla geziyor, resmi kabullere gidiyor, güzel kadınlarla tanışıyor, ancak «zamanın küçük bir kısmını ilme, felsefeye ayırıyor. Felemenk'te iken hiç değilse ona yakın yer değiştiriyor, üç defa Fransa'ya gidiyor, nihayet bir daha geri dönemiyeceği Stockholm seyyahatine çıkıyor. Descartes feylesof olmaktan daha çok iyi yaşamayı seven bir adamdı...

Descartes eser vermeseydi de yalnız onun hayatını tanısaydık, onu bir türlü durup dinlenmesini bilmiyen tam bir serseri olarak tanırdık. Descartes'ı böyle görmek hiç de yanlış olmaz. Descartes bir isyankârdır, okuldan çıkar çıkmaz terbiyede bir islâhat yapmak arzusunu duyar. Sonradan bu ihtilâli bütün bilgilere teşmil eder. Hegel'in dediği gibi: «Descartes bir kahramandı; herşeyi baştan ele aldı.» Descartes bizzat kendisi de cesaretini müdrikti. Ev-

velce kabul ettiği şeyleri sonradan reddetmek her babayığitin harcı değildir. Ama o önünde açılan her maceraya atılmaktan korkmuyordu.

Descartes hakikatı bulmakla yetinmiyordu; hakikatı «kadınların dahi okuyabileceği» kitaplarda göstermek istiyordu. «Yazdığım şeyler benden önce yazılmış mı, yazılmamış mı bilmiyorum, benim istediğim doğru şeyler yazmaktır, o kadar» diyordu.

Bu yüzden başına az şey mi geliyor? Bütün hayatı bir mücadele içinde geçiyor. Öyle bir mücadele ki ancak çok kurnaz olduğu takdirde muzaffer çıkabilir. Ölümünden dört ay önce İsveç kraliçesi Christine'den de uzaklaşmayı düşünüyor: «Böylece tekrar inzivaya çekilmek ve ancak orada hakikatın aranmasına dair düşüncelerimi söylemek istiyorum. Hayatta en büyük servetim de bu olacaktır.» diyor.

\*\*\*

Descartes'ımız yalnız yeni felsefenin babası değildir. Descartes'in kuvvetli ve cesur kişiliği yalnız saygıya değil, sevgiye de lâyıktır. Descartes'i sevmek, tabiata birkaç pencere açıp insanlara «tabiatın efendileri olmak» ı öğreten insanın, güzel ve kahramanca macerasını onunla beraber yaşamak demektir.

## DESCARTES VE DEVRİMİZ

*Descartes'in doğumunun 350 nci donüm yılında Sorbonne'da M. Thorez'in söylediği nutuktan özellenmiştir:*

Düşünüş tarihinde René Descartes bir devir açmıştır. Descartes mantığa ve açık fikre dayanan herkesin babasıdır. Böylece sosyalizmin esas kaynaklarından biri olan rasyonalizmle ilim zihniyetinin belli başlı kurucusu olmuştur.

Descartes çalışkan, maddeten ve mânen zengin, yeni fetihler peşinde koşan, boyuna yükselen burjuva sınıfının ruh cüretini temsil eder. Ona müthiş bir kurtuluş silâhı olan metodunu verir, insana çalışma ve bilim sayesinde öbür dünyada saadet vadeden ilk modern felsefeyi kurmuş sayılır.

Descartes Avrupayı dolaştıktan sonra Felenmenk'te yerleşiyor. İnsan emeği ve alın teri sayesinde denizden kurtardığı bu toprakta, serbest teşebbüsün hüküm sürdüğü bu ülkede, felsefesine uygun bir hava buluyor. Çünkü bu felsefe şu cümle ile hulâsa edilebilir: tabiat kuvvetlerini insanın emrine amade kılmak.

Hayatın her alanı insan oğluna açıktır ve her inceleme ve arayış tabiatı insana boyun eğdirtir. Bilimler arasındaki eski barajlar yıkılmıştır, Bir tek metod vardır: Bilim tekniğe, up ahlâka, fikir aksiyona, felsefe havata bağlıdır.

Tecrübe ile akıl üzerine kurulan böyle bir felsefe esaslı bir iyimserliğe dayanır. Hakiki felsefe bize her zaman, en kötü şartlar içinde, ıztıraplarla kıvranıırken bile aklımızı kullandıkça mesut olabileceğimizi öğretir.

Descartes mesut bir adamdır. Çünkü insanın ve toplumun ilerleyeceğine inanıyordu. *Metot Hakkında Konuşma'nın* altıncı kısmında makineler sayesinde muazzam bir fabrikaya benzeyen bir dünya tasavvur ediyor; o dünyada insan «toprağın verimlerinden kolayca faydalanacak, tıbbın ilerleyişi sayesinde uzun ve rahat bir ömür sürecek.»



Descartes felsefeyi bir zümrenin elinden kurtarmak istiyor. İstiyor ki «köylüler günümüzün feylesoflarından daha gerçek hükümler versinler.»

Descartes, insanı, yalnız kendi aklına inanmaya davet ediyor. Bu davette ne müthiş bir ihtilâlcî kuvvet vardır: yüzyıllarca dayanmış olan bütün önyargılar tuzla buz oluveriyor. Descartes insanların eşit olduklarına inanıyor: «sağduyu dünyada en iyi pay edilmiş bir şeydir.» diyor. Bir de şunu ilâve ediyor: «Başkalarına faydası olmayan insanın kıymeti yoktur.»

Böylece Descartes aklın hürriyetini, insan aklının eşitliğini, insanlar arasında dayanışıklığın lüzumunu belirtiyor. Hürriyet, eşitlik, kardeşlik; işte büyük ihtilâlin prensipleri... Bunlar ilk defa Descartes'ta görülüyor.

Descartes, Saint-Simon, Fourier, Cabet, böylece, Marx gibi, sosyalistlerin babasıdır. Descartes ve Marx yalnız dünyayı anlamak değil, değiştirmek de isterler. İkisi de çalışmada, pratik ihtiyaçlarda felsefenin temelini görürler. Descartes bütün insanları serbest kılmağa, mesut kılmağa çalışır. Bilimin olsun, felsefenin olsun, gayesi bu değil de nedir?

Bütün bunlar niçin faşizmin Descartes'a cephe aldığını çok iyi izah eder, Gæbbels ve Rosenberg, Descartes'ın ve Fransız İhtilâlinin açtığı devrin sonuna yaklaşıldığını resmen söylemişlerdi. Vichy hükümetinin Maarif Nazırı Abel Bonnard şunları yazıyordu: «Devrilmesi gereken ilk put Descartes'tır. Onu bize Fransız ruhunun en mükemmel temsilcisi olarak kabul ettirmek istediler. Onu yok etmek ilk işimiz olmalıdır.» İşte bunun içindir ki faşizme karşı kazanılan zafer Descartes'ın zaferidir.

Descartes bize ümit veriyor, insana yarınına güvenmesini öğretiyor, çalışma sevgisi aşıyor. Kurduğu felsefe bizi faaliyete zorluyor, kendi kendimizin efendisi olabileceğimizi ihlas ediyor. Descartes insanları karanlıklar ve fırtınalar arasından güzel yarınlara götürüyor.

## ÖNCÜ DESCARTES

*Jean Cassou'nun Sorbonne'da söylediği nutuktan alınmıştır:*

Descartes, sistemlerini mantık üzerine kuran bütün fikir adamlarının babasıdır. Daha ileri gideceğim: Descartes yalnız felsefe ve bilim alanında değil, sanat alanında da eserini yeni temeller üzerine kurmak isteyenlerin babasıdır. Bir Mallarmé, bir Cézanne, şiirde, resimde, musikide, her alanda meseleleri yeniden ele alan, yeni bir temel üzerine yeni binalar kuranların büyük öncüsü, büyük örneği René Descartes'tır.

## DESCARTES'İN İKİ GAYESİ

*Profesör Henri Wallon'un Sorbonne'da söylediği nutuktan alınmıştır:*

Descartes'ın iki gayesi vardır: İnsanın halini iyileştirmek, tabiatı insanın emrine koymak. Descartes tıp sayesinde insanın ömrünü uzatmayı ümit ediyor, fizik sayesinde insanı dünyaya hâkim kılmağa çalışıyordu. Teknikle bilgi Descartes'ta birleşmiştir. Dünyayı anlamak yetmez, onu değiştirmek de lâzımdır. Bilim ancak dünyayı değiştirmekle kendi doğruluğunu ispat eder. Devrimizin en ileri düsturu Descartes tarafından bundan tam üç yüz yıl önce ortaya atılmıştı.

Çeviren: Erol GÜNEY

## AMERİKA'NIN İKİ YÜZÜ

*New-York Times'te çıkan bir yazıdan özetlenmiştir:*

Amerika edebiyatının birbirine zıt iki yüzü vardır: birine esas çizgilerini Whitman, diğerine birçok Amerikan yazarları vermiştir. Whitman'a göre Amerika istikbalin memleketidir. Onda Whitman'ın dediği gibi «démocratie, ma femme vardır.» Onda vahşi, insan ayağı değmemiş bölgelere giden, çiflikle, şehirler kuran öncüler vardır. Amerika ormanlarla, çayırlarla, müazzam nehirlerle, şehirlerle dolu zengin bir memleketdir. İçinde yaşayan adamlar da birbirine benzer: Hepsi nikbindir, hepsi terakkiye ve bir nevi arkadaşlık dinine inanırlar. Hepsi maddi ilerlemenin büyüklüğüne kanidirler. Amerikan kadınları mesut annelerdir. Amerikan işçileri, milli opera korolarında olduğu gibi, bir kollarını yanındakinin omuzuna koyar, yüzleri gülerек resmi geçit yaparlar.

Whitman şiirlerini Amerika'nın coğrafyasına benzetmek istiyor. Onları Rockies dağları gibi sarp, batının ovaları kadar geniş, bakir ormanlar gibi derin, Missisipi nehri gibi heybetli kılmak istiyor. Onun resmettiği Amerika yalnız tarih bakımından genç değildir. İnsanlar psikolojisiyle, düşüncesiyle de gençtir. Whitman vatandaşlarına zarafetten, incelikten, medeniyetten sakınmalarını söylemişti. Bütün bu vasıflar inhitat âlâmetleridir, inhitatı hazırlarlar. Biz geniz, diyordu, gençliğimizi muhafaza edelim.

Bu, Amerika'nın gençlik nazariyesi Avrupalıların çok hoşuna gitti. Çünkü onlar böylece kendilerini yorgun, tecrübeli görmeye hak kazanıyorlardı. Fakat bu nazariye onların Amerikan edebiyatçıları, Amerikan siyaset adamlarıyla münasebette buldukları zaman korkunç hatalar işlemelerine sebeb olmuştur. Bir milletin yaşı onu teşkil eden fertlerin yaşını veya kültürünü tayin etmez.

Whitman ve en büyük talebesi Crane'in Amerika'dan çizdikleri tablo en geniş, en gerçek tablo değildir. Poe'dan başlayarak Hawthorne, Melville, James, Eliot, Hemingway, Faulkner, Steinbeck'in Amerika'dan çizdikleri tablolar Whitman'dan çok farklıdır. Bunların eserleri Amerika'yı bütün genişliğiyle anlatmaya matuf değildir. Onlar Whitman gibi bir balona çıkıp Amerika'ya yukardan bakmazlar. Onlar genişlik değil, derinlik; ararlar daha çok, bildikleri toprakları işlemeğe gayret ederler. Bu yazarlar insan ruhunu milli tiplerde değil, fertlerde ararlar. Onlarda çok defa bir taşra kokusu vardır ama bir gençlik kokusu yoktur.

Bundan başka bu yazarlar Whitman gibi şekle ehemmiyet vermemek istemezler. Her eserde bir mükemmeliyet idealine bağlılıkları görülmektedir. Onların hiçbiri Whitman gibi Amerika'nın birbirini seven bir arkadaş demokrasisi olduğunu veya olmak üzere olduğunu söylemezler. Tam tersi, Amerikalıyı bedbaht, yalnız gösterirler.

Son yirmi yılın Amerikan romanlarında eski Yunan tragedyasına benzeyen bir hava eser. Yunan tragedyelerinde fertler talihin, ilâhların elinde birer oyuncaktılar. Her zaman başlarına gelebilecek felâketleri bekleyip duran bir halleri vardı. Amerika şehirlerindeki insanlar da böyledir. 1929 daki büyük, korkunç buhrandan beri hepsi de kendilerini kör ekonomik kuvvetlerin elinde birer oyuncak gibi görürler. Başlarında işsizlik, korkunç bir sefalet asılı durur. Artık eski nikbinlikten eser kalmamıştır. Whitman'ın terennüm ettiği adamın kendi kendine bir emniyeti vardı. İnsanın gayretine karşı koyabilecek ne bir tabiat, ne de bir sosyal kuvvet mevcut olduğuna inanıyordu. Faulkner'in adamı, bunun aksine, hiçbir kuvvete kafa tutamıyor artık. Yalnız bazı yazarlarda, meselâ Steinbeck'te, insanın tabii olmaktan

çıkıp ekonomiye efendi olabileceğine dair ümitler vardır. Steinbeck'in Aiskhilos'tan farkı işte buradadır.

Auden'in dediği gibi, Amerikan edebiyatı münzevi, tek başına kalmış insanların edebiyatıdır. Bir çok Amerikan kitapları *Moby Dick*: gibi başlayabilir: «Bana Ishmael deyin.» Amerikan edebi geleneği Tolstoy'ı değil, Dostoyevski'ye yakındır.

E. LINDSAY

## İNSANLIĞIN ÇIKMAZI

*Zamanımızı en iyi temsil eden zekâlardan biri sayılan Arthur Koestler'in radyoda söylediği ve The Listener dergisinde yayımladığı bir konuşmadan çevrilmiştir :*

Bir vaka hikâye ederek hemen meseleye girelim: 18 ocak 1912 de Scott ve dört arkadaşı Güney Kutbu'na varmışlardı. Dönüşte bu dört arkadaştan, Evans hastalandı. Scott için iki yol vardı: ya Evans'ı taşımak, böylece yürüyüşü ağırlaştırmak ve bütün gurupu tehlikeye sokmak; yahut Evans'ı bırakmak ve kalanları kurtarmağa çalışmak. Scott birinci yolu seçti. Evans'ı ta ölünceye kadar taşıdı. Fakat bu hal yürüyüşü geciktirdi, bu gecikme gurupun mahvına sebeb oldu. Donmuş cesetler, en yakın malzeme deposundan on beş kilometrelik bir mesafede bulundu. Scott, Evans'ı bırakmış olsaydı şüphesiz kurtulurdu.

Scott'un Güney Kutbunda haline çalıştığı mesele insanlığın trajik meselesinin pek tipik bir misalidir. Bugün siyasetle ahlâkın ihtilâfı bütün açıklığıyla ortadadır. Bu ihtilâf sosyal ve siyasi buhranımızın temel taşını teşkil ediyor.

Scott iki yol güdebilirdi; birinci yol pratik yoldu, gayeyi vasıttan üstün tutan yol. Bu yol Evans'ı kurtlara bırakmakla başlar. Çünkü dört adamı kurtarmak için bir kişi feda edilebilir. İş siyaset alanına dökülünce bu yol Chamberlain'in yolu oluyor. Evans Çekoslovakya'dır. Bu küçük milleti feda edersek Avrupa sulhünü kurtarmış oluruz. Nitekim Rusya aynı mantığı takibederek Polonya'yı feda ediyor. Hitler de gene yüksek saydığı gayeleri uğruna milyonlarca insanı öldürüyor: hastaları, delileri, Çingeneleri, Yahudileri. Batı demokrasileri de harbi bir an önce bitirmek gibi büyük bir gaye uğruna Hiroshima ve Nagasaki'ye atom bombası attılar, masum halktan binlerce kişiyi öldürdüler. Böylece de top yekûn harbin prensiplerini kabul etmiş oldular.

İç siyaset alanında bu yol bizi nereye götürür? Bir siyaset adamı rakibinin memleketi mahva götürdüğünü, yeni bir dünya harbine sürük-

lediğini söyler, elindeki bütün imkânları, vasıtaları kullanarak rakibini susturmak ister. Hattâ gerekirse onu öldürür. Nihayet öldürdüğüm bir veya birkaç kişidir ama kurtardığım milyonlarca insandır, der. Rakibi de aynı şeyleri düşünür, o da ötekinin muzır olduğuna inanır ve aynı şeylere başvurur.

Görülüyor ki bu pratik mantık, sonunda her çeşit ahlâka son vermektedir. Ya ikinci yol? İnsanı daha iyi mantıkî neticelere götürür mü sanıyorsunuz? Hiç de değil. Bu yol Scott'un takibettiği yoldur. Bu yolda ferde saygı gösterilir, şiddetten kaçınılır, vasıtalar gayeye tâbi kılınmaz. Ama bu yolun Scott'u nereye götürdüğünü gördük. Gandi'ye Japonlara karşı şiddetle mukavemet etmemek fikrini tatbik etmek için izin verilseydi Hindistan'ın hali nice olurdu? Ya bu memleket pasifizmi kabul etseydi ne olurdu sonra? Bugün Gestapo Londraya hükmederdi.

İki yol da çıkmaza varıyor. Bu ikilem feylesofların uydurduğu bir şey değil, her adımda karşımıza çıkan bir hakikattir. Hepimiz hayatımızda bir Evans feda etmişizdir. Belki küçük meselelerde ortalama bir yol vardır. Fakat esas meselelerde bir ortalama yol bulunamaz. Ne Scott, ne de Chamberlain böyle bir uzlaştırma yolu bulamadılar.

İşgal ettiğiniz mevki ne kadar önemli olursa bu ikilem o kadar kaçınılmaz bir hal alıyor. Teknik ilerleyiş insanların verdiği kararların neticelerini büyütmüş ve insanlığı ikilemine muazzam ölçüler katmıştır. Bu sebeptendir ki artık buhranı i,ice seziyoruz. İlk defa olarak kalbin intizamsız vuruşlarını hoparlörde duyan bir hastaya benziyoruz.

Bu ikilemi tam bir şekilde halletmek mümkün değildir, dedim. Fakat her devir yaşadığı şartlara uygun geçici bir hal çaresi bulmağa teşebbüs etmelidir. Bence teşebbüsümüz iki mertebeli olmalıdır. Önce şunu kabul etmeliyiz: insanlığın ilerlemesi için sertlik bir dereceye kadar kaçınılmaz bir şeydir. Baronların isyanı olmasaydı *Magna Charta* olmazdı; Bastille'e hücum edilmeseydi İnsan Hakları Beyannameyi çıkarılamazdı. İkinci ve belki de zamanımız için daha önemli olan adım şudur: gaye ancak pek yakın olduğu zaman vasıtaları meşru kılar. Bir operatör hastasına ıstırap vermekte haklıdır. Çünkü ameliyatın neticesini önceden inceye tahmin etmesi kuvvetle mümkündür; fakat toplum üzerinde yapılacak büyük ameliyatlar önceden tahmini mümkün olmayan birçok şeylere temas ettiği için neticeleri hiçbir zaman önceden tâyin edilemez. Burada ıztırap çekirmek meşru değildir. Hangi noktada operatörün neşterini bir kasap bıçağı gibi kullanacağını tâyin edemezsiniz. Yahut şöyle söyleyeyim: sert hareketler arseniğe benzer, az dozla kullanılırsa sosyal bünyeyi canlandırır; çok miktarda kullanılırsa korkunç bir zehirdir. Bugün de biz arsenikten, bir ahlâkî zehirlenmeden muztaribiz.

Bu hastalığın ârazi sosyal ve siyasi alanda çok bellidir. Bilim ve felsefe alanında o kadar belli olmamakla beraber, gene de görülür. Meselâ bizim ünlü fizikçilerimizden, profesör Bernal'den bir parça okuyalım: « Yeni içtimai münasebetler ahlâk alanında tam bir değişmeye lüzum gösteriyor; insanlığın ferdî ahlâktan kollektif ahlâka geçmesi lâzım geliyor. Kollektif faaliyet tek tesirli faaliyet olduğu için tek erdemli faaliyettir. » Bu sözlerin neticesi ne olur bilir misiniz? Tom, Jean, ve Hans'ın yararlı bir iş görmek için mutlaka bir ordunun, bir siyasi partinin veya bir teşkilâtın üyesi olmaları lâzımdır. Seçtiği teşkilâta girdikten sonra, fert kendisini grupunun veya partisinin menfaatlerinin emrine koymalıdır.

İşte Alman temerküz kamplarının gözcülerinin yaptıkları müdafaa da bu neviden bir müdafaa'dır. Onlar da milyonlarca masum insanı, gazlı odalara, mensup oldukları partiye sadakatlerinden dolayı, ferdî sorumluluğu, kollektif sorumluluğun emrine koydukları için, kapayıp yakmadılar mı? Profesör Bernal nazilerin düşmanıdır ama ahlâka dair düşündükleri, söylediği sözler, bu gözcüleri müdafaa eden avukatlar tarafından zikredilebilirdi.

Profesör Bernal'in hakkını yememek lâzım, profesör emirlere körü körüne itaat edilmemeli, diyor. Fakat kollektif faaliyet yegâne erdemli faaliyet olduğuna göre, insan neye dayanarak bu emre itaat etmiyebilecektir? Bana öyle geliyor ki bazı fizikçiler elektronlarda kalıp insan varlığının riyazi muadelelere girmeyeceğini kavrarlarsa birçok karışıklıkların önüne geçilmiş olur.

Tekrar başladığım noktaya pratik siyasetle ahlâk arasındaki ikileme döneyim; Scott'un kızıağı, yazımızda, insan ilerle işinin ekspres treni olmuştur. Bu trende pratik siyaset lokomotif, ahlâk da frendir. İkisinin tesiri her zaman birbirine zıddır. Hiçbir zaman birinin veya ötekinin lehine mücerret bir karar veremeyiz. Ama trenin bulunduğu yola göre geçici birtakım kararlar verebiliriz. Bundan iki yüzyıl önce tren, çürümüş feodal Fransa'dan insan haklarına doğru zoru zoruna yol alırken tabii kararımız lokomotif lehine ve fren aleyhineydi. Ama on dokuzuncu yüzyılın yarısından beri ahlâk frenimiz durmadan ihmal edilmiş ve nihayet totaliter dünyamız, lokomotif başı boş bırakmıştır. Şimdi lokomotif düz yolda hızla ilerliyor. Bunu frenlemeliyiz. Aksi halde trenimiz bir yere çarpacak, tuzla buz olacak.

Feylesofların ahlâkın mutlak kaideleri diye ad verdikleri şeyin mevcut olup olmadığını bilmiyorum. Yalnız bir şeyden eminim: onlar mevcutmuş gibi hareket etmemiz lâzım. Ahlâk bir vasıta olmaktan çıkma-

lıdır. Şimdi her kelimeyi uzak ve müphem gayelere ettiği hizmetlere göre kıymetlendiriyoruz. Halbuki onlara yalnız kendi kıymetlerini vermeliyiz. Her türlü vasıtalarla gayeye ulaşılmaz, çürümüş bir tahta merdiven, bizi cennete götüremez.

Çeviren : Erol GÜNEY

## İNSANLIK ÇIKMAZDA DEĞİLDİR

Prof. Bernaln'ın Koestler'e radyoda verdiği ve *The Listener* dergisinde yayımladığı cevaptan özetlenmiştir:

Koestler'le beraber zamanımızın buhranının medeniyetin şimdiye kadar geçirdiği birçok buhranlardan farklı olduğuna inanıyorum. Yeniliği de bilimin artık olgun bir hale gelmesindedir. Bilim vaktiyle birtakım şeyleri izah eder, birtakım işlerde yardım ederdi. Şimdi her şey bilimin elindedir. Atom enerjisini bulmakla insan oğlu en büyük fethini yapmıştır. Ziraatten, ateşten, buhardan daha büyük bir fetih.

Bugün büyük felâketler ve tehlikeler önünde olduğumuz nispette daha büyük imkânlar ve ümitler önündeyiz de. Şimdi elimize birtakım kuvvetler geçmiştir ve insanlık tarihinde ilk defa olarak insan bugün ne yapacağını, ne yapması gerektiğini biliyor. Üstelik bunları yapmak için birtakım kuvvetlere malik bulunuyor. Bugün bütün mesele insanlığın dünyayı idare etmek sorumluluğunu üzerine alıp almayacağıdır. Bu, bilhassa, bilim adamının sorumluluğudur. Çünkü ne yapmak gerektiğini ilk gören odur. Ama gene de bu iş yalnız bilim adamının göreceği iş değildir.

Bazı kimselere bu sorumluluk korkunç geliyor, fazla geliyor. Onlar eski zamanların gelenek ve inanlarına dönmek istiyorlar. Bilmiyorlar ki bu zamanlara dönülemez artık. Bir tek dünyada yaşıyoruz, onu idare etmeyi öğrenmeliyiz. Binlerce yıldanberi o kendi kendini idare etmiştir, daha doğrusu küçük küçük parçaları kendi kendini idare edegelmiştir. Şimdiye kadar köylerin ve şehirlerin kendilerine göre bir hayatı vardı. Harbler, salgın hastalıklar, açlık bu hayatı bozuyor, ama büsbütün mahvetmiyordu. Bugün böyle nebati bir hayat sürmek mümkün değildir. Şimdiye kadar yaşamakta olduğumuz dünyayı önceden plânlaştıracamız, yahut da bu dünya ölüme mahkûmdur. Bazı kimseler zannediyorlar ki dünyayı akıllıca, bilime göre idare edersek insanî kıymetlerin başına korkunç bir şey gelecek, insan makine olacak, insan cemiyeti bir karınca cemiyetine benziyecektir. Bu saçma bir fikirdir. Bunun tam tersini söylemek lâzım. Bugünkü sosyal bünyemiz, düşüncesizce menfaat peşinde koşmamız sanayi şehirlerimizi korkunç bir hale getirmiştir. Şehirlerimizde insanlar makine haline geliyor, onlardan ne fikir, ne iyi niyet, ne de teşebbüs isteniyor. Halbuki dünyayı şuurlu bir şekilde idare etmek o kadar muazzam, o kadar katıksık bir iş ki her insandan iyi niyetle, gayretle çalışmasını ister. Yeni dünyada ferdin durumu eski dünyaya göre çok daha önemli olacaktır. İnsanların bir arada çalışma tarzı şimdiye kadar bildiğimiz çalışma tarzından çok daha demokratça olacaktır.

İki milyar insana iş, ev, rahat, sıhhat temin etmek teknik bakımdan mümkündür. Onu nasıl yapacağımızı da biliyoruz. Yalnız bu iş emirle yapılmaz. Bu iş çiftliklerde, fabrikalarda, münakalât işlerinde bir arada çalışan yüzlerce grupun seve seve çalışmasıyla mümkündür. Bay Koestler'e diyorum ki içtimai sorumluluğu müdrük olan bilim adamları bu meseleleri

biliyorlar. Bilim yalnız elektronla uğraşmaz. İnsanların bütün sosyal ve ekonomik meselelerini kavrar.

Bu harbi, bunu inkâr eden de yoktur, bilim adamlarının her alanda yaptıkları çalışmalarla kazandı. Bilim adamları niçin sulhu da kazanmasınlar? Ben hiçbir zaman bir millete veya bir partiye körü körüne itaat edin demedim. Benim söylemek istediğim şey Kitabı Mukaddes'in de dediği gibi: «Biz biribirimizin uzvuyuz» un bir tekrarıdır. Hepimiz şuurla, istikle kendi kurtuluşumuz, kendi muvaffakiyetimiz için değil, yeni ve müşterek bir medeniyetin meydana getirilmesinde çalışacağız. Bu yeni dünyada bir işçi, işçi olduğu kadar bir teşkilâtçi da olmalıdır. Lenin'in dediği gibi her işçi devleti idare etmeyi öğrenmelidir.

Koestler'in önümüze koyduğu ikilem bence varit değildir. Bilim adamı plân yapınca vasıtaları gayelerden ayıramaz. Bir fabrikanın plânında istihsal ettiği malların miktarı olduğu kadar orada çalışan işçilerin sağlığı, rahatı da vardır. Tabii bütün hareketlerimizin neticelerini bilemeyiz. Fakat, işimizi önceden tahmin edebileceğimizi, önceden tahmin edebileceğimiz şeylere göre hazırlamayı, plânımızı beklenmiyen zorluklara karşı ayarlamayı, yaptığımız hatalardan ders almayı öğrenmeliyiz. Tehlike şuurlu çalışmada değildir, böyle bir çalışma ile bertaraf edilmesi kolay açlıkta, cehalette, hastalıklardadır. Şuurlu bir faaliyet bazan yanlış, kötü neticeler doğurabilir. Fakat faaliyetsizlik her zaman kötü neticeler doğurur.

Dünya çıkmazı diye bir şey yoktur. Varsa bile biz sanki mevcut değilmiş gibi hareket etmeliyiz. Çıkmazı kabul edersek ondan hiçbir zaman kurtulamıyacağız, kabul etmezsek belki kurtuluruz.

Elimize geçen kuvvetleri kullanmaktan korkmamalıyız. Korku her çeşit faaliyeti felce uğratur, şüphe uyandırır ve yeni korkulara yol açar. Atom bombasından korkmamalıyız. Asıl korkulacak şey onu kullanmaya sevkedebilecek dünyanın durumudur. Kim iddia edebilir ki bu durum düzelemez?

Ben düzelebileceğine inanıyorum ve bunda yalnız değilim. Bilim araştırmalarını durdurmak istiyen, size yeisler, şüpheler veren insanları dinlemeyin.

Koestler insanlığın ilerleyişini bir eksprese benzetiyor. Bu trende pratik siyaset lokomotif, ahlâk frenidir. Koestler'e göre Fransız ihtilâli sırasında kararımız lokomotif lehine, fren aleyhine olmalıydı, şimdi ise aksine.

Bence hakiki vaziyet şöyledir: lokomotif pratik siyaset değil, ilmi zihniyettir; trenimiz bu lokomotifin peşinde yeni yola çıkmıştır. Vagonların çoğu şurada burada, ara hatlarda takılı kaldı. Bazıları uzun bir yol, bazıları pek kısa bir yol aldılar. Şimdi onları toplayıp lokomotifin peşine takmalı, medeniyet treninin bütün vagonlarının aynı süratle aynı yoldan gitmesini sağlamalıyız.

Fransız ihtilâli sırasında çıkmaya başladığımız yokuş, insan hakları yokuşu bitmiş değil ki frenlerimizi kullanmanın vakti gelmiş olsun. Aksine bu çıkış sırasında yokuşun daha da sarplaştığını gördük. Trenimiz bu son yıllarda geriye doğru epiyce kaymıştı. Şimdi lokomotifimiz ilmi zihniyetin kendisine verdiği müthiş takviye kuvvetiyle, gerçek insan haklarının tepesine yol almak üzeredir. Ödevimiz medeniyetin bütün vagonlarını, dünyanın bütün milletlerini, bütün sınıflarını bu lokomotifin peşine takmaktır.

Çeviren : Erol GÜNEY

# ARAP VE GREKO - LÂTİNDEN İBARET OLAN İKİ KÜLTÜRÜN METİN ETÜDLERİ MÜŞTEREK BİR ESASA NASIL İRCA EDİLMELİ

Yazan: *Louis MASSIGNON*

(Geçen sayıdan)

III. *Arapçanın mühtedi halk toplulukları zihniyetinin kültürel inşikakı üzerindeki istikamet verici ve mümeyyiz tesiri.*

Arapça metinlerin etüdü, bizim geriye, bu medeniyet dilinin teşekkülündeki ilk merhalelere bakarak, bu dili kâh tezyinat usullerinin basit bir zarflanması, kâh teşekküle ait hakiki kültür imtizaçları [1] ve ana maksatların aynı noktaya teveccühü şeklinde Arî (Hint, İran ve bilhassa Yunan) unsurların tereshüh ederek girmiş olduğu sezip görmemizi mümkün kıldığı gibi, bizim ileriye doğru bakarak, ibadet dili olan Arapçanın yayılma alanı çemberinde, fethedilmiş halk topluluklarının zihniyetinde ve kendi hali hazırda yenileşmekte olan ana dillerinin teknik, gramer ve belâgat hususundaki tertibatında mümeyyiz inşikaklar görmemizi de mümkün kılmıştır. Buna mütenazır olarak, Arap olmamakla beraber Arapça düşünme ve Arapça yazmağa alışmış olan Müslüman müelliflerde de, kendi aslı ana topraklarını belli eden ve zevke uygun bazı altıtabakalar göze çarpmaktadır. Filhakika, Garp Hıristiyanlarında Lâtince, Şark Hıristiyanlarında Yunanca olduğu gibi, mühtedilerde de Arapça medenileştirici bir rol oynamaktadır; hattâ daha fazla bir ölçüde, çünkü Arap dili onların yalnız ruhanî alanda değil, cismanî alanda da mürebbileridir [2].

Arap dili, aruz, belâgat, inşa, dil felsefesi yoluyla, islâmlaşmış memleketlerdeki yerli diller üzerinde hâkim bir tesir yapmıştır, bunların aslı zihniyetleri yavaş yavaş, Arapçanın kendine has olan çerçevesi içerisinde ve arz ve takdim kalıplarıyla kendini izhar etmeğe başlıyor. Ve bütün müslüman dünyasının, yalnız, başlatırken işaret ettiğimiz nevi, disiplin ve müelliflere göre kaydettiği edebî başarılarında değil, sanat alanındaki metot ve başarılarında da Arapçayı zamana (tarihinin 300 yıl kıdemi vardır) ve mekâna (İslâmlık, Dakar'dan Pekin'e ve Kazan'dan Timor'a kadar yayılmıştır) göre zihniyeti anlatma ve kavrama vasıtası olarak öğrenmeyi tavsiye etmesinin en kuvvetli saiki de belki bu noktada bulunmaktadır. Ne uzak Doğu'daki 70 milyon Müslüman için büyük önemi olan Malaya dilinin istihalesi, ne de, Orta Afrika Bantu çevrelerinin tekâmülü bakımından esaslı bir konu olan Sevahili dilinin istihalesi burada ele alınmayacaktır. Burada yalnız, Arapça ile mukayesede esaslı olarak,

[1] Bk. Vogué'nin Kudüs'teki Emevi Sakhra'nın orijinalliği, G. Maréais'nin Fatımi'lerin «Afrika roman» sanatı, Sauvaget'nin Halep'teki Müslüman şehircilik sanatı üzerinde Selçukoğullarının (Béree) bıraktığı iz, Gabriel'in de Selçuklular tarafından Bizans temalarının İstanbul şehirciliğiyle Anadoluda âbide sanatına orijinal bir şekilde mal edilışı hakkındaki tezatlı tezleri

[2] Bk. bizim «Elements arabes et foyers d'arabisation; leur role dans le monde musulman actuel» başlıklı makalemiz, *Revue du Monde Musulman* adlı dergide, cilt LVII, 1924, s. 1-157.



Müslüman edebiyatlarının öbür ikisi olan Farsça ile Türkçe alınacaktır; ve Arapça yazan Müslüman müelliflerin, ana dilleri Arapça yerine Farsça veya Türkçe olduğuna göre eserlerinde tetkik edilebilen tehalüf ve tezatlar bütün genişlikleriyle derhal görülecektir.

Başlarken dediğimiz gibi, fikirlerin arz ve takdimi bakımından Arap zihniyeti Samî gramerine, Fars zihniyeti Hind-Avrupa gramerine, Türk zihniyeti de Turancanın gramerine bağlıdır. Samî sintaksı icazlıdır; fikirleri birdenbire cedeli ve kasdî bir sıraya icbar eder; sabit cezirli, konson esaslı kelimeler camittir, mânayı da tasrifî vokal değişimleri tâyin eder. Fiil zamanları mutlak olup yalnız, hareketin kendine taallük eder; kelime sırası lirik, sarsıntılı ve kesintilidir.

Hind-Avrupa sintaksı perifrastiktir. Mefhumları, mantıkî ve katî bir sıraya icbar eder. Kelimeler, şekilce kaypak, ince farklarla çeşitlenmiştir. Son kısımları tâdil edilebilir, tezat ve terkibe elverişlidir. Fiil zamanları, hareketin amaline taallük eder, kelime sırası talimî, tahlilî, ve meratip silsilesine tâbî kılınmıştır.

İltisakî dillerde, burada bizi ilgilendiren Türkçede, sintaks tabloludur. Telkin edileni, hâfız tekniğine uygun ve tezyinî bir sıraya göre zihnimize sokar; kelimelerde konson teselsül, vokal sistemlerine sıkı ve cezrî bir mutabakatla bağlıdır; şelâle ve «bölmeli mozayik» [1] şeklini alan birçok sonekler vardır; fiil zamanları ânidir, ve vakaya, o andaki harekete taallük eder; kelime sırası iltisakî, terkiptir, tetabulu mütemmim unsur, mekâna ait zarfî unsurdan, cümle muteriza da cümle asliyeden evvel gelir.

Eğer her dilde, kelimelerin, cezirlere ünnyet veren vokallilenmesinde başlıca âmîl maksatsa, o zaman Arapçada vokallilenme insiraftın haricî ârızasıdır; halbuiki Hind-Avrupa dillerinde vokallilenme yalnız şekliyet ve tasrif sonekleriyle beraber tahavvül eder; Türkçede de, vokallilenme cezir konsonlarına bağlıdır. Arapçada, aynı cezir, aldığı görev rollerine göre, her türlü vokallilenebilir; Hind-Avrupa dillerinde, vokal nöbetleşmesi gerek isimlerde gerek fiillerde cezrin mânasını devamlı bir şekilde tadil eder. Türkçede, değişmez bir ahenge tâbî olan vokaller nöbetleşmesi, bizzat cezirdeki konsonların cevherine bağlıdır.

Vokal rolünün tetkiki, bizi Müslüman âleminde musikinin tekâmülü konusuna yaklaştırır. Bu alanda, İslâmın coğrafî genişliği sebebiyle, Arapça metinler, bu hususta en az üç farklı telâkki kaydetmekle, bizim için büyük kıymet kazanır. Farabî gibi, Arap musikisinin ilk nazariyecileri, hellenistik tesir altında, kendilerini her şeyden evvel sese, hanende takımlarına, notların perde bakımından birbirleriyle yaptığı tezatlarla bağlamışlarsa, bu, hemzaman bir polifoniye, vokal esaslı bir ahenge doğru teveccüh eden Hind-Avrupa temayülünü gösterir.

Fakat, çalgıcıların hüneri daha ziyade ses lâhmine (timbre), sürtmeli âletlere bağlı bulunmuş; tamamıyla makamî (*modal*) [2] nağmeler yaratma istidadını göstermiştir, ki bu da daha çok iltisakî dillere tâbî bir iştir.

Nihayet, dinleyici kütlesi, bilhassa taktîlî musikiye, raks havalarına, vurularak çalınan çalgılara müsaittir; kaynaşmış olmamakla beraber birbirleriyle kâh mat (tik), kâh tannan (tum) şeklindeki darbelerle örülü olan *ritmik* patronlar üzerine kurulmuş, taktî sükûtlariyle kesili ve birbirine çok yakın olan notlar arasındaki perde tahavvüllerine çok ehemmiyet vermeyen bir musiki; bu vasfın hâkim olması, Güney Arabistanın ilkel sekencesindeki Habeş alttabakasına, bugün de Mısır'daki Nubya'lı alttabakaya racidir.

[1] Bu tâbir J. Deny'ye aittir.

[2] Bu makamlardan çoğunun (rast, nehavend, segâh. . .) adı Fars dilinden alınmıştır, fakat ma-  
kamlık» (modalisme), hızını bilhassa Selçukîlerle kazanmıştır. Bunların sathî olarak iranlaşması esas olan Türk özelliklerini unutturmalıdır (siyasi ve hukukî teşkilât v. s.) bk. Özbek devrindeki Farisi denilen, fakat kültürel havası Türk olan minyatürler.

Eski dünyanın Asya, Afrika ve Avrupa arasındaki içtimâî mübadelelerinin dört-yol ağzında yer almış bulunan Arap edebiyatı, böylece türlü değişiklikleri içinden, insanların sanat eserlerinde başvurdukları türlü metodlar arasındaki tetatları idrâk etmemizi mümkün kılar. Tipolojik psikoloji ve mukayeseli morfoloji alanındaki son terkiklerden, filhakika sanat icatlarının birçok ayrıtlı (distinct) ve mudil sistemlerinin daimiliğini-ki ayrıtlı kültürlerin müme-yiz vasıflarındandır-istidlâl edebiliriz. Bir kelime ve cümle serisini takip ederek bir fikrin vasıtasız olarak maddileştirilmesi için, bunları, başlarken burada yapmak istediğimiz gibi, münhasıran, dil hususiyetleri heyeti umumiyesine bağlamak kabil olmayacaktır. Yunanca'da ve Çince'de olduğu gibi, Arapça'da sanat icatları sapık bir hal alarak, kendini fikirleri arz ve taktim etmek hususunda norm ve gramere ait modellerinden kaçınmağa sevkeden ve böylece de bizi uzaklara sürükleyen (tamamiyle kasdî olan) teşkil hilelerine başvurabilir. Gazali'den sonra İbni Rüşd, deliller iradının Aristo Organon'unda [1] mülâhaza edilen muhtelif kademe-leri münasebetiyle, bu meseleyi tetkik etmiştir. Burada tamim etmek istediğimiz de işte budur.

Deliller iradının ilk kademesi olan menfi cedele göre, cüzi kalan ve sonuna kadar kendi dışında bırakılan nesneye, yukarıdan aşağı bir bakışla yapılan hamle ile, bir «noktai-nazar»a göre nesnelerin yan görünüşünü çizen kuşbakışı menazırla, hattâ bir mübarezede isabet ettirilir: ki bahçe sanatında bize, Joponya'da olduğu kadar Türkiye'de (Eyub) de dai-ma ideal sayılmış olan ve tezyinatın değişmez hutut ve düğümleri tesadüfî bir şekilde yan-yana konulmuş bulunan Çin manzara bahçelerini verir. Tıpkı, haritacılıkta, Hind Okyanusun-daki Atap kılavuzlarının, yapı mihveri bulunmayan sahilnameleri gibi. Tıpkı, şark minya-türünde, mağşuş renkler içerisinden parlak madenlerin ışıldayıp görüldüğü Manihaî «arma tersimi» gibi. «Mefhumî üf'uleler» (fonctions conceptuelles) [2] için, «ideolojik saha»nın bu birinci nevinde, heyeti umumiyenin tekâmülü, karşılaştıran sahalarda hattî temasların tekâ-süfüne doğru meyleder: mübareze kütleві cephe tarruzu halini alır, bahçe sanatı renkli küt-elerin tevazününü tasarlar (vaziyet hendese); haritacılık, buudları telâfî ettirerek kara ve denizleri çerçevesel. Bu tasavvuftaki, müstekreh, ye reddedilen şeylere karşı duyulan cezrin alâkasızlığa (Kur'anda İbrahim'in hayaline gelen üç yıldız hatırlamalı) tekabül eder.



Şekil I [3]



Şekil II [4]



Şekil III [5]

Deliller iradının ikinci kademesi olan kıyas bilgisinde, yandan hücum edilir (bir *tertium quid* ithal edilir: Aristo, Elealılara karşı,) tahlil mailen delinir, istilâcı bahsî bir muhakeme ile nesnenin içinde mantıkî bir rahne açılır; tıpkı bahçe sanatında, Medici'lerin bahçeleriyle Versailles'da (Merrakeş'teki Agdal da bu araya katılabilir) ufuka kadar sıra

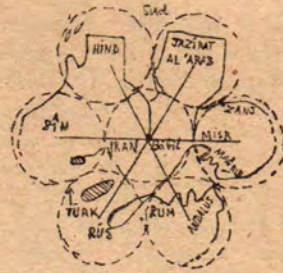
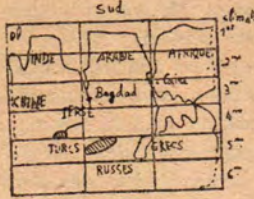
[1] Organon'a *topique* ile *poétique*'in dercedilmesinden itibaren (Van den Bergh); İbni Rüşd: *Menabic-ül edilte*, 19; karşılaştı: Gazeli: *Makasid*, 9, ve *Kıyas*, 23, 58; Ahdari Luciani tercümesi (bk. Rev. M. Mus. L. 181 Tauler, Insti. XXV, S. Juan de laCruz, terc., 1903, max. No. 244 (= montée, II, s.11-13; nuit, I, s. 9).

[2] Tabir G. Dumézil'indir.

[3] I. Safakusi sahilnamesi (1551): Faz sahili, Salé Tanca, Ceuta, Velez.

[4] II. 6 iklimin müstatil şeklindeki irtisamı (Yakut'a göre *Büldan* I, 29).

[5] III. 7 kıyver'in irtisamı (aynı eser I, 27, ve Biruni. *Tefhim*, 240).



Şekil IV (1)

Şekil V (2)

Şekil IV (3)

ve dereceyle tanzim edilmiş su pârterre'leriyle, budanmış korular (ars topiara) gibi. Tıpkı haritacılıkta amudî koordinatlara göre yapılan (rüzgâr gülü, denizci pusulasının rüzgâr kerte-leri) ve böylece çerçevenin namütenahi genişlemesini mümkün kılan (Ptolemaios'tan taklit edilen Arap haritaları) irtisam gibi. Tıpkı, Garp resim sanatında, çok-renkliliğin şekillerin merkez ışıklığına tabî tutulduğu gibi (Greko-Romen devirden itibaren). Mutasavvıfların yer tertibinde de, bu, meratip silsilesine göre ekmelin tedricen arttırı araştırılmasına tekabül eder.

Deliller irâdının üçüncü kademesi olan tasavvufî bir tarzda tefsir edici ve «birleştirici» şiir sanatı, özneye çifte kuşatımla, muhasara ilmine göre taarruz edilmesi, müttahidülmerkez ve fasıllı bir şekilde harpalanması (Bedevî'lerin kerr ve ferr'i) demektir, tıpkı göçebe atların hücumu gibi, ve bu sanat incizabı bizi kendi benliğimizden çıkararak nesnenin tâ merkezine nakleder; çünkü biz onun sadece hudutlarını çizmek ve onu tanımakla iktifa etmiyerek onu anlamak ve onun merkezinde, fikrimizin onu topladığı yerde (bk. Plotinus) [4] bizi onunla aynılaştırmakla onun lezzetini tatmak isteriz. Tıpkı bahçe sanatında, beşer ağaçlık tarhları, tuzağa düşen tefekkürün kendini toplamasını istiğrak aynasında merkezlendirmek amacıyla yapılmış olan ortadaki köşkün ve havuzun etrafında kümeliyen ilkel Bâbil (ve Fars) cennetleri gibi [5]. Tıpkı haritacılıkta, Sasanilerin 7 kişver arkaik usulü olan ve bunların ilk Arap şakirtlerinde (İstahri) [6] kabul edilen dairevî temsil gibi; bütün dünya, biri ortada, öbür altısı da çevrede bulunan, ayrı kuturda ve birbirine mûmas olan 7 daire şeklinde irtisam ettirilmişdir; bir fezâî koordinatlar sisteminden müstakil bir bünye tahakkuk ettirmeye müteveccih ve yalnız bir menşee vazetmekle işini bitirebilen bir usul, Tıpkı Bizans musavvirliğinde, renklerin, kırmızı altın zemini vastasıyla şekil ve suret değiştirdikleri gibi; tasavvufta, buna, vecitte teemmülün asıl mümeyyiz vasıflarından bulunan ve bütün bahsî mürakebenin terkedilmesi demek olan nehiy tekabül eder.

Arap dil ve edebiyatı yayılışının coğrafi ve tarihi şartları, bu dil ve edebiyatı, böylece, bizim için, bu ayırtılı temayülleri, mümeyyiz ana çizgileri bulunan resimler şeklinde inikâs ettirmeğe sevketmiştir, ki bunların mümkün kılınan tetkiki, kültürleri mukayese etmek için esastır. Bütün Müslüman dünyasında müşterek olan ve ayrıca edebiyatında gösterdiği gibi, bu

[1] IV. Gayrı muntazam bir serpilmiş Japonya manzara bahçesi: bk. 1.—Kyotodaki Ryoan—ji; 2.—Kyoto'daki Hojo, Daitoku—ji; plânlar Tsuyochi Tamura'ya göredir, *Art of the Landscape Gardens*, 1936, s.23,41).

[2] V. Klâsik bahçe (Versailles; bk. Parahâbâd (Ackermann; Pope'un *Surrey of Persian Art* adlı eserinde, cilt II, S. 1435)

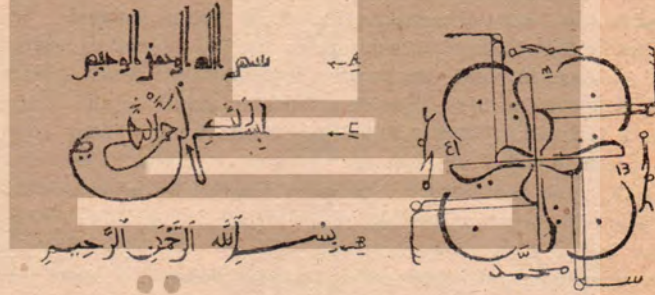
[3] VI. Kapalı bahçe.

[4] Bk. Grabar'ın Plotinus estetiği ve onun Bizans sanat ideali üzerindeki tesiri hakkındaki nâfiz araştırmaları.

[5] Bk. bizim «Méthodes de réalisation artistique des peuples de l' Islam» adlı makalemiz *Syria* dergisinde, Paris, 1921,

[6] Yakut: *Mucem-ül Bülân*, 1, 27; Biruni, *Tefhim*, Wright neşri, s. 240.

çeşitli temayül ve yönemeleri izhar eden sanatça şekil çizme usulleri vardır. Biz bunlardan yalnız birini, fakat çok cazip bir örneğini burada zikredeceğiz: yazı, *hüsühât*. Arap alfabesi bütün Müslüman memleketleri, İrani, Hindistanı, Malayayı, Türkiyeyi, Balkanları, Sevahilileri fethetmiş, kolektif (ırklar) mizaçların arâzi olmasına rağmen hüsühattı, şahsî (fertler) karakterleri ifşa etmesine rağmen de grafolojiyi - ki bunların ikisi de 28 Arap harfine dayanır - tamam etmiştir. Arap yazısı, bize bütün Müslüman milletleri alanında, morfolojik ve psikolojik takdir için müşterek bir esas temin etmektedir. Böylece, onda şunları buluyoruz: evvelâ, alfabenin her harfini ferdileştirmek hususundaki esas Samî temayülü: ilkel Endülüs'ün (Andalûsiya) *Kâfi* temayülü, ki bununla, aslında, birbirinden ayrı olan kelime sonu harfleri (r, z; n, b) gitgide birbirinden daha farklılaşmış, neticede *Karmatî Kâfi* şeklini almış, ve noktalama ihtiyacı da kalmamış (grafolojide, bu, lenfavilerdeki kelime sonu kertikli yazıdan asabilerdeki kelime sonu dik çubuklu yazıya geçiş demektir). Sonra, gitgide önemi artan tâli bir temayül gelir, yazının açık hattı irtisam prensibini maddileştiren *nesih* temayülü, ki tecride ve istenografiye (ilmî tesir olduğu için yabancı, hellenistiktir) doğru mantikî bir ilerlemeyle, neticede, muhtelif harflerin inhinalarını tesviye etmek suretiyle bunları gittikçe artan bir ölçüde temsil etmiştir: bunları birbirinden ayırt etmek için de, üste veya alta konan hat veya noktalara başvurmuştur (grafolojide, safravilerdeki kelime sonu [1] ufki harlara tekabül eder). Nihayet, sultanlar devri hüsühattında (tırız'ların alazlı *Karmatî'si*; resmî *divanî* ve Türk tuğraları), çok arkaik olan başka bir temayül yeniden belirmiştir: çizgiyi daire şeklinde bükerek, birçok harften müteşekkil kalimeyi mürekkip harflerin nihaî kıvrımları örülüp birleşmiş ve bir ideogram gibi camitleşmiş, poligonal ve hemen hemen kapalı bir monogram haline sokmak temayülü (grafolojide, demevilerdeki kıvrımlı ve zikzak kelime sonlarına tekabül eder).



Şekil VII [2]

Şekil VIII [3]

Tefekkürün, misallerini hat sanatından, haritacılıktan, musavvirlikten ve bahçe sanatından aldığımız türlü tâbiye oyunları hakkında verdiğimiz şu mukayeseli notlar, Arapça metinlerin, yazıldıkları dilin şematik ve icazlılık vasfından dolayı, bize bu tefekküre yaklaşmağa yardım ettiğini teharüz ettirmektedir. Deliller iradının muhtelif kademeleri (Yunan filozofları bunları nasıl vazetmiş, Arap filozofları da ne şekilde teksif etmişlerse) hakkındaki incelemeyi bitirirken, bu yazıya başladığımız zaman aradığımız müşterek esas işte tam burada elde ettiğimize işaret edebiliriz.

[1] Hakikî grafolojik *i'rab*.

[2] VII, Arapça *bismillab* formülü: A) Kufî yazıyla; B) nesih yazıyla; C) monogram şeklinde (bk. İslâm Ansiklopedisi, *Asabisan* maddesi, levha V; Kahire Kur'anı, 1437 neşri, s. 1; İbnî Abî Cemre, yazma, Paris 695, yaprak 230 b.

[3] VIII. Nüşeyrlerin Arapça formülü; «Ali-Muhammed-Salmân» (yazma, Paris 1450, yaprak 65 a).

Avrupa'da Sanskritçe etüdlerinin, ilerleyişlerini Greko-Lâtin etüdlerinin ilerleyişi üzerine müessir bir şekilde kalıplıyabilmeleri, Sanskritçe'de, Yunanca'da ve Lâtincede müşterek olan Hind-Avrupaî ilkel kökler üzerine nazariyecilik etmekle olmamıştır; bu, Hint tefekkürünün, Sanskrit dili vasıtasıyla Yunan kıyas ilminin (Nyaya ekolü) ve Yunan estetik akidesinin (Greko-Baktriyen heykelciliği) tertibini değiştirmek ve bunlardan faydalanmak yolunu bilmesi, bizde de Sanskritçe uzmanlarımızın Hint ekollerinin psikolojik teşekkülünü meydana çıkararak bunu adam akıllı öğrenmeleri sayesinde olmuştur.

Aynı vechile, Avrupa'da Arap kültürünün metin etüdlerini aramızda daha yüksek bir mevkie çıkarabilmek için, Yunanca ile Arapça'ya tatbik edilen tefekkür metodlarının mukayesesi esasidir [1].

İlk mukayeseli gramer taslağı, Elhad ha Dani'ye ait lehçevi vesikaların Yeh. Kureş tarafından tenkit edilmesiyle, IX. yüz yıl sonunda, Fas'ta, Müslüman havası içinde ortaya atılmıştır (bk. aynı devirde, Arapça'da ifade vasıtalarının yetersizliği hakkında tabip Razi'nin notları; aynı konu XII. yüz yılda, Nuseybin'li Elisa'nın Arapçayı Aramca ile mukayesesinde yeniden ele alınmıştır). Muhtar bir disiplin olarak dinler ilmi, İbni Hazım münasebetiyle Asin Palacios'un haklı olarak belirttiği gibi, dalâlet mezhepleri alanında Arapça eser yazmış olan Müslümanlar tarafından sistemleştirilmiştir.

Türkçeye çeviren

A. DİLÂÇAR

Türk Dil Kurumu Başuzmanı

TÜSTAV

[1] Yunanca felsefi metinleri Süryanca ve Arapçaya çeviren mütercimlerdeki düsturları meydana çıkarmak yolunda Ryssel'in, Baumstark'ın ve Tkatsch'in araştırmaları bu bakımdan önemlidir; Çince'den Kıptüceye kadar yayılan bir alanda, Manihenî yazıların tecümleri üzerinde Cumont'un, Pelliot'nun, Schader'in ve Polotsky'nin araştırmaları da bu cümledendir.

Klasikler arasında:

## AESOPUS'UN MASALLARI

İsadan önce, kimine göre yedinci asrın sonu ile altıncı asrın başlarında, kimine göre de beşinci asrın ortalarında yaşadığı rivayet edilen Aesopus hakkında kitaplar pek sır vermiyor. Hayatı etrafında söylenenler ve yazılanlar, tıpkı kendi eserleri gibi bir masal, bir efsane olmaktan öteye geçemiyor. Doğduğu memleket belli değildir. Esir olduğu söylenir. Plutarkhos'un rivayetine göre, çirkin, kekeme, kambür, bir yandan da çok zeki imiş. Kendini azat ettirmeye muvaffak olduktan sonra Mısırı, Babilî, şarkın bazı ülkelerini ziyaret etmiş. Günün birinde Delphoi tapınağındaki Apollo rahiplerinin hilelerine, hırsızlıklarına kızdığı için onları acı acı hicvetmiş. Onlar da öc almak için gene bir hileye başvurmuşlar: Tanrıya ait bir altın kupayı Aesopus'un eşyalarının arasına sıkıştırmışlar ve onu hırsızlıkla suçlandırmışlar. Bunun üzerine Delphoi'liler Aesopus'u yüksek bir dağın tepesinden atılmaya mahkûm etmişler. Böylece Sokrates gibi o da bir iftiranın kurbanı olarak geçip gitmiş. İşte efsaneci Aesopus'un hayatı hakkında dolaşan efsanelerden biri.

Söylenişine göre Aesopus, masallarını kitap halinde toplamamış. Onlar çok daha sonra, İsa'dan önce 320 yıllarında Atina'lı Demetrius Phalereus adında biri tarafından bir araya getirilmiş. Aesopus. masallarını dost meclislerinde, büyük kalabalıklar önünde, yolda, bir duvar dibinde, kısaca aralarında yaşadığı insanlara nerede raslarsa orada, anlatır gezermiş.

Sapho'nun şair kardeşi Fabrius bu masalları nazma sokmak isteyenlerin ilkidir. Daha sonraları aynı tecrübeye Sokrates te girişmiş, fakat muvaffak olamamış. İsa'dan sonra birinci yüzyılda Phaedrus adında biri, masalları Lâtinceye çevirmiş, bu arada onların içine kendi masallarını da katmıştır. Halk arasında Aesopus diye anılanın daha ziyade Phaedrus olması ihtimali varmış.

Bu söylenilere göre, Aesopus'un Masalları adı altında dünyada dolaşan eserlerin hangisi, Aesopus'un kendisindedir, hangisi değildir, pek tabii ayırdetmeye imkân yoktur. Phaedrus'un Lâtince tercümesi, daha sonra yapılan çeşitli dillerdeki tercümelere her halde esas olarak kabul edilmiş olsa gerek.

Aesopus'un masalları kök, kaynak bakımından şarklıdır. Bu köklerden ve kaynaklardan aldığı unsurları kendi dehasıyla yuğurmuş, böylece kolay kolay taklit edilemez eserler meydana getirmiştir.

Aesopus, masallarına aldığı *Figure* leri —ne yazık kişileri, kahramanları diyemiyoruz— çoğunlukla hayvanlar arasından seçmiştir. Her masalda eğitimci, ibret verici bir ilke sezilir. İnsanoğlu yedisinden yetmişine kadar bu masallardan payına düşen dersi, sonucu çıkarmaktadır; nitekim de asırlardır çıkaragelmiş.

İşte birkaç örnek:

### TİLKİ Mİ KİBAR? MAYMUN MU?

Tilki ile maymun birlikte yola çıkmışlar, ama yolda kibarlıktan açıp çekişmeye başlamışlar. Tilki demiş ben kibarım, maymun demiş ben senden kibarım. Gitmişler, gitmişler, bir mezarlığa varmışlar. Maymun sağına bakmış, soluna bakmış, derin derin içini çekmiş. Tilki: «Ne oldun öyle?» diye sormuş. Maymun: «Nasil çekmem içimi? Şu gördüğün mezarlar

yok mu? Her birinin altında yatan benim babamın ya bir kölesi, ya bir azatlısı;» demiş. Tilki: «At ata bildiğin kadar kadar; biri kalkıp ta yalanını çıkaracak değil ya!» demiş. İnsanlar da böyledir: yalancılar, ayıplarını yüzlerine vuracak kimse olmadı mı, asıl o zaman başlarlar övünmeye.

### İNSANLA ASLAN

Bir aslanla bir insan birlikte yola çıkmışlar. İkisi de koltuklarını kabarta kabarta kendi soylarını övüyorlarmış. Bir yere gelmişler, bakmışlar bir heykel: Bir adam, bir aslanı boğazından yakalamış, boğuyor. İnsan o heykeli aslana göstermiş: «Görüyorsun ya; biz sizden ne kadar güçlüyüz!» demiş. Aslan bıyık altından gülelele: «Biz heykel yapmasını bilmeyiz de onun için; yoksa aslanın pençesi altında ne adamlar görürdün sen!» demiş.

Nice kimseler yığıtız, gözümüz pektir diye övünürler ama bir de deneyin, ne oldukları meydana çıkar.

### ÖKÜZLER DİNGİLE NE DEMİŞ?

İki öküz bir kağı çekiyorlarmış. Dingilin durmadan gıcırdağını duyunca: «Sana da ne oluyor? Yüğü biz çekiyoruz, sen bağıryorsun!» demişler. Nice insanlar görürsünüz, zahretti başkaları çeker, yorgunluğu onlara düşer.

### İHTİYARLA ÖLÜM

İhtiyarın biri ormanda odun kesmiş, sırtına yüklemiş. Yolu da uzunmuş. Gitmiş gitmiş, yorulmuş; yükünü atıp ölümü çağırmış. Ölüm hemen dikilmiş karşısına: «Beni çağırдың, nedir dileğin?» diye sormuş. İhtiyar: «Hiç; şu odunları sırtıma vurur diyecektim de...» demiş. Bu masalda da görüyorsunuz: insanoğlu çektiği sıkıntıya, katlandığı zahmete bakmaz, gene yaşamak ister.

### HASTA İLE HEKİM

Hastanın birine hekim: «Nasıl-sın?» diye sormuş, hastanın: «Çok terledim, her yanımda su içinde kaldı» demesi üzerine: «Oh! ne iyi? ne iyi! iyileşiyorsun!» demiş. Ertesi gün gene sormuş, hastanın: «Bir titreme geldi, dişlerim zangır zangır birbirine vurdu» demesi üzerine gene: «Oh! ne iyi! iyileşiyorsun!» demiş. Üçüncü günü hastaya gene gitmiş; bu sefer de hasta: «Karnım ağrıyor, hiç durmadan dışarı çıkıyorum» demiş. Hekim gene: «Oh! ne iyi! ne iyi! iyileşiyorsun!» deyip gitmiş. O gün hastaya hatır sormıya akrabasından biri gelmiş, hasta: «Doğrusu, birader, o kadar iyileşiyorum ki bu iyiliğe dayanamıyacağım, öleceğim!» demiş.

### YARASA, DİKEN, MARTI

Yarasa ile diken, bir de martı birleşmişler, birlikte ticaret etmeye kalkmışlar. Yarasa gitmiş, borç para bulmuş, ortaklarına getirmiş; dikenin kumaşları varmış, martı da bakır almış Hepsini bir gemiye yüklemişler, yola çıkmışlar. Ama bunlar tam denizin ortasındayken bir fırtına, bir fırtına; gemileri gıcır gıcır gıcırdayıp parçalanıvermiş; içinde de ne varsa hepsi denizin dibine gitmiş. Üç ortak canlarını zor kurtarmışlar O gün bu gündür, martı hep deniz kenarında dolaşır, bakırının karaya vurmasını bekler; yarasa alacaklılarından korktuğu için ortalık kararmadan dışarı çıkamaz; diken de her geçeni yakalayıp: «Elbisesi benim kumaşlardan olmasın!» diye bakar.

Bu masal herkesin hep kendi derdini düşündüğünü göstermek için söylenmiş

## METOT ÜZERİNE KONUŞMA [1]

*Metot üzerine Konuşma*, Descartes'ın ilk eseridir, kendi deyişle felsefesinin «küçültülmüş bir modeli»dir. Bu kitap, birçok felsefe eserlerinden farklı olarak, feylosofun hayatına içli dışlı bağlıdır, bir çeşit kendi biyografyasıdır; burada Descartes, gençliğinden beri üzerinde durduğu düşüncelerin, araştırmaların hesabını verir. *Konuşma*, Fransızca yazılan ilk felsefe eseridir. O zamana kadar felsefe eserleri lâtince yazılırdı, bazı kitaplarında bu geleneğe Descartes da uymuştur, ama *Konuşma'yı* kurduğu sistemin halkça tanınıp anlaşılması gereken ilk örneği saydığı için, anadili ile yazmıştır.

*Metot üzerine Konuşma* bizde - yalnız felsefe meselelerini ele alan eserler hesabına katılırsa - ilk felsefe tercümesidir. Sayın İbrahim Etem'in elli yıl önce çıkan *Usul hakkında Nutuk* tercümesinin otuz iki yıl sonra notlu, şerhli bir baskısı daha çıkmıştır. Geçen yıl da Mehmet Karasan'ın çevirdiği *Metot üzerine Konuşma'nın* biri notlu, biri notsuz iki baskısı yayımlanmıştır. Böylece Descartes, dünyaca tanınmış olan eserinin tercümeleleriyle bizde en çok tanınan feylosof olmuştur.

Descartes, bütün bilgileri inceleyip tenkid ederek hakikata götürün bir metot arıyor, onun üzerine de felsefesini kuruyor. *Konuşma'da*, feylosof, bu metodu arama, bulma, kullanma yolundaki çalışmalarını anlatır. Birinci bölümde «...beni birtakım düşünce ve düstürlara götürün bir yol üzerinde buldum, onlarla bir metot kurdum, onunla da bilgimi artırdım» der. İlk önce civrit okulundaki öğrenimi, keskin bir tenkidten geçirmekle işe başlar. Daha sonra açıkça ortaya attığı metodunu bu tenkidlerinde de kullanmıştır. Çeşitli bilimlerden işine yaramayanlarını bir yana bırakıp yalnız yarıyanlarını alıyor. Bunlar arasında matematik bilimleri değer verir: «*Delillerinin şüphesizlik ve apaçıklığı dolayısıyla, her şeyden çok matematik bilimlerden zevk alıyordum.*» Onca gençliğinde okuyup incelediği mantığın kıyasları da, bir sürü kuralları da yeni bir şey öğretmez, bilinen şeyleri açıklamaktan başka bir işe yaramaz, mantığın doğru kurallarını yanlışlarından ayırmak güçtür. Descartes, eskilerin analizi, mantığı ile yenilerin cebiri arasında bir ayıklama yapmış, sayısız mantık kurallarından yalnız dört tanesinin kendine yeteceğine inanmıştır: «*Birincisi, doğruluğunu apaçık bilmediğim hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemektir... İkincisi inceliyeceğim güçlüklerden her birini mümkün olduğu ve daha iyi çözümlmek için gerektiği kadar, bölümlere ayırmaktır. Üçüncüsü en basit, bilinmesi en kolay şeylerden başlayarak düşüncelerimi bir sıraya göre yürütmektir, sonuncusu da hiçbir şeyi unutup ihmal etmediğimden emin olmak için her meselede birçok sayılar, tekrarlar yapmaktır.*»

Bu kuralların yardımıyla Descartes, az zamanda çok şey öğreniyor, birçok meseleleri çözümlüyor. Ama bütün bilimlerdeki güçlük felsefeden geldiği için, önce felsefede doğru ilkeler bulması, yani eski bilgileri, eski ilkeleri atması gerekiyor. Ahlâka ise bu görüşü kullanmıyor, yeni bir felsefe sistemi kurmadan önce bahtiyar yaşayabilmek için üç dört kurallık iğreti bir ahlâk kabul etmek gerektiğine inanıyor: bir defa çocukluğundan beri inandığı dine, memleketin kanunlarına, törelerine, akıllı insanların ölçülü kanaatlerine bağlı kalacaktır. İşlerinde elden geldiği kadar kararlı, sebatlı davranacaktır. En şüpheli kanaatleri bile bir defa kabul etmeğe karar verdikten sonra pek sağlam, şaşmaz kanaatlermiş gibi tutacaktır. Talihten ziyade kendini yenemeğe, dünya düzeninden çok kendi arzularını değiştirmeğe çalışacaktır.

Felsefede hakikatı ararken, bulduğu ahlâk kurallarına tamamiyle aykırı hareket eder: biraz şüphe ettiği bir şeyi mutlak olarak yanlış kabul eder. Duyularımızın bizi aldattığı oluyor,

[1] Descartes. Biri notlu, biri notsuz iki baskısı vardır. Çeviren: Mehmet Karasan. Millî Eğitim Basımevi-1945



öyleyse duyuların gerçekliğine inanılmaz, bizi her zaman aldatabilirler. Uyanırken kafamızda yer alan düşünceler, rüyada iken de hiç gerçek olmaksızın-aklımıza gelebiliyor. «*Şu ana kadar zihnime gelmiş olan bütün şeylerin, rüyadan daha gerçek olmadığını farz etmeye karar verdim.*» Ama her şeyin yanlış olduğunu düşünen benim bir şey olmam zorunludur; bundan da *Düşünüyorum, öyle ise varım* hakikati çıkıyor. Bu hakikati şüphecilerin en acayip faraziyeleri bile sarsamaz. Bedenimin, dış dünyanın olmadığını tasarlıyabilirim, ama var olmadığımı tasarlıyamam.

*Düşünüyorum, öyle ise varım* ilkesi bir kıyasa dayanmaz. Burada doğruluğunu pek açıkça görmemden başka hakikati söylediğimi gösteren bir şey yoktur. Demek ki *pek açıkça, pek seçikçe kavradığımız şeylerin hep doğru olduğunu* genel bir kural olarak alabilirim.

Ben, bütün tabiatı ancak düşünmek olan, var olmak için hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, maddi hiçbir şeye bağlı olmayan bir tözüm. Bu töz tanımında Spinoza'ya giden yolu açıkça görüyoruz. Böylece Descartes, şüphe götürmez bir ilkeyi çıkış noktası aldığı halde gene bu ilkeye dayanarak ruhun bedenden büsbütün ayrı olduğunu söylemekle gerçekliği epey şüphe götürür bir ikiciliğe varıyor. Zaten Tanrının, dış dünyanın ispatı yolunda ortaya attığı fikirleri, *Cogito*'yu bulurken kullandığı apaçıklık, şüphe götürmezlik ölçülerinden uzaktır: benim varlığım pek mükemmel değildir, gene de benden daha mükemmel olan bir varlığı düşünebiliyorum. Böyle bir varlığı yokluktan çıkarmama asla imkân yoktur. Çünkü çok mükemmel olan, az mükemmel olandan çıkarılamaz. Bu kavramı benden çok mükemmel olan bir varlık, yani Tanrı bana vermiş olabilir. Tanrı var olduktan sonra ise dış dünyanın açıklanması için bir güçlük kalmıyor.

Descartes, *Metot üzerine Konuşma*'nın beşinci, altıncı bölümlerini fizik, anatomi, fizyoloji, hekimlik incelemelerine ayırıyor. Burada önemli olan, fikirlerinin doğruluğundan çok, müspet bilimlerde, gündelik hayatımızı kolaylaştıracak ilerlemelere inanmasıdır. Descartes, bilimleri kullanarak *Tabiata hâkim olma*'nın mümkün olduğuna inanır. Bu inan, felsefesini kendinden başlatan, kendisi için kuran Descartes'a yaptıklarıyla tasarladıklarının besabını halka vermek gerektiğini duyurmuştur. Onun her zaman okunup incelenmesinin asıl sebebi, bu gibi ileri, iyimser düşünceleri olsa gerek.

Oğuz PELTEK

## İKİ AMPHİTRİYON [1]

Söze Plautus'un Amphitryon'u ile başlamak gerek. Çünkü Molière bu konuyu hiç değiştirmeden Plautus'dan alıp yeni baştan yazmış. İki ünlü komedyacı yazarını kıyaslamak için bundan iyi belge mi olur? Sözün burasında, iki yazarı yan yana koyup, birinin üstünlüğünü belirtmeyi pek özenilecek bir uğraşı saymadığımı söyleyeyim. Şairleri, yazarları kendi zamanları, kendi çevreleri içinde, yürüdükleri yollara göre ayrı ayrı değerlendirmenin daha yerinde olacağını düşünenlerden yanayım. İşte ayrı zamanlarda yaşamış olan bu iki yazarın aynı konudaki eserlerini okumayı bu bakımdan güzel bir fırsat saydım.

Çoğu yazarların, kişiliklerini belirtebilmek için hiç kimsenin ele almadığı, en ince teferruatına kadar yep yeni bir konu bulmak için çırpınmaları ne boş şeymiş.. insan bunu, Amphitryon'ları okuyunca bir kez daha anlıyor. Bu iki Amphitryon'da bir olan yalnız konu

[1] Amphitryon — Plautus. Çeviren: Nurullah Ataç. Milli Eğitim Bakanlığı yayımlarından. Amphitryon — Molière. Çeviren: Ali Teoman.

da değil. Birçok gülünç durumlar, gülünç sözler hem birinde, hem ötekinde var. Var ama Plautus'unkini okuyup Molière'inkini okumamak, yahut Molière'inkini okuyup Plautus'unkini okumamak katlanılacak şey değil. Şimdiye kadar galiba 38 Amphitryon yazılmış. Ötekileri de, sanki yeni bir eser okuyormuşum gibi okuyacağımı sanıyorum. Bu kadar yazar, aynı hikayeyi kopye etmek hevesiyle kaleme, kâğıda sarılmadılar ya. Elbet kendi yazdıklarının bir kenarına, bir köşesine gördüklerinden, düşündüklerinden, çevrelerinden iki kelimecik olsun yeni bir şey katmışlardır. İnsan oğlunun iki kelimecik yeni bir sözü... bunun için binlerce sahife çevirmeğe değmez mi?

Plautus'un Amphitryon'undaki birçok gülünç durumların, birçok gülünç sözlerin, olduğu gibi, Molière'in Amphitryon'unda da yer aldığını söyledim. Ben bunda da bir fenalık bulamıyorum. Yüzyıllar boyunca denenmiş, halk anlayışının, halk zevkinin şaşmaz damgasını yemiş bu türlü sözlerle durumların üstelik her yeni çağ için, en bereketli hakikat kaynağı, en sağlam örnek olduğunu neden söylememeli?

Plautus ile Molière'in birbirlerinden, bu güzel komedyanın nerelerinde, nasıl ayrıldıklarını incelemeye girişmeden önce bu eserlerin ortak konusunu kısaca gözden geçirelim:

Thebai ordularının komutanı olan Amphitryon, Alkmene ile evlendikten üç dört gün sonra karısını evde bırakıp savaşa gider. Tanrılar Tanrısı Zeus (Juppiter) da bu ayrılığı fırsat bilip, gözlerine vurulduğu güzel Alkmene'yi elde etmeyi kurar. Amphitryon'un kılığine girerek yeryüzüne iner. Ona bu işte hem oğlu, hem kölesi olan Hermes (Mercurius) yardım edecektir. Hermes, Amphitryon'un uşağı Sosios'un şekline bürünür. Tasarılarını güzelce başarırlar. Ama çok geçmeden düşmanı yenen Amphitryon uşağı ile savaştan döner. Alkmene, daha bir gece önce beraber oldukları halde bu kadar çabuk döneceğini kendisine haber vermediği için kocasına sitem eder. Amphitryon savaştan yeni döndüğünü söylerse de bir türlü anlaşılamazlar. Araları açılır. Amphitryon bir tuzığa düşürüldüğüne, namusunun beş paralık olduğuna kanidir. Sonunda Zeus işin aslını söyler. Alkmene biri kocasından, öteki Zeus'tan iki çocuk doğurur. Komedyada da burada sona erer.

Hem Plautus, hem Molière eserlerine birer öndeyiş (prolog) yazmışlar. Plautus'un Amphitryon'undaki öndeyişte, Hermes sahneye çıkıp seyircilerle konuşuyor. Biraz sonra babasının yani Zeus'un sahneye geleceğini, komedyaya karışacağını haber veriyor: «*Niye şaşıntınız? Zeus'un oyunculuk etmesi sanki yeni bir şey mi? Hem sonra iragedyalarda çıkmıyor mu?*»

Eski Yunanın tanrıları, tek tanrılı dinlerin korkunç tanrısına benzemezler. Onlar yeryüzündeki kulları gibi, dünya azıklarını, türlü zevkleri birer birer tadararak yaşamayı seven (tövbe tövbe) ehlikeyif varlıklardır. İnsanların arasına karışır, konuşur, gezer tozarlar. Hattâ bu sırada onlarla çekişmeye, didişmeye kadar da varırlar. İnsanların bütün kusurları, kötülükleri onlarda da görülür. Nitekim bu öndeyişte Hermes, seyircilere komedyanın konusunu anlatırken, kendisinin ve babasının yüzlerini, kılıklarını değiştirdiklerini söyledikten sonra, Alkmene'ye getirmek üzere Amphitryon'un hazırladığı hediye, babasıyla beraber nasıl aşırıdıklarını öğünerek anlatıyor.

Burada Plautus, zamanındaki bazı haksızlıkları Hermes'in ağzından iğneliyor. Zeus buyurdu ki, diyor, seyirciler arasından biri çıkar da oyuncuların birine, hak etmediği halde, hileli yollardan geçerek defne dalı kazandırmaya kalkışırsa, oyun işlerine bakanlar da defne dalını verirken haksızlık ederlerse; ya kendilerine, ya başka birine devletten düzenle iş koparmaya kalkışanların uğradığı cezaya çarptılacaklardır. Sonra oyuncuların biri kendini alkışlatmak, yahut başka birini ısıklatmak için düzene kalkışacak olursa hem üstü başı, hem derisi parçalanacak.

Doğrusu Molière'in prologu, okuyanı daha çok sarıyor. Belki de daha yakın, daha tanıdık zamanlara geliyoruz da ondan. Bu parçada Hermes ile Gece Tanrıçası arasında geçen kısa bir konuşmayı okuyoruz. Yaya olduğu için nefes nefese koşan Hermes, iki atlı arabasına kurulmuş, arkasında karanlık maiyetiyle yeryüzünü örtmeye başlayan Gece Tanrıçasını durduruyor. Zeus'un buyruklarını bildirmeden önce yorulduğundan lâf açıyor. Tanrılar Tanrısının bütün ayak işlerini gördüğü halde bir köy postacısı gibi yaya bırakılmasından şikâyet ediyor: «Hiç mübalâğa etmeden söylüyorum. Juppiter'in bana verdiği işleri görebilmek için berkesten çok benim arabaya ihtiyacım var.» diyor. Söz işe gelince anlaşılıyor ki, Zeus, sabahleyin savaştan dönecek olan Amphitryon'un gelişini geciktirmek, bu arada da sevgilisiyle doya doya sevişebilmek için gecenin uzamasını buyurmuş. Gece Tanrıçası bu buyruktan alınıp: «Juppiter'in benden istediği bu hizmetin ismi de hani pek şerefliidir.» diye namusunu savunmaya kalkışırsa da Hermes onu yatıştırıyor: «Böyle birşey ancak küçük insanlar için bayağılık sayılabilir. Yüksek sınıftan olmak saadetine erdikten sonra yapılan bütün işler iyidir, güzeldir. İnsanın mevkiine göre, yaptığı işlerin ismi de değişir.» diyor.

Gizli tutulması gereken en özel yaşayışlarına varıncaya kadar dillere düşmüş olan bu tanrılarla kendi ağızlarından alay edilmesi insanı eğlendiriyor. Hele Gece Tanrıçasının, Zeus'un ikide bir kılık kıyafet değiştirmesinden söz açması üzerine Hermes'in şu söyledikleri eğlendirici olmaktan daha ileri bir şey, bir hikmet gibidir:

«İnsanlar Juppiter'i ne kadar yüksek mertebede görürlerse görürler; eğer daima o korkunç çehresini muhafaza etseydi, daima göklerin tepesinde sabite tavrı ile kalsaydı hence haline aymak lâzım gelirdi. Bana kalırsa büyüklük sınırları içinde kendini hapsedmekten daha budalaca bir hareket olamaz.»

Acaba on dördüncü Louis bu sözlere gülmüş müdür?

Eserin birinci sahnesinde Amphitryon'un uşağı Sosios, efendisinden önce eve dönmektedir. Yolda, savaşı hanımına nasıl anlatacağını deniyor. Sözleri baştan başa uydurmadır. Çünkü Sosios savaşa karışmamıştır. Plautus'un eserinde uşak, efendisinden öğrendiği gibi, çarpışmayı hikâye ediverir. Molière bu sahneyi daha başka türlü canlandırmış. Sosios hem kendi ağzından, hem hanımının ağzından konuşuyor. İçinde bulunmadığı bir savaşı nasıl anlatacağını düşünürken de «Savaş yüzü görmedikleri halde hikâyelerini anlatanlar az mı?» mazeretini buluyor.

Ben en çok bu iki Amphitryon'un son sahneleri üzerinde durdum. Bu sahneler arasında büyük bir başkalık var. Plautus'un eserinin sonunda Zeus, elinde yıldırım ile kartalına binmiş, bir bulut içinden gözükür. Evinin önünde yarı baygın, yarı şaşkın bir halde durmakta olan Amphitryon'a: «Ben Alkmene'yi aldatarak sevdim; sevişmemizden bir oğlu oldu» der, ve bu çocuğun Amphitryon'a da sonsuz bir ün kazandıracaklarını söyleyerek adamcağızı sevindirir. Buna karşı Amphitryon: «Senin buyruklarına uyacağım» dedikten sonra seyircileri alkışa çağırır ve evinden içeri sevinçle girer.

Molière'in Amphitryon'unun son sahnesinde ise durum bambaşka. Plautus'un yaşadığı zamanlardan artık çok uzaklardayız. Kocalar tanrıları bile kıskanabilirler. Akıllı Zeus da bu değişikliğin farkında olmalı ki, Amphitryon'u daha kurnazca yatıştırmanın yollarını arıyor: «Ben bunda aşkın için sızlanmaya bir sebep göremiyorum. Hattâ tanrılığımıza rağmen asıl kıskançlık duyacak benim. Alkmene bütün varlığı ile senindir. Onun hoşuna gidebilmek için senin çehreni takınmaktan başka çare olmadığını görmek aşkın için ne tatlı.»

Ne söylese bos. Amphitryon'un ağzını bıçaklar açmıyor. Plautus'un eserinin sonunda alkışa çağrılan halk bu sefer tiyatrodan şu sözleri dinledikten sonra çıkıyor:

«Sosios — Baylar, beni dinler misiniz? Sakın birbirimizi tebrike kalkışmıyalım. İyi bir şey olmaz. Bu gibi iltifatlar için münasip sözler bulmek her iki tarafı da sıkar. Büyük Tanrı Juppiter bizleri...»

Melib Cevdet ANDAY

## KADINLAR MEKTEBİ VE TENKİDİ<sup>1</sup>

Molière'in hayatı cenkleşmeli bir hayattır. Bu cenkleşmelerin en büyüğünü de Tartuffe cenkleşmesi teşkil eder. Bu konu üzerinde asırlarca durulmuş, buna dair türlü türlü kitaplar yazılmıştır. Molière'in bizzat kendisi, Tartuffe için yazdığı bir önsözde şöyle diyor:

«İşte hakemda çok dedikodu edilmiş bir komedyaya. Uzun zaman takibata uğradı. Bir eserde oynattığım şahsiyetler pek âlâ gösterdiler ki kendileri Fransa'nın en kuvvetli insanlarıdır. Şimdiye kadar bütün musallat olduklarımdan ziyade... Markiler olsun, rüküşlerle boynuzlular olsun, bekimler olsun, teşe konmayı az çok tabammül ettiler; Herkesle beraber onlar da işin alayındaymış gibi göründüler; ama yobazlar, asla! ne cesaretle kendileriyle alay edermişim, pek akılları almadı. Bunca namuslu insanın mensub olduğu bir yolu nasıl kepeze edermişim? öyle bir cinayetmiş ki yaptığım, dünyada aştemezlermiş. Hepsi bir olup ayaklandılar.»

Demek Molière'in Tartuffe'den evvelki eserlerinde sataştığı kimseler, yazarın söylediklerini pek üzerlerine almak istemiyorlarmış. İlk büyük eserlerinden olan *Kadınlar Mektebi*'ni yazdığı zaman da (1662) öyle yapmışlar. Genel ahlâk namına, sanat namına isyan etmişler. *Kadınlar Mektebi*'nin temsili bütün salonların bellibaşlı dedikodularından biri olmuş. Molière'in, devrine, yeni bir sanat anlayışı getirdiği düşünülürse, sanat namına ileri sürülen bu itirazların pek de haksız olmadığı anlaşılır. En anlayışlı olması gerekenlerin bile bu işte ne kadar yaya kaldıklarını bıraktıkları vesikalardan anlıyoruz. Madam de Sevigné'nin zamanının burjuvazisini bütün teferruatıyla anlatan mektupları öyle bir cemiyetin Molière gibi bir sanat adamını kolay kolay hazmedemeyeceğini de gösteriyor. Bir cemiyet ki sanatı kibar sınıflara has bir müessese sanır, bir halk sanatkârını kabul etmesine imkân yoktur. Molière halkın diliyle konuşuyor. Onda, tragediyaların o tanrısal kahramanlarının büyük büyük sözleri yok. Üstelik o, eserlerinde, o tanrısal kahramanlara karşılık, kusurlarla dolu insanlardan bahsediyor. Kusurlarla dolu insanlar o cemiyette mevki sahibidirler, itibar sahibidirler. Halk onları sahne de gördüğü vakit gülüyor. Hiç kimse etrafı kendine güldürmek, kendisiyle alay edildiğini görmek istemez. Böyle bir hal onları rahatsız eder. Meydana çıkarılan şey sadece gülünç tarafları değil, yaldızlayıp örtmek istedikleri çürük taraflarıdır. Bu çürük taraf o kadar çok insanda vardır ki, sarılan üç beş kişi değildir, büyük bir sınıftır; o sınıfı yaşatan nizamdır.

*Kadınlar Mektebi* namus histerini rencide eder. Ama hangi namus? daha doğrusu namus nedir? insanlar tabiat kanunlarının dışına çıkabilirler mi?

Cemiyet kanunları tabiat kanunlarına bağlıdır. Buna uymak istemiyen insan gülünç olur. *Kadınlar Mektebi* bu güçlüğü, bu gülünçlüğü, ortaya koyar. Eseri *gayrı nezih* bulan zamane burjuvazisi karşı taarruza geçer. Salonlarda, *réception* oyunlarında hep *Kadınlar Mektebi*'nin dedikodusu edilir. Nihayet Molière'in de kafası kızar. *Kadınlar Mektebi*'nin *Tenkidi* diye küçük bir eser yazar (1663). Bu da bir komedyadır. Konusu, *Kadınlar Mektebi*'nin temsilinden

1 Molière, *Kadınlar Mektebi*, Çevirenler: Sabahattin Eyuboğlu, Bedrettin Tuncel. Ankara, Maarif Matbaası, 1941.

— *Kadınlar Mektebi*'nin *Tenkidi*, Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu. Ankara, Maarif Matbaası, 1944.

dönmüş bir kaç kişinin, kibar bir bayanın kabul salonunda, bu eser üzerindeki konuşmalarıdır. Müellif, kahramanlarından bir kaçını düşmanları gibi konuşturur. Düşmanları bir defa daha gülünç vaziyete düşerler. Onların sözlerine karşılık söylediği sözler Molière'in kendi fikirleridir. Zaten bu eserin, yani *Kadınlar mektebi'nin Tenkidi'nin* mühim olan taraflarından biri de hem o devir burjuvazisinin, hem de Molière'in tiyatro anlayışlarını göstermesidir. Bu anlayışlar hakkında daha geniş bir fikir sahibi olabilmek için eseri baştan başa okumak lâzım. Bununla beraber, oradan bir iki küçük parçayı sayfalarımıza aktarmanın pek de faydasız olmayacağını sanıyorum :

*Uranie. — Ben kendi hesabıma, bu piyeste söylenen şeylerin biçbirini üstüme almıyorum. Bu hicviyeler insanlığın kötü taraflarına ait. Şahıs mevzuu bahis değil. Ne diye bu kadar umumi olan bir hücumu kendi üstümüze alıyoruz. Böyle bir dersten, sadece, istifade etmeye bakmalıyız, kendimizden bahsedildiğini sanmaya ne lüzum var? Tiyatrodaki sahneye çeşit çeşit, gülünç şahsiyetler konur; bunları kızmadan seyretmeli. Tiyatro demek, insanlığın aynası demektir; içinde ille kendimi bulacağım diye çırpınmanın mânası var mı? Ortaya atılan bir kusura kızmak, o kusurun kenârinde olduğunu kabul etmek demektir.»*

*Uranie. — Ben hiç bu kanaatte değilim. Şüphesiz, tragedya, iyi yazılmışsa, güzel bir şeydir; ama komedyanın da güzellikleri var. Birinin ötekinden daha kolay olduğunu zannetmiyorum.*

*Dorante. — Elbette, efendim; hattâ güçlük bahsinde komedya daha fazla yer verirseniz aldanmazsınız. Çünkü nihayet, cakalı cakalı tavırlar takınıp, kedere, talibe, tanrılara manzum nidalar, isyanlar savurmak, sahnede can sıkmadan insanların kusurlarını göstermekten çok daha kolay geliyor bana. Kahramanları anlatırken istediğinizi yaparsınız; hayalî resim gibi, bunda da benzerlik aranmaz. Muhayyilenizin dizginlerini rasgele bırakırsınız: o sizi alır götürür. Çok defa, hakikat yerine hayal âlemine gidersiniz. Halbuki yaşayan insanları anlatırken hakikatten ayrılabilir misiniz? Yapacağınız resmin aslına benzemesini isterler, eserinizde zamanımızın insanlarını bulamadılar mı muvaffak olmadığımıza hükmederler. Ciddî dediğiniz piyeslerde birkaç makul şeyi biraz iyice yazdılar mı, mesele kalmaz ama ötekilerde bir de eğlendirmek mecburiyeti vardır.*

*Aklı başında insanları güldürmek de öyle her babayığidin barcı değildir.»*

Yukarıda da söylediğim gibi, o devrin tiyatro anlayışı hakkında gerçek bir fikre sahip olabilmek için bu eserlerin tamamını okumak lâzım.

TÜSTAV

O. V. K.

## BİZDE DESCARTES TERCÜMELERİ

Descartes, felsefesi her yana çekilip birçok bakımlardan yorumlanabilen, sisteminin hem kuvvetli, hem zayıf tarafları, çeşit çeşit tesirleri olan büyük feylesoflardan biridir. Onun büyüklüğünü, ününü kısaca şöyle açıklayabiliriz: Descartes, orta çağ skolâstik anlayışını, bilgilerini keskin bir tenkidden geçirdikten sonra, yeni bir metotla, yeni ilkelere, kurallarla felsefede çığır açmıştır. *Metotlu şüphe*, *Cogito* gibi çıkış noktaları, aynı derecede açık, seçik sonuçlar vermemişse de, felsefesinin çok sayıda insanlar arasına yayılmasına sebeb olmuştur. Fransız fikir tarihindeki yeri, önemi, tesirleri ise hem büyüktür, hem biraz büyütülmüştür. O, ilk büyük Fransız feylesofudur, hele *Metot üzerine Konuşma*'daki fikirleri, herkese bir şeyler söyleyip öğretecek kadar aydın görülür. Sağduyu, mantık, kesinlik çerçeveleri içine giren akılcı felsefesi, Fransız kafasına uygun gelir. Felsefesinin çetin, güç anlaşılır, zayıf, metafizik tarafları da bu kalıplar içine sokulmuştur. Bu yüzden Descartes akıl kanunlarının kurucusu, düşünceyi zorba yetkilerden kurtaran adam, diye tanınmıştır. Ama onun bu gibi tesirleri dışında da dünya ölçüsünde bir kişiliği vardır.

İkinci dünya harbinden önce, 1937 de Paris'te toplanan milletlerarası dokuzuncu felsefe kongresi, *Metot üzerine Konuşma*'nın üç yüzüncü yıl dönümüne raslatılmış, *Descartes Kongresi* adını almıştı. Harb içinde, her türlü fikir, sanat hareketlerinin durduğu, Fransanın uçan kuştan medet umduğu bir sırada Descartes, milletin direnme gücünü, yenme iradesini destekliyen büyüklerden biri olarak ele alınmış, daha çok felsefe dışı önemi, büyüklüğü üzerinde durulmuştur.

Descartes'in doğumunun üç yüz ellinci yıl dönümü dolayısıyla feylesof üzerinde yazılan yazılarda, bu görüşün devamı açıkça görülür. Bu konu üzerinde edebiyatçı Cassou'dan, fizikçi Langevin'den Thorez'e, Gide'e kadar birçok fikir, sanat, hattâ politika adamlarının sözleri işitilmiştir. Gerçi Descartes'in yalnız felsefe bakımından ele alınacak, hiç eskimiyen tarafları da vardır. Fransa'da harb içinde başlayıp kısa zamanda çok sözü edilen existentialisme adlı fikir hareketinin başı olan Jean-Paul Sartre, felsefede cogito'dan daha sağlam bir ilke düşünülemediğini söylüyor. Ama Descartes felsefesinden bugün ne kalmıştır? Felsefesinin her alanında görülen ikinciliğinin tutunabilecek bir tarafı var mıdır? Matematik kesinliğini göz önünde tutmasına, Aristo mantığını tenkid etmesine rağmen onu bilimci felsenin, yeni mantık hareketlerinin babası sayabilir miyiz? Bu sorular konumuzun dışındadır.

••

Bizde fikir, sanat yıl dönümleri, çoğu zaman ya hiç kale alınmaz, ya şöyle bir anılır geçilir. Ama Descartes'a gelince iş, az çok değişiyor.

Feylesofun üç yüz ellinci yıl dönümü, ikisi de tercüme tarihimizde yer alan iki hareket dolayısıyla önemlidir: harbin yalnız dört yılında başlıca eserlerinin dilimize çevrilmesi, fikir hayatımız için büyük bir kazanç, çeviren için de büyük bir başarıdır. Artık *Metafizik Düşünceler*, *Felsefenin İlkeleri*, *Kurallar*, *Hakikati Arama*, en sonra *Metot üzerine Konuşma*'nın biri notlu, biri notsuz iki baskısı, bugün felsefe okuyucularının eli altındadır. Ama Descartes tercümeleri diyince, tercüme ve fikir tarihimizde güzel bir başlangıçla ondan sonra görülen bir gecikmeyi, hem sevinçle, hem üzülecek, hatırlamamak elden gelmiyor. Sayın İbrahim Ethem, *Usul hakkında Nutuk*'u, tam elli yıl önce dilimize çevirmişti. Skolâstik anlayışın, bütün kurumları ile henüz ayakta olduğu bir çağda, böyle bir felsefe eserini, milletçe uyanışımıza yarar düşüncesiyle, kendi alanında örnek olarak çevirmek; her zaman anılmaya, övülmeye değer bir hizmettir. Bu ilk felsefe tercümesinin ellinci yıl dönümü, mutlu bir tesadüfle, Descartes'ın 350 nci doğum yıl dönümüne raslamaktadır. Şimdi 80 yaşında olan sayın müterciminin de bulunduğu bir toplantıda, İstanbul Halkevi'nde bu günün kutlanması, her gerçek değerın ergeç ortaya çıkarılıp hayırla, saygı ile anılacağını göstermesi bakımından da sevindirici bir olaydır. Ayrıca Descartes'ın doğum ve tercüme yıl dönümleri dolayısıyla gazetelerde, dergilerde, birtakım yazılar çıkmıştır. Böylece bir büyük feylosofla, değerli bir mütercimın beraberce anılması, hele felsefe alanında pek durgun olan fikir çevremizi biraz olsun canlandırmıştır.

Diğer taraftan bu ilk felsefe tercümesi, bizim kısa tercüme tarihimiz içinde bile, bir gecikme sayılabilir. Mühendishanenin ilk hocalarından Büyük Hüseyin Efendi'nin *Usulü Hendese, Müsellesat* gibi yarı tercüme, yarı telif eserleri *Nutuk*'tan tam yüz yıl önce çıkmıştır. Avrupa'ya yönelişimiz, yalnız teknik medeniyeti, daha doğrusu teknik savunma araçlarını alıp kullanma düşüncesine dayandığı için bu güzel başlangıç, fikir, sanat alanında gelişmemiştir. Tanzimatla birlikte edebiyat tercümeleri başlıyor. Fénelon'la Molière'in, Descartes'tan önce okunmasını açıklamak oldukça kolaydır. Ama felsefenin bezme en son geldiği *a priori* olarak kabul edilse bile *Nutuk*'tan sonra da felsefe tercümeleri, yazık ki, alıp yürümüş değildir. *İş* dergisinin Descartes'a ayrılan 54-56 ncı sayısında Sayın İbrahim Ethem, kendisine sorulan «*Usul hakkında Nutuk* muhitte hiçbir tesir yapmadı mı? lehinde aleyhinde bir şey yazılmadı mı?», sorusuna: «Olsa haberim olurdu. Hiçbir şey yazılmadı», karşılığını veriyor. Bu acı hakikatı öğrenince insanın «İlk Descartes tercümesi geç kalmak şöyle dursun, müterciminin gayretiyle vaktinden önce çıkmıştır» diyeceği geliyor. Sonra böyle uyandırıcı bir eserin elli yıl önce yayımlanması, az çok tehlikeli bir hareketti. Descartes'ın eserleri, ilk çıktıkları zaman Fransada da gerici kuvvetlerin tepkisiyle karşılanmıştı. Hele Galileo'nun sorguya çekildiğini büyük bir korku duyarak öğrenen feylosof, bu türlü tepkileri eserlerini hazırlayıp yayımlarken bile hesaba katmıştır. Bizde *Usul hakkında Nutuk*, aslı çıktıktan 258 yıl sonra çevriliyor. Zamanın fikir çevrelerinde hiçbir yankı uyandırmıyan eser, yayımlanmadan önce birtakım güçlüklerle karşılaşılıyor. Maarif Nezaretinin bu gibi işlere bakan

encümeni, böyle meselelerden yani fetseteden, akıldan, tabiat kuvvetlerinden söz açan bir eserin basılmasına müsaade edilemeyeceğini tercümeceye bildiriyor. Eser ancak iki dostun araya girmesiyle akgün görülebiliyor, yalnız *felsefe sözü kurban edilerek yerine hikmet sözü konuluyor*.

Descartes, gerici kuvvetler, kurumlar yıkıldıktan sonra bizde tekrar canlanıyor. 1928 de, Maarif Vekâleti yayımları arasında Usul hakkında Nutuk'un notlu, şerhli ikinci baskısı çıkıyor. Artık zaman, bu gibi eserlerin okunmasına, hiç değilse çıkmasına elverişlidir. İkinci baskıdan bir yıl önce ilk Nutuk tercümesinin belki de ilk yankısı yükseliyor; 1927 de Yunus Kâzım Köni, Vakıf gazetesinde, hem Descartes mütercimi, hem de genel olarak tercümenin fikir hayatındaki yeri üzerinde duruyor: "... kitap tercüme etmek bir ilim midir? Fakat müsaade buyurunuz: yeni bir fikir dünyasına intisabetmek için her millet bir tercüme devresi geçirmemiş midir? Her cemiyette olan Türk cemiyetinde de olacaktır!"

1928 de Ziyaeddin Fahri, Felsefe ve İctimaiyat dergisinde Nutuk tercümesini iki yazı ile tanıtıyor: «Evvêlê garp felsefesinden bir tercüme ihtiyacının hissedilmesi, saniyen bu ihtiyaç karşısında Descartes'in düşünülmesi, salisen bilhassa onan felsefi usule ait eserinin tercüme edilmesi, nihayet kıymeti anlaşılmuş bir şekilde bir gün hattâ sadece tercüme değil, kıymetli şerhler ve ilâvelerle büyütülmüş olması, (Usul hakkında Nutuk) için kâfi kıymet miyarlarıdır.»

Descartes üzerinde yazılmış ilk Türkçe eser ise öğretmen Faika İsamettin'in 1927 de İstanbul Darülfünunu'nda tez olarak hazırlayıp 1932 de bastırıldığı *Descartes ve Felsefesi*'dir.

Bunlardan başka Descartes'in adı yalnız kürsülerde değil, başka başka zamanlarda, ayrı ayrı birçok gazetelerde, dergilerde de geçmiştir. 1937 de Paris'te toplanan Descartes Kongresinde Profesör Şekip Tunç'la Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, bizim de sesimizi duyurmuşlar, Descartes'in fikir ve uyanış tarihindeki rolünü, bize olan tesirini kısaca belirterek *Nutuk* tercümesi üzerinde önemle durmuşlardır.

*Nutuk* tercümesinin ellinci yıl dönümü, gazetelerde, dergilerde yankılar uyandırmıştır. *İş* dergisinin 54-56 ıncı sayısında Prof. E. Von Aster'in *Descartes ve felsefesi*, Dr. A. Adnan'ın *Descartes ve muasır âlimler*, Vehbi Eralp'ın *Descartes «U. H. N.» nu niçin yazdı?* Sabri E. Ülgener'in *Descartes ve iktisat felsefesi*, Dr. Fındıkoğlu'nun *Descartes ve İctimaiyat* adlı araştırma ve denemeleri çıkmıştır. *Türkiyede Descartes* bölümünde de İbrahim Ethem'in kendi kaleminden çıkan *Hayatım* yazısı ile, İbrahim Ethem Beyle bir konuşma, tercümesine dair yazılar, Profesör M. Şekip'in Descartes kongresindeki hitabı, Dr. Galip Ataç'ın, *Descartes ve Descartes tercümesi* ile ayrıca kısa bir Descartes bibliyografyası verilmektedir.

*Discours*, yalnız bir felsefe eseri olarak değil, daha çok milletçe, uyanmamıza, ilerlememize yardım edecek bir kitap olarak seçilmiştir. Sayın mütercim İbrahim Ethem, ikinci baskının önsözünde bu görüşünü açıkça söyler: «İlim ve fikir sahasında mazinin bütün sultasını atarak insanlara sırf akılları dairesinde hareket yolu göstermiş olan Descartes, bizim pirimiz olsa revadır.»

Yalnız teknik medeniyetini alıp kullanmak üzere Avrupa'ya yöneldiğimiz tarihten yani Mühendishanenin kuruluşundan aşağı yukarı yüz yıl sonra bir Avrupa'lı fikir adamını kendimize kılavuz seçip kur-



tuluşu bu yolda aramak, o zaman için şüphesiz ileri bir adımdır. Spenser, Durkheim, Bergson, Rousseau, fikir hayatımıza hep böyle bir görüşün kapısından girmişlerdir. Teknik ve sanat eserlerinden sonra ortaya çıkan bu anlayış, bir medeniyeti bütünüyle, derinliğine kavramanın başlangıcı sayılsa yeridir. İlk Descartes mütercimi, Nutuk'un ikinci baskısının önsözünde diyor ki: «*Hagal ve şiire taallük etmiyen böyle bir eserini ikinci tab'ına ihtiyaç hâsıl olması, memleketimizin ilmî istikbali için büyük bir beşarettir.*» Aradan on yedi on sekiz yıl geçtikten sonra Discours'un biri notlu biri notsuz iki baskısının, ayrıca da Descartes'in başka dört eserinin daha dilimize çevrilmesi, bu iyimserliği haklı göstermektedir. Bugün şu hakikat, gereği gibi anlaşılmıştır: her çağdaki fikir, sanat anıtlarını, bugünün bütün yeni hareketlerini - yalnız birkaç tanesini değil, çoğunu tanımak, incelemek zorundayız. Bu bakımdan bizde fikir meselesi, geniş anlamıyla şimdilik gene bir tercüme meselesidir.

Son yıllarda, bir seçme, bir sıra gözetilmemekle beraber çıkan başka felsefe tercümelerinin sayısı, geçen yıllara bakışla, epey artmıştır. Klâsikler serisinde Voltaire'in, Diderot'un, Rousseau'nun, Condorcet'nin bazı tercümelerinden başka Eflâtun'un, Descartes'in yanında, asıl felsefe tarihine giren feylesoflardan Aristo'nun iki, Spinoza'nın, Bergson'un, Hume'un birer eseri Türkçeye kazandırılmıştır. Daha önce çıkan tercümeleer de hesaba katılsa gene kandırıcı bir rakkam elde edilemez, edebiyat tercümeleriyle felsefe tercümeleeri arasında küçümselemeyecek bir nispetlilik göze çarpar; yani Eflâtun'la Descartes bir yana, hiçbir feylesofu, tercümeleriyle tanımamıza imkân yoktur. Yalnız öğretim düşüncesiyle de olsa felsefe tercümelerine daha büyük bir yer ayırmanın sırası gelmiştir. Bugüne kadar felsefenin metinleri, yani kendisi ortada yokken tarihini okutmak gibi aykırı bir yol tutulmuştur. Bir feylesofun tek bir eserini çevirmeyen hayati ve eserleri üzerinde koskoca bir eser yazmak belki güç bir şey değildir, ama faydalı da değildir. Felsefe tercümelerinde dil, terim güçlüğüne büyültmek doğru olmaz. Yalnız sağlam, işe yarar bir felsefe dilini, çeşitli örneklerle, denemelerle işlemek, zenginleştirmek gerektir. Şu iki örnek bu yolda bize tam fikir verebilir:

«*Bunlardan birincisi hiçbir şeyi hakikat olduğunu bedaheten bilmeksizin hakikat olmak üzere asla kabul etmemek, yani aceleden ve zehabî mütekaddimden begayet tavakkî etmek, haklarında hiçbir suret ve münasebetle şüpheyeye düşmeyecek surette zihnimde kemali vüjuh ve ayan ile arzı vücah edecek şeylerden başka hiçbir şeyi bence mâkul sırasına koymamaktır.*» İbrahim Ethem tercümesi.

«*Birincisi, doğruluğunu apaçık bilmediğim hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek, yani acele hüküm vermektен ve peşin hükümlere saplanmaktan dikkatle çekinerek verdiğim hükümlerde ancak kendilerinden şüphe edilmeyecek derece açık ve seçik olarak kavradığım şeyleri bulundurmaktır.*» - Mehmet Karasan tercümesi.

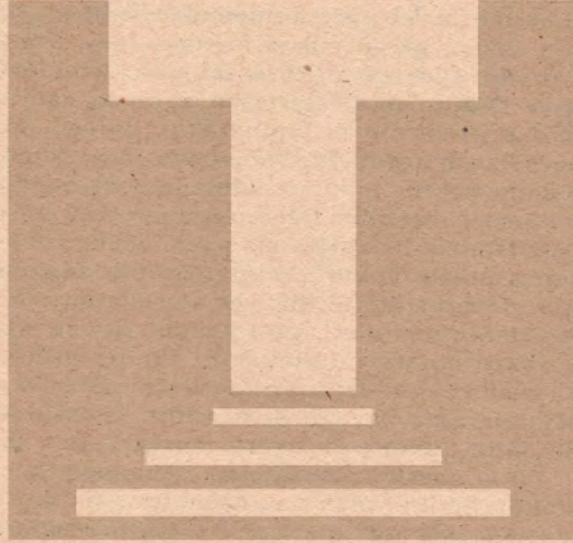
Bugün iki örnek arasında dil bakımından bir karşılaştırma yapıp birini seçmek gibi bir mesele yoktur. Birinci örnek, zamanına göre başarılı bir örnektir, ama Discours'un ilk mütercimi de bugün aynı dille konuşmuyor. Tercümesinin ellinci yıl dönümünde söylediği şu sözleri okuyalım: «*Demek oluyor ki, bu son devirlerde âlemde bir şey olmuş ki bütün sanatlar onlarda külliyen değiştikleri, durmadan ilerledikleri halde bizi inkiler aynı halde kalmış ve bundan dolayı da onlara rekabet edemiyerek batmış.*»

Sayın İbrahim Ethem'in başka bir münasebetle sözünü ettiği *değişme*, epey zamandan beri dilimizde görülüyor. Kaldı ki, mütercim, tercümesinde de eski kalıplar arasında canlı bir dil kullanmayı başarmıştır. Hattâ Descartes'in o ünlü ilkesini zamanındaki eski dil kalıplarına tamamiyle aykırı olarak bugün de başka türlü deyimlemeyi düşünemediğimiz şekilde, *Düşünüyorum öyle ise varım* diye çevirmiştir.

Felsefe terimleri, tercümelerde kullanıla kullanıla yerleşecek, düzelecektir. İlk *Discours* tercümesi, dil bakımından değil de, bir başlangıç olmak üzere, felsefe tercümelerimiz için, mütercimi her zaman saygı ile andıracak bir Arkhimeses noktası sayılabilir.

Ana felsefe eserleri dilimize çevrildikten sonra bu alanda metotlu çalışmalarla - nazariye, sistemcilik bir yana - hiç olmazsa deneme, inceleme ölçüsünde telif eserlere yol açılabileceğini söylemek, bilmem aşırı bir iyimserlik olur mu?

Oğuz PELTEK



TÜSTAV

## MACAR EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

Son yıllarda gerek devlet eliyle, gerekse İstanbul ve Ankara kitapçılarının teşebbüsleriyle gelişen tercüme yayını artık gözden kaçmıyacak bir duruma gelmiştir. Daha çok sayı bakımından artıp giden, fakat nitelik bakımından da küçümsenmeyecek bir hale gelen edebî tercümelerin dünyaya açılmak ihtiyacında olan bir cemiyette ilgi görmesi tabii bir haldir.

Bizim memleket için birkaç yıl önceye kadar bir kitabın ikinci, üçüncü basımlarının yapılması olağanüstü sayılırdı. Halbuki bugün bir kitabın kısa bir zamanda yeniden basılması hiç te hayret uyandırmıyor. Edebiyat, milletler arasındaki kültür alışverişlerinde daima öncü vazifesini görür. Az tanıdığımız bir milletin hayat tarzını, âdetlerini, ruhunu, insanlarını ve eşyasını bize açan anahtarlar o millet hikâyecilerinin kalemleridir.

Son yıllara kadar bizde en fazla tanınan edebiyatlar, dilleri en çok konuşulan milletlerin edebiyatlarından ibaret kalmıştı. Fransız romanı ve şiiri en başta geliyordu. İngiliz edebiyatından hemen sadece Shakespeare dilimize çevriliyordu. Alman edebiyatı, hele Alman romanı bilinmiyen bir şeydi. Rus romanı nispeten tanınıyordu. Fakat yakın komşularımız olan Balkan milletlerinin edebiyatları bizim için âdetâ varlıkları olmıyan, adları bile anılmıyan meçhullerdi. Dil ve tarih bakımından münasebetlerimiz pek eski ve derin olan Macar milletinin edebiyatı da bu meçhuller arasındaydı.

Halbuki dünya edebiyatları, birkaç büyük ve dilleri fazlaca yayılmış milletin edebiyatından ibaret değildi. «Dünya edebiyatından tercümeler» gibi başlıklar taşıyan türlü serilerde dünyanın dört bucağından derlenmiş eserlerin toplanmış olması gerekirdi. Son birkaç yılın tercüme hareketleri artık bu yolun tutulduğunu gösteriyor. Ancak, sistemli ve şuurlu yol, devlet tarafından tutulan yoldur. Kitapçıların faaliyetleri daha ziyade kazancı amaç edindiğinden dağınık ve çoğu zaman lâübalidir. En iddialı başlıklar altında en bayağı romanlar yayınlanmakta, birçok eserler, ticari maksatlarla kırıpıla kırıpıla hacimlerinden dört beş misli kaybetmektedirler. Tercümececinin hakkı da arada yok olup gitmekte ve bu durum aydınları kitapçıların elinde utanılabacak bir hale koymaktadır. Bütün bu sakatlıkların birer birer yok edilme-siyle Türk kültürü dünya kültürüne arınmış yollardan varabilecektir.

Biz, bu tercüme çalışmaları alanında bir köşeyi kaplıyan Macarca-dan çevrilen eserleri gözden geçireceğiz. Buraya kadar söylediklerimiz umumî mahiyette olmakla beraber aynı zamanda bu bütünün bir parçası olan Macarca tercümeler için de söylenmiş demektir.

Macar edebiyatı bizde düne kadar hemen hiç bilinmeyen, bugün de pek az tanınan edebiyatlar arasındadır. Bizimle birçok yakınlıkları bulunan bir milletin düşündüklerinden, duyduklarından bugüne kadar habersiz kalışımız bir eksiklikti. Tercümeleler çoğaldıkça ve bunlar üzerinde etütler yapıldıkça bu eksikliğin büyüklüğünü daha iyi anlayacağız. Macar edebiyatının dünya edebiyatlarının bir üyesi olmasını bir yana bıraksak bile edebî ürünlerinden büyük bir kısmında kendimize karşılaşmamız, kendi yüzümüzün Macar ediplerinin yazılarından yankılanması, bizim bu edebiyatla ilgilenmemiz için yeter bir sebeptir. Nitekim elimizdeki bir avuç tercüme arasında bile Türk konulu olanlarını ve Türklüğü yakından, uzaktan ele alanlarını görmekteyiz.

Macarcadan tercümeleler Ahmet Halit Kitabevi'nin «Şarktan Garptan seçme eserler» adıyla yayınladığı serinin 2. numarasını teşkil eden «Vesta Rahibesi» adlı romanla başlamıştır, diyebiliriz. Arada Akba, İnkılâp, Semih Lütfi, Yüksel kitap ve yayın evlerinin serileri arasında da Macarca'dan tercümeleler görülmüştür. Fakat esaslı adım, Millî Eğitim Bakanlığının geniş ölçüdeki serisi arasında atılmıştır. Özel kitapçıların yayınladığı tercümeleler daha çok tesadüfen ele geçen, Macarca aslılarından veya Fransızca tercümeleleri az çok tanınmış olanlarından dilimize çevrilmiştir. Yukarıdaki «tesadüfen» sözünü tesadüfen kullanmış değiliz, aşağıda eserleri birer birer tanıtırken bunun mânası daha iyi anlaşılacaktır.

1. **Vesta Rahibesi.** — 1940 ta birinci, 1943 te ikinci basımı yapılan *Vesta Rahibesi* İ. Lazar'ın eseridir. Önce İstanbul'da küçük Halk gazetesinde tefrika edilmiştir. Roman, eski Roma'da, Vesta mabedine sığınan ölüm mahkûmu bir Afrika'lının mabetten kaçtığı bir Vesta rahibesine olan aşkını ve birlikte kaçtıktan sonra geçirdikleri maceraları anlatır. Dilimize Macarca aslından Necmi Seren tarafından çevrilmiştir. (Ahmet Halit Kitabevi, Şarktan Garptan seçme eserler: No. 2, 119 s.)

2. **Kızım ve aşkım.** — Macar kadın romancılarından İ. G. Miklosi'nin eseridir. Asıl adı «Aktör ve kızı»dır. Gezgîn tiyatrocuların sefil hayatlarını ve kızı ile aşkı arasında bocalıyan yaşlı bir aktörün ruh mücadelesini tasvire çalışan bir romandır. Macarca aslından Necmi Seren tarafından çevrilmiştir. (Ahmet Halit Kitabevi, aynı seri No. 4, 141 s.)

3. **Balık tutan kedi sokağı.** — Önceleri Vahdet Gültekin tarafından Edebiyat Gazetesi'nde, daha sonra Nasuhi Baydar'ın kalemıyla Ulus'ta tefrika edilen bu roman, «beynelmîlel roman mükâfatı» nı kazanmıştır. Macar kadın yazarlarından J. Földes'in eseridir. Kitap halinde yayınlanan Nasuhi Baydar'ın tercümesidir. Parise göç eden bir Macar ailesinin yerleştikleri yeni yurttaki hayatını anlatan roman; muhaceret sorunu üzerinde durarak sosyal bir iddia ile karşımıza çıkıyor. Uluslararası roman mükâfatını kazanmış olan «Balık tutan kedi sokağı» hakiki Macar aydınları tarafından beyenilmemiş, tenkide uğramış ve «mükâfat» meselesi de istihfafla karşılanmıştır. Çünkü, bu çeşit «mükâfat»ların neliği şüphe sisleri altındadır ve dedikodusuna aşına olanlar, okudukları romanın alelâdeliği ile kazandığı yarım milyon pengö

arasındaki tezaadın sebebini anlayıverirler. «Mükâfat» damgasına sığınan her eserin değerli olması icabetmez. J. Földes'in romanları buna canlı bir örnektir. (Ahmet Halit Kitabevi, aynı eseri No. 3, 192 s.)

4. **Bir liseli kız vardı.** — J. Földes'in Niyal Emin tarafından dilimize çevrilen bu romanı, şüphesiz «Balık tutan kedi sokağı»nın bir zamanlar ortada dolaşmış şöhretine ve üzerindeki «beynelmîlel roman mükâfatını kazanmış» kaydına aldanılarak ortaya çıkarılmıştır. Zira, önceki romanın bir şeyler ifade etmeğe çalışmasına karşılık, «Bir liseli kız vardı» fazla bir şey söylemiyen, üslûbu da mânası kadar bayağı bir hikâyedir. Roman, eviyle ilgisiz ve dışarıda dolaşan bir annenin kızı olan ve öğretmenini seven «Liseli kız»ın psikolojisini sözde tahlile girişen ve sonuna kadar zor tahammül edilen bir garibedir. Üzerindeki «beynelmîlel roman mükâfatını kazanmış bir eser» damgasının neligine gelince, bu hususta yukarıda söylediklerimizle yetiniriz. (İnkılâp Kitabevi, Seçme Tercümeler serisi No. I, 1944, 231 s.)

5. **Evlendiyorum.** — J. Földes'in bu romanı ne «Balık tutan kedi sokağı» kadar iddialı, ne de «Bir liseli kız vardı» gibi büsbütün lâûbalidir. Boş vakti olan okuyucuları eğlendiren bir hikâye tadı taşıyor. Hayatlarını sanatla kazanmağa uğraşan birkaç genç kızın tahakkuk eden hayallerini, bilhassa bunların arasında daha ziyade sivrilen bir tanesinin çocukluktan olgunluğa geçişini anlatır. Ancak buna da seçme tercümeler arasında yer verilemez. Bunu da *Balık tutan kedi sokağı*'nin adı tercüme piyasasına sürüklemiştir, Muazzez Tahsin Berkand'ın kalemiyle dilimize çevrilen romanın tercüme dili de ihmalkârdır. Hâlâ *madam, sabite, muadele* gibi kelimelerden vazgeçilmemiş. Önemsiz bir eserin tercümesinde dile de önem verilmemiş olması biraz tabiidir. (İnkılâp Kitabevi, aynı seri No. 2, 1945, 172 s.)

6. **Sırmalı kaftan.** — En büyük Macar romancılarından biri olan M. Jokai'nin «Macaristanda Türk âlemi» adlı romanının Türkçe tercümesi olduğu güçlkle anlaşılan bu acaip kitap, tercüme pazarındaki insafsızlıkların canlı bir örneğidir. Almanca tercümesinden dilimize çevrildiği baştarafına konan bir notta işaret edilmektedir. Aynı notta, adının, bir tarih kitabı sanılmasını diye değiştirildiği, okuyucuyu sıkmamak için birçok yerlerinin çıkarıldığı söyleniyor. Bu çeşit özürler ancak piyasa tercümecilerine ve kitapçılarına yararır. Büyük bir romancının eserini insafsızca kırıp yolan, aslına benzemiyen bir hale sokan zihniyet, romanı, bir masalı sona erdirir gibi, kendi uydurmasıyla bitirivermiştir. Aslına göre ancak üçte biri bırakılan, değil yalnız kelimeleri, cümleleri, paragrafları, sahifeleri, bölümleri atlanan, tahrif ve harabedilen, neticesi uydurulan roman, belki Jokai'nin birinci derecede eserleri sırasına giremez. Fakat konusu, İkinci Viyana Muhararası sıralarında, Erdel'de ve Budin çevrelerinde geçen hâdiseler çerçevesinde temiz gönül dertlerini hikâye eden «Macaristan'da Türk Âlemi», Türk kahramanları ve bu kahramanları idealize edişindeki tatlı mübalağa ile bizi çeker, sürükler. Ahmet Emin Yalman tarafından çevrilen, ve daha önce Vatan gazetesinde tefrika edilmiş olan roman, Ahmet

Halit Kitabevinin «Şarktan Garptan seçme eserler» serisinde 38 - 39 numaraları işgal ediyor. (1942, 159 s.)

**7. Aşk ve hürriyet şiirleri.** — Yirmi altı yaşında Macar Hürriyet Savaşında kahramanca ölmüş olan büyük ve milli Macar şairi Petöfi'nin şiirlerinden seçmeleri tophyan bu kitap, Necmi Seren'in hayırlı bir başlayışdır. Başlayış diyoruz, zira Petöfi, muhakkak ki, bu kadarla bırakılacak bir şair değildir. Baştarafa, Petöfi ve eserleri hakkında bir önsöz de koymak isabetini göstermiş olan mütercim, şiirlerin «düz yazı şekline girerken şekle ait güzelliklerini kaybettiğini» işaret etmekten geri kalmıyor. Bu endişesinde haklıdır. Çünkü nesre çevrilmiş şiirden bize kalan sadece bir krokidir. Fakat, bu ilk adımdır, ilk örnektir. Macar edebiyatıyla uğraşanların ve uğraşacakların bu işi yeniden ele alacaklarına şüphe yoktur. Ancak «Eylül sonunda» ve «Sana nasıl bir ad bulayım» gibi, Petöfi'nin en önde gelen, her antolojiye alınan ve şairin hayati ile karışan iki nefis şiiri unuttuğu için çevireni bir daha kınamak zorundayız. Kitaptaki şiirler Macarca asıllarından seçilerek dilimize çevrilmiştir. (Ahmet Halit Kitabevi, Gençlik serisi No. 1, 1943, 80 s.)

**8. Pal sokağının çocukları.** — Çağdaş Macar hikâyecilerinden F. Molnar'ın, eserlerini haklı olarak kınadığımız romancılardan farklı tutulması icabeder. Zaten, bu romanın, geniş çizgilerle anlattığımız öteki piyasa romanlarından farklı olduğu, okunduğu zaman, meydana çıkar. Bir odun deposunda, oyun çerçevesi içinde bir vatan kuran Pal sokağı çocuklarının bu oyun havasını ihtiyarsız aşarak bir savaş heyecanı içinde yaşamaları, yurtlarını koruma çabaları, bu arada gösterdikleri fedakârlıklar, ileride oynayacakları hakiki ve kutsal rollere bu yaştan kendilerini verişleri sürükleyici bir üslûpla tasvir edilmiştir. Yavrularımıza ve hele ilk gençlik çağındaki çocuklarımıza çekinmeden okutacağımız bu güzel roman, çocuk edebiyatımız için bir kazançtır. Necmi Seren tarafından aslından dilimize çevrilmiştir. (Ahmet Halit Kitabevi, Gençlik serisi No. 7, 14, s. Başta, yazar ve eser hakkında çevirenin kısa bir önsözü vardır.)

**9. Asrın Kadını.** — Nispeten tanınmış çağdaş Macar yazarlarından M. Földi'nin bu uzun romanı Ferit Zahir Törümküney tarafından aslından dilimize çevrilmiştir. Daha önce Ulus gazetesinde tefrika edilmiş olan roman, XX. yüzyılın ilk yılında, hayata atılmağa mecbur kalan, bir erkek gibi hayatını kazanmağa çablayan bir genç kızın mücadelelerini anlatır. Adındaki iddiayı ifadeye çalışan eser, yer yer sosyal bir roman tadı vermeyi amaç edinmektedir. Fakat, Földi'nin bu uzun hikâyesi dümdüz bir vakalar serisinden ibaret kalmıştır. Anladığımız tarzda bir sosyal roman olması için yazarın iyi niyetlerine daha büyük bir edebî kudretin de eklenmiş olması gerekirdi. (Akba kitabevi, Tercüme-ler serisi, No. 12 — 13, I. cilt: 319 S., II. cilt: 324 S., 1943)

**10. Hayat ve tesadüfler.** — Çağdaş Macar romancısı A. Bonyi'nin bu eseri, Ferit Zahir Törümküney tarafından dilimize çevrilmiştir. Başa

koyduğu önsözde çeviren, yazar ve eser hakkında birkaç satırla bilgi vermekte ve bu arada romanın asıl adının "Saadetli beyefendi" olduğunu da söylemektedir. Büyük bir müessesenin sonradan zengin olmuş direktörünü, aynı müessesede çalışan bir gençle bir genç kızın arkadaşlıklarını ve çabalarını hikâye eden, hayatta çalışmanın ve tesadüflerin rollerini göstermeğe çalışan bu romanında A. Bonyi de basit bir hikâyeciden yukarıya çıkamamıştır. Bu da, bir vakalar serisinden ileriye geçemez ve artık eskimiş happy - end'ler modasına uyarak sona erer. «Yüksel Yayınevi» gibi ciddi olduğu sanılan bir müessesenin «Garp edebiyatından tercüme serisi» nde değeri çoktan tasdik edilmiş eserlerin yer almasını beklerdik. Bu çeşit tercümelere sıra gelinceye kadar ise çok zaman beklemek icabederdi. (Serinin 5. kitabı, 1945, 203 S.)

11. **Yavrum.** — G. Vaszary'nin dilimize Fethi Kardeş tarafından çevrilen bu romanı «Türkiye Bibliyografyası» nda Fransız Edebiyatı bölümünde kayıtlıdır. Aynı zamanda, Paris'te geçen bir macerayı hikâye etmektedir. Yazarın adıyla soyadını birbirine bağlayan (de) yü de gördükten sonra bunun bir Macar romanı olduğunu anlamak güçleşiyor. Vaszary'yi tanımayanlar için eserde kahramanın macar oluşundan gayri bir Macarlık delili bulmak güçtür. Hikâyenin hemen hemen nükteden ibaret olması da esere bir Fransız romanı çeşnişi vermektedir. Fakat, Macar edebiyatına yabancı olmıyanlarca, «Yavrum» da bir Macar ruhu sezmek de imkânsızdır. Üzerinde hiçbir kayıt bulunmadığı gibi yazarının adı da Fransızca şekliyle yazılı olduğu için romanın Fransızca yoluyla çevrildiği anlaşılıyor.

Paris'te bulunan bir Macar gencinin çok yerde güldüren, sırasında acındıran, sonunda düşündürülen günlerini zevkle okuyoruz; onunla birlikte o hayatı biz de yaşıyoruz. Sırasında aç kalan, hemen daima parasız dolaşmak zorunda bulunan, fakat hiçbir zaman neşesini, yaşama içgüdüsünü yitirmiyen bu delikanlı bize ne kadar yakın geliyorsa, bütün masum yalanlarını sadece fedakârlığa dayayan can yoldaşı genç Fransız kızı da o kadar aşınamızdır. (İst. Apa Yayınevi, 1945; 280 s.)

12. **Öldüren Bahar** — Modern Macar romanının dikkate değer bir siması L. Zilahy'nin ilk romanı sayılan Öldüren Bahar, şiirli bir üslup içinde melankolik bir gencin aşkını hikâye eder. Roman, gerek üslubu gerekse kuvvetli tipleriyle kudretli bir romancıyı takdim etmektedir. Türkçeye iki ayrı tercümesi yapılmıştır. Birincisi Halit Fahri Ozansoy tarafından ve Fransızcasından dilimize çevrilmiş ve Ahmet Halit Kitabevinin «Şarktan Garptan seçme eserler serisi» nde 56 numara ile yayımlanmıştır (1943 87 s.). İkincisi Semih Lütfi Kitabevinin «dünya şaheserlerinden tercüme serisinin» 35. numaralı kitabıdır. Dilimize Ahmet Cemil Miroğlu tarafından çevrilmiştir (1943, 104 s.).

13. **İki Esir** — Dilimize aslından Ferit Zahir Törümüküney tarafından çevrilen L. Zilahy'nin bu önemli romanı, üzerinde durulmağa değer bir eserdir. Birinci cihan savaşında Ruslara esir düşen bir yedek subayın Sibiryâ'daki esirliği ile, genç ve güzel karısının Budapeşte'de,

cemiyet içindeki esirliği, yazarın kudretli kalemiyle önümüze serilmiş, büyük bir savaşın bin bir sosyal faciasından birisi nefis bir üslupla hikâye edilmiştir. Ancak, aslı 600 sahifeyi geçen romanın Türkçesi sadece 400 sahifedir. Hemen her bölüm, satır satır, paragraf paragraf kısaltılmıştır. Halbuki kitabın başında «Macarca aslından kısaltılmadan tercüme edilmiştir» kaydı da vardır. Bizde kısaltılmadan yapılan - kitapçıların bastığı - tercümeler azdır, fakat bunu böyle kayıtlara lüzum görmeden yaparlar. Çevirenin yer yer asla bağılıktan ayrıldığı da gözden kaçmıyor. (Akba Kitabevi, Tercümeler serisi, No. 1. ve 6., I. cilt 196 s., ayrıca başta iki sahifelik bir önsöz vardır; II. cilt 214 s., 1943.)

Kitapçıların dağınık, düzensiz ve bilgisiz yayınlarına karşılık, Millî Eğitim Bakanlığının bir sistem içinde yayınladığı tercümelerin farkı derhal belli oluyor. Macar klâsikleri serisi, yetkili bir heyetin seçip tercüme ettirdiği ve titiz bir dikkatle kontrole tâbi tuttuğu, değeri tasdik edilmiş eserlerden teşekül ediyor.

Şimdiye kadar çıkanlar şunlardır:

14. **Mikes'in Türkiye mektupları** — Erdel beyi Rakoczi'nin maiyetinde Türkiye'ye sığınan ve 1718 Pasarofça antlaşması yapıncaya kadar yurdumuzda yaşamak zorunda kalan Mikes'in eseridir. Sadrettin Karatay tarafından aslından dilimize çevrilmiş ve I. kısmı 1944 te, ikincisi 1945 te yayımlanmıştır. Mikes, büyük bir kitapta toplanan bu 207 mektubunu mevhum ve muhayyel bir ablaya yazmıştır. 44 yıl içinde yazılan bu mektuplarda derece derece bir ilerleyiş göze çarpar. Türkiye Mektupları, orta kültürde bir adamın her çeşit konuyu, zamanın hâdiselerini kaydettiği bir hâtıra defterini andırır. Türk hayat ve âdetlerine temas eden mektupları, daha çok son yıllarda yazdıklarıdır. Türkiye mektupları, âdeta kederli bir sığıntının hayat romanıdır desek yanılmış olmayız. Eserin neliğini anlamakta çevirenin önsözü gereken yardımı göstermektedir. (Millî Eğitim Bakanlığı, Dünya Edebiyatından Tercümeler, Macar klâsikleri No. 1., I. cilt XIV-224 s., II cilt 268s.)

15. **Tarı gözünden Irak** — Modern Macar edebiyatının değerli temsilcilerinden biri olan Zs. Moricz'in romanıdır. Yazar, realist ve hareketli üslubu ile bize bir kasabanın portresini yirmi dört saatlik bir hâdise çerçevesi içinde çizmek kudretini göstermiştir. Önsözde belirtildiği gibi roman, bir ilkokul öğretmenin genç ve güzel karısının bir «Madame Bovary» olmak arzusunu, fakat bu tarı gözünden Irak kasabada buna muvaffak olamayışını hikâye eder. Yine Sadrettin Karatay tarafından aslından dilimize çevrilmiştir. (Macar klâsikleri: 2, XI-147 s., önsöz: T. Halasi Kun, 1945)

Not. Kitapta, bilhassa ilk formalarda, ne yazık ki dizgi yanlışları göze çarpıyor. Böyle ciddi bir seride bu çeşit kusurlar görmek hoş gitmiyor.

16. **Paganlar** — Modern Macar romanının en seçkin simalarından F. Herczeg'in bu çok çekici romanı, telif ve tercüme kütüphanemiz için yepyeni bir şeydir. Aziz Kiral İstvan devrinde, yeni hristiyanlarla eski dinlilerin (paganların) arasındaki savaşları, bozkır havasının hürlüğüne



ve avareliğine alışmış Peçeneklerin hıristiyan ruhuna karşı baş kaldırmalarını, yeni hıristiyan olanların doğdukları ve üzerinde at koşturdukları bozkıra derin özlemlerini, nihayet bütün bu çabalamalara rağmen hıristiyanlığın, dirileri ve şehitleriyle bir avuç paganı nasıl erittiğini, bir sel gibi nasıl akıp yayıldığını ve muzaffer olduğunu canlı ve nefis bir üslûpla çizen bu henüz bir benzerini görmemiş olduğumuz roman Sadrettin Karatay'ın bozkır havasına uydurmağı hakikaten başardığı arı bir Türkçeyle dilimize kazandırılmıştır. (Macar klâsikleri: 3, XII-307 s., Önsöz: T. Halasi Kun, 1945.)

Yukarıdan beri birer birer - şimdilik kısaca - üzerinde durduğumuz bütün bu eserlerin karşılaştırılmasından çıkan sonuç, düzenli bir şekilde yayımlanan, Milli Eğitim Bakanlığı tercümeleri lehinedir.

Bü küçük yazımızda iki amaç güttük: Birincisi, Macar edebiyatından dilimize çevrilen eserleri kısaca tanıtmak; ikincisi, kitapçıkların yayımladığı ve sayısı yavaş yavaş artan piyasa romanlarının mahiyeti hakkında bir fikir vermek, bu kitapları, bir sistem içinde tercüme kütüphanemize armağan edilmeğe başlanan hakiki Macar edebiyatından ayırdetmek, arıtmaktır.

Okuyucu zevkinin de iki yayın çeşidi arasında bir ayrıntı gördüğü şüphesizdir.

Ümit ederiz ki önümüzdeki yıllarda Macar klâsik ve modern eserlerinin sayısı gittikçe artacak ve kısa bir zamanda, bize her şeyiyle çok yakın bir milletin edebiyatı hakkında bir fikir edinmek imkânı hasıl olacaktır.

Not. Türlü gazetelerde, dergilerde, antoloji mahiyetinde birkaç kitapta (Yarasa - İ. Hoiy tercümeleri, Yücel hikâye antolojileri.) Macarca'dan çevrilen roman (Yeni Halk'ta: Şibo kasırgası - Nyirö'den, Nilüfer Paran; Adana'da çıkan Bugün'de: Görünmiyen Adam - Gardonyi'den Semih Uygur; Akşam Haberleri'nde: Paris Postası - Fodor'dan F. Zahir Törüm-küney...), hikâye (Ulus, Ölkü, Yücel...), şiir (Hayat, Çınaraltı, Yücel, Dikmen, Kovan, Kara elmas..) v. s. ye küçük etütlere ve yazılara (Yücel, Yeni Adam, Yurt ve Dünya, Kovan, Çığır...) raslıyoruz. Bunlar üzerinde durmak başka bir yazıya konu olabilir.

Sami ÖZERDİM

TÜSTAV

Mart 1946 başında Nisan 1946 sonuna kadar yurt içinde yayımlanan tercüme eserlerin listesi:

1. — BROMFIELD, Louis.  
Gün doğmadan Paris. Çev. Vâlâ Nureddin VÂ - NÜ... *Istanbul, İnkılâp K., 1946, 224 s.* F. 150 K.
2. — BRONTË, Charlotte.  
Jane Eyre. Çev. Saffet ORGUN. İkinci bası... *Istanbul, Türkiye Ya-yınevi, 1946, 374 s.* F. 300 K.
3. — CHARTERIS, Leslie.  
Cellâtlar ölmelidir. Çev. Cevat BAYINDIR... *Istanbul, Bütün K., 1946, 160 s.* F. 100 K.
4. — CHARTERIS, Leslie.  
Kaplan gülüyor. Çev. Cevat BAYINDIR... *Istanbul, Bütün K., 1946, 112 s.* F. 75 K.
5. — CHARTERIS, Leslie.  
Sıra size de gelecek. Çev. Cevat BAYINDIR... *Istanbul, Bütün K., 1946, 136 s.* F. 75 K.
6. — CORCOS, Fernand.  
Güzel konuşma sanatı. Çevirenler: Erdoğan METO ve Naim YAMANER... *Istanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1946, 112 s.* F. 125 K.
7. — CRONIN, A. J.  
Yeşil yıllar. Çev. Vahdet GÜLTEKİN. İkinci bası... *Istanbul, Arif Bolat K., 1946, 318 s.* F. 250 K.
8. — DENIS, Prof. J.  
Kadim Yunanda ahlâkî ve hukukî fikirler. Çev. Ziyaettin Fahri... *Istanbul, Kenan B., 1946, 320-339 s.* F. . . . K.
9. — DISNEY, Walt.  
Nuhun gemisi. Çev. Vasti Mahir KOCATÜRK... *Istanbul, Kitap Yay-ma Odası, 1946, 32 s.* F. 25 K.
10. — DU MAURIER, Daphne.  
Dağ çiçeği. Çevirenler: Vahdet GÜLTEKİN ve Nihal YEĞİNOBALI... *Istanbul, Arif Bolat K., 1946, 428 s.* F. 350 K.
11. — DU VEUZIT, Max.  
Yıkılan gurur. Çev. Turhan ÇAĞIL... *Istanbul, İnkılâp K., 1946, 175 s.* F. 150 K.

12. — EVISON, F. R.  
Sihirli bisiklet. Çev. A. Mazhar KUNT... *Ankara - İstanbul, Akay K.,*  
1946, 80 s. F. 75 K.
13. — FÖLDES, Jolán.  
Bir liseli kız vardı. Çev. Nihal EMİN. İkinci bası... *İstanbul, İnkılâp*  
K., 1946, 172 s. F. 150 K.
14. — GORKİ, Maksim.  
Benim üniversitelerim. Çev. Hasan Âli EDİZ. İkinci bası... *İstanbul,*  
*Remzi K., 1946, 156 s.* F. 125 K.
15. — HEMINGWAY, Ernest.  
Çanlar kimin için çalıyor. Çev. Vahdet GÜLTEKİN... *İstanbul, Türkiye*  
*Yayınevi, 1946, 424 s.* F. 250 K.
16. — HIRSCHFELD, Dr. Magnus.  
Cinayet dünyası. Çevirenler: Mar-Şal ve Dr. S. OKTAY... *İstanbul,*  
*Batı Yayıni, 1946, 327 s.* F. 250 K.
17. — MAUROIS, André.  
Sevememek. Çev. Nasuhi BAYDAR... *İstanbul, İnkılâp K., 1945,*  
232 s. F. 200 K.
18. — MECKLEM, N.  
Nazilik ve hristiyanlık. Çev. Sami Sabit KARAMAN... *İzmit Sellüloz*  
B., 1946, 31 s. F. 50 K.
19. — PIRENNE, Jacques.  
Umumi tarihin ehemmiyeti. Çev. Hikmet ARAR... *Zonguldak A. Rıza*  
*İnce Alemdaroğlu B., 1946, 28 s.* F. 65 K.
20. — PRIESTLEY, J. B.  
Tehlikeli dönemeç. Çev. Tunç YALMAN... *İstanbul, Tülin K., 1946,*  
83 s. F. 100 K.
21. — REBOUX, Paul.  
İmparatoriçe Joséphine'in aşk maceraları. Çev. Fehmi BALDAŞ... *An-*  
*kara, Berkalp K., 1946, 190 s.* F. 125 K.
22. — RICCI, Dr. Umberto.  
Teorik iktisadın usulleri. « Kıymet teorisi » Çev. Rauf Â. EĞİLMEZ... *İstanbul, Millî Mecmua B., 1946, 263 s.*  
F. 140 K.
23. — ROSTAND, Edmond.  
Cyrano de Bergerac. Çev. Nazım ENGİN... *İstanbul, Bürhaneddin Eren-*  
*ler B., 1946, 183 s.* F. 165 K.
24. — ROSTAND, Edmond.  
Cyrano de Bergerac. Çev. Sabri Esat SIYAVUŞGİL. Üçüncü bası... *İstanbul, Remzi K., 1946, 303 s.*  
F. 200 K.

25. — SA'Dİ, Şirazlı Şeyh.  
Çiçek bahçesi. Çev. Hakkı EROĞLU... *Niğde, Vilâyet B., 1945,*  
369 s. *F. ... K.*
26. — SÉGUR, Comtesse de.  
Blondin'in serüvenleri. Çevirenler: M. ERDİNÇ ve M. DORMAN... *An-*  
*kara, Doğuş B., 1946, 64 s.* *F. 60 K.*
27. — SOULE DE MORANT, George.  
Şarklı fahişe Çev. İhsan KARAKURUM... *Istanbul, A. Halit K.,*  
1946, 111 s. *F. 100 K.*
28. — STERNE, L.  
Fransa ve İtalya'da hissî seyahat. Çev. Ali Kâmi AKYÜZ... *Istanbul,*  
*Hilmi K., 1945, 235 s.* *F. 200 K.*
29. — STURTEVANT, Edgar H.  
Eti dili sözlüğü. Çev. Münire B. ÇELEBİ... *Istanbul, İbrahim Horoz*  
*B., 1946, 243 s.* *F. 300 K.*
30. — SWIFT, J.  
Cüceler ve devler memleketinde Gulliver'in seyahatleri. Çev. Ercüment  
Ekrem TALU.. *Istanbul, Kanaat K., 1946, 124 s.* *F. 125 K.*
31. — TOLSTOY.  
Tolstoy'dan 17 hikâye. Çev. Vâlâ Nurettin VÂ - NÜ... *Istanbul, Kâğıt*  
*ve Basım İşleri A. Ş., 1946, 31 s.* *F. 50 K.*
32. — VERNE, Jules.  
Mathias Sandrof. Çev. Ferid Namık HANSOY. Cilt 1, 2, 3... *Istanbul,*  
*İnkılâp K., 224+224+237 s.* *F. 150+150+150 K.*
33. — WALLACE, Edgar.  
Dehşet çetesi. Çev. İkrâm KARAMAHMUT... *Istanbul, Türkiye Yayın-*  
*evi, 1946, 224 s.* *F. 125 K.*
34. — ZEVACO, Michel.  
Pardavyan'ın oğlu. Çev. Cemil Cahit CEM... *Istanbul, Güven Yayın-*  
*evi 1946, 424 s.* *F. 250 K.*
35. — ZOLA, Emile.  
Eser. Çev. Hamdi VAROĞLU. Cilt II. ... *Istanbul, Yüksel Yayınevi,*  
1945, 221 s. *F. 200 K.*
36. — ZOLA, Emile.  
Nana. Çev. Avni İNSEL. Cilt I. İkinci bası... *Istanbul Hilmi K., 1945,*  
231 s. *F. 150 K.*
37. — ZOLA, Emile.  
Toprak. Çev. Hakkı Suha GEZGİN. Cilt II. ... *Istanbul, Remzi K.,*  
1946, 327 s. *F. 250 K.*

İktibaslar:

## SANAT ÂLEMİNDE

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan Tercüme dergisinin 34 - 36 sayıları bir ciltlik bir «Şiir Özel Sayısı» şeklinde intişar etti. Derginin başında: «Bu sayı bir dünya şiiri antolojisi olmaktan çok uzaktır» deniyor, arka kapakta da şu sözlerle başlayan bir ibare: «Bu sayı son şeklini almış tercüme örnekleri vermekten ziyade, kendiliğinden başlamış olan manzum tercüme hareketini geliştirmek için hazırlanmıştır.»

Geliniz isterseniz, bu kadar tevazu ile takdim edilen şiir özel sayısını beraberce şöyle bir tetkik edelim. Dergi, Rus yazarı Federov'un «Edebiyatta Şiir Tercümesinin Önemi» adlı bir yazısı ile başlıyor. Bundan sonra ne zaman yazıldığı bilinmiyen eski bir Mısır şiiri ile, eski Yunan şiirlerinden parçalar geliyor. Arkadan da bazı Çin ve Japon şiirleri. Japon (Haï-Kaï) larından bir kaçını aşağıya alıyorum:

VI

Çiçeklerin arasında  
birdenbire,  
Küçük çocuğumuzun yüzü.

IX

Ah! Bunu hiç unutmuyacağım,  
Kiraz dallarına kar yağdığını,  
Nisanın ilk günlerinde.

X

Şafak..  
Hele şeftali çiçekleri!  
Hele horozların ötüşü

XI

Kuku, senin ötüşün bana  
Rüyada dirilen annemi  
Tekrar kaybettirdi.

Tercüme : Orhan Veli KANIK

Japon şiirlerinden sonra eski bir İspanyol destanından bir parçaya, bunun arkasından da modern İspanyol şairi Garcia Lorca'nın iki şiirine raslıyoruz. Anlaşılan burada bir İspanya şiiri kösesi yapılmak istenmiş, çünkü Lorca'dan sonra yine mâziye dönülüyor: Ömer Hayyam, Sâdi ve Mevlâna. Hayyamdan iki rubai, Sâdi'den bir kıt'a, Mevlâna'dan da yine bir rubai tercüme edilmiş. Bundan sonra İngiliz şiiri kısmı geliyor ki bu kısım bir hayli zayıf. İlk olarak Shakespeare'in 55 numaralı Sonnet'i ile karşılaşıyoruz. Karşılaşıyor ve şaşırıyoruz. Benim bildiğim, Shakespeare'in soneleri Fransız soneleri gibi ikisi dörder, ikisi de üçer mis-

ralık dört ayrı kıtaya ayrılmaz, bir bütün halinde neşredilir; yahut da çok zaman on iki mısra alt alta konur ve ancak son iki mısra diğerlerinden ayrılır. Karşı karşıya basılmış olan şiirin aslı ile tercümesi karşılaştırdığımız vakit daha ilk mısrada mânânın da değiştirilmiş olduğunu görüyoruz. Bu mısra:

«*Ne mermer, ne yıldızlı prens âbideleri.*» diye tercüme edilseydi on dört hecelik vezne hâlel gelmiyeceği gibi, üstelik mâna da değişmemiş olurdu. Halbuki ilk mısraın tercümesi her nedense şu şekilde yapılmıştır:

«*Prenslerin o mermer ve tunç âbideleri.*»

Soneyi sonuna kadar okuyunca hayretimiz büsbütün artıyor. Shakespeare 53, 54 ve 55 numaralı «Sonnet» lerinde, meçhul dostu «W. H.» nin güzelliğini metheder ve bu güzelliğin kendi mısraları sayesinde ebediyen yaşıyacağını söyler. 55 inci «Sonnet» in bu dosta hitaben yazıldığı tamamen aşikârdır; halbuki Tercüme mecmuasındaki adaptasyondan büsbütün başka bir mâna çıkıyor. Çıkan mâna şudur: Shakespeare, kendi kendisine iltifatta bulunarak, şiirleri sayesinde ebediyen yaşıyacağını ileri sürüyor.

55 inci «Sonnet» i Shelley'in kısa bir şiiri takibediyor ve bundan sonra Yeats ile Masfield'den birer nümune veriliyor. İngiliz şiiri kısmı bundan ibaret. Hoghes adlı tanımadığım bir zenci şair, Poe, Aarchibald Mac Leish ve hâlen Amerikada mevkuf bulunan Ezra Pound tarafından temsil edilen Amerikan şiirini, başlı başına ufak çapta bir antoloji olan Fransız şiirlerinin tercümeleri takibediyor. Fransız şiirinin üzerinde bâriz bir şekilde durulmuş olması derginin başında şöyle izah edilmiş: «Eski ve yeni birçok şairlerden manzum şiir tercümelerini bulmak mümkün olmadı. Fransızcadan tercümelerin çokluğu, bu dilden tercüme edenlerin daha bol oluşundandır.» Gösterilen mazaret pek meşru sayılamaz, lâkin diğer taraftan Tercüme dergisinin «Özel Şiir Sayısı» bir dünya şiiri antolojisi olmak iddiasını gütmemediğinden istediği memleketin şiirine istediği kadar yer ayırmakta serbesttir. Fransız şiiri tercümeleri Charles d'Orleans'ın bir «Rondeau» su ile başlıyor, kronolojik bir sıra takibederek Villon, Du Bellay, Ronsard, La Fontaine'den misaller vererek Lamartine'e ulaşıyor. Sonra Victor Hugo ve Romantikler: Nerval, Théophile Gautier, Baudelaire, Bau delaire'in üç şiirini, Mallarmé'nin «Deniz Meltemi» nin iki muhtelif tercümesi takibediyor. Arkadan Verlaine'den karakteristik bir şiire, Orhan Veli'nin Charles Cros'dan tercüme ettiği pek hoş «Çirozname» ye ve Rimbaud'nun meşhur «Sarhoş Gemi» sine tesadüf ediyoruz. Rimbaud'yu müstehzi entelektüel Laforgue takibediyor ve ondan sonra da bugüne geliyoruz: Apollinaire, Valéry, Supervielle, Eluard ve nihayet Aragon. Yerim müsait olmadığı için malesef buraya misaller alamıyorum, fakat Paul Eluard'ın pek kısa olan «Karartma» adlı şiirini aşağıda bulacaksınız:

Kapılar tutulmuş neylersin  
Neylersin içerde kalmışız  
Yollar kesilmiş  
Şehir yenilmiş neylersin  
Açlıktır başlamış  
Elde silâh kalmamış neylersin  
Neylersin karanlık ta bastırılmış  
Sevişmezsın de neylersin

(Tercüme: Sabahattin EYUBOĞLU)

Fransız şiirini Alman şiiri takibediyor: Goethe, Schiller ve Heine'den tercüme var. Bundan sonra Rus şiirleri geliyor; bu kısımda şu isimlere raslıyoruz: Nekrasov, Jukovski, Puşkin, Lermontov, Şevçenko ve Alexandr Blok.

Derginin sonunda Tanzimattan sonra Şinasi, Ethem Pertev Paşa, Sadullah Paşa, Recai-zade ve Muallim Naci gibi kimseler tarafından yapılan muhtelif fransızca şiirlerin tercüme-leri de ilâve edilmiş.

Buraya kadar «Şiir Özel Sayısı»nın yalnız şiir münderecatından bahsettim, halbuki dergide muhtelif milletlerin şiir otoriteleri tarafından muhtelif zamanlarda kaleme alınmış birçok makaleler de mevcut. Bu makaleler ve bazı nesir parçaları şiir sayısını büsbütün kıymetlendiriyor. Öyle ki bu sayı âdeta mütevazı bir şiir hazinesi haline gelmiş

Dergide isimleri sık sık tekrür eden mütercimler meyanında şunlar var: Orhan Veli Kanık, Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Cahit Sıtkı Tarancı, Sabri Esat Siyavuşgil, Melih Cevdet Anday, Lûtî Ay, Bülend Ecevit, Erol Güney, Salahattin Batu... Şiir tercümelerinin üzerinde duracak değilim, esasen bunu yapmağa ne selâhiyetin müsait, ne de yerim; lâkin yukardaki isimler bu vazifenin bu işten anlıyan kimseler tarafından geruhte edilmiş olduğunu göstermeğe kâfidir. Sonra Tercüme dergisinin güzel bir tarafı da okuyucuyu memnun etmeğe çalışması ve hiçbir iddiası bulunmadığını açıkça söylemesidir. M. E. Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü Tercüme mecmuasının bu sayısını çıkarmakla edebiyat âlemimize hakiki bir hizmette bulunmuştur. Bu sayıyı çıkarılanların yakında başka «Özel Sayı» lar da neşreceklerini umarız. Şiire karşı en ufak bir alâka duyuyorsanız Tercüme dergisinin 34 — 36 sayısını alın. Pişman olacağınızı sanmıyorum.

Tunç YALMAN  
(Vatan, 11 Nisan 1946)

## TERCÜME DERGİSİ

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Tercüme dergisi son üç sayısını şiire tahsis etti. Şiirin tercüme edilmediği ve bu özel sayıdaki tercüme-lerin güzellik derecesi hakkında düşündüklerimizi sonraya bırakarak şimdilik şu notlara işaret edelim:

Özenle hazırlanmış, güzel bir eser karşındayız. Bilhassa şurada burada müteferrik olarak hatırlıyacağımız şiire dair belli başlı düşünceleri bu dergide toplu bir halde bulabiliyoruz. İçinde güzel fikirler ve güzel şiirler var. Bu itibarla okunması hemen hemen şart diyebileceğimiz sayılı antolojilerden biri.

Burada, Fevziye Aptullah Tansel'in dergideki «Garp dillerinden manzum tercüme» başlıklı makalesine kısaca ilişmek istedim. Fevziye Aptullah Tansel şiirin dış dekoru, mazisi üzerinde çok dikkatle çalışan bir tetkikçidir. Bu itibarla en küçük teferruata bile dikkat eder. Yazısında, onun devamlı dikkatine aykırı bir iki nokta var. 467. sayfada, Şinasi'nin hangi Fransız şairinden kaçır mısralık manzumeler tercüme ettiğini sayıp dökerken «Lamartine'den Souvenirs'i, Recueillemets poétiques'den yedi mısra... tercüme etmiştir» diyor. Oysaki, Mustafa Nihat Özön'ün «Son asır Türk edebiyatı» nda da devam eden bu dikkatsizliği, müteaddit işaretlerden sonra, bu defa, Fevziye Aptullah'ın makalesinden bir evvelki makalede düzeltilmiş, Şinasi'nin tercümesinin Lamartine'in Souvenir adlı manzumesinden tamamen olmayıp, ancak on üçüncüden on beşinciye kadar dört kıtadan ibaret olduğu açıklanmıştır. Dergi gözden geçirenlerin bu iki ayrı yazıdaki iştirak noktası nasıl göze çarpmamış, anlıyamadım,

Yine Fevziye Aptullah, 471. sayfada: «Hâmid'in manzum tercümeyle taraftar olmadığını sanıyoruz» diyor. Belki haklıdır. Ama bu Hâmid'in eserleri arasına manzum tercümele karıştırmadığı mânasına gelmemeli. Zira Eşber'le Nesteren'i Horace ve Le Cid'le karşılaştırsaydı, orada manzum tercüme, hattâ kelime kelime, tercüme kısımlara, az da olsa raslardı; icabedince bu karşılaştırmayı biz yapacağız.

Tevfik Fikret'in François Coppée'den neler iktibas ettiğini, o yazmıyor. Bunların neler olduğunu, Mehmet Kaplan'ın baskıda olan «Fikret ve şiiri» eserine dayanarak, Büyük Doğu dergisinde göstermiştim. Bunların bir kısmının sarahaten zikredilmemiş olmakla beraber aynen tercüme olduğu muhakkaktır. Kaplan'ın eserinde, açıkça tercüme olarak ilân edilmişleri de zikredilir.

Fevziye Aptullah'ın bu küçük nottan memnun olacağını sanıyorum.

Zahir GÜVEMLİ  
(Yeni Adam, 25 nisan 1946)

17 temmuz 1946 tarihli «Yeni Sabah» gazetesinde Refi Cevad Ulunay imzasıyla çıkan «Klâsiklerimiz ve Maarifin Klâsikleri» başlıklı yazısı aynen ve hiçbir düşünce ileri sürmeden dergimize koyduk. Bu yazının cevabını okurlarımızın kendi kendilerine vereceklerinden eminiz.

## KLÂSİKLERİMİZ VE MAARİFİN KLÂSİKLERİ

Geçen gün bir kitapçı dostumla yol arkadaşlığı ettik.

— Vaziyet nasıl? dedim. Dudaklarını büktü.

— Kriz hâlâ devam ediyor. Bekliyoruz; bakalım ne olacak?

Babiâlinin krizi hiçbir vakit bitmemiştir. Kendimi bildim bileli burada kriz normal bir hal almıştır. Buna rağmen kitapçı dostlarımız — Allah versin — diğer meslek erbabına nazaran daima iyi vaziyettedirler. Hepsî «ah kriz!» diye bağırlarlar; «iş yok» diye dövünürler; «halimiz ne olacak?» diye inlerler. Allah gecinden versin, birine bir hal olursa buhranedelerin varisleri dolgun adedlerin karşısında münakaşaya başlarlar.

Fakat bu seferki öyle değil. Sahiciden bir kriz olacak ki, kitapçı dostumu bu mevzu üzerinde çok durdurmadı. Lâf olsun diye.

— O halde, dedim, bu günler de bir şey hazırlamıyorsun...

— Bilâkis! dedi. Her inişin bir çıkışı var. Basmasam da elim de bulunması lâzım. Bu kriz, elbette sona erecek o zaman işler açılacak.

Çıkaracağı kitabı sordum:

— Füzûlî Divanını hazırlıyorum, dedi.

Sırası gelince, kitapçılara atıp tutuyoruz: Muharrirleri çalıştırırız, onların ağızlarına bir zeytin verirler; ellerinden bir tulum yağ alırlar. Zavallıların gözlerinin nurları ile içtimai, malî vaziyetlerini aydınlatırlar! diyoruz.

Şurasını itiraf etmeli ki bu adamlar işlerini biliyorlar. Kazançları, iş adamı olmalarının bir mükâfatıdır. Çünkü sürülecek eseri seçmesini biliyorlar.

Maarif Vekâleti klâsik eser yayımına heves etti. Soluk, ölü benizli bir takım kitaplar bastırıldı. «Klâsik eser» in zamanı, mekânı, yeri yurdu, hududu yoktur. Bunlar bütün dünyaca kabul edilmiş daha doğrusu kendilerini dünyalara kabul ettirmiş eserlerdir. Maarif Vekâleti



Garp ve Şark klâsiklerini karıştırarak bize faydalı bir seri verecekti. Halbuki bu eserlerin çoğu tanınmamış, toy yazıcılar elinde fena tercüme edildi ve hepsi kontrolsüz surette basıldı çıktı. Zaten baskıları da zevksizdi; kendilerini okutmuyorlardı.

Bugün bu teşebbüsten beklenen netice elde edilmemiştir. Okuduğunu onlar aile babaları, kitaplarda rasladıkları hatalardan tedirgin olmuşlar ve kütüphanelerinde onlar için hazırladıkları rafları boş bırakmışlardır.

Maarif Vekâleti bu eserleri tercüme ettireceği zaman evvelâ bir heyet seçecekti. Dilimize nakledilecek klâsikleri bunlar ayıracaklar, mütercimlerini onlar intihap edecekler ve kontrolünü de yine onlar yapacaklardır. Böyle olmadı. Eserler kimin tarafından ise, seçildi herhangi bir mütercime verildi. O da tercüme ederek müsveddeleri getirdi; bu kağıtlara kimse bakmadan matbaaya gönderildi.

Klâsiklerin tercümesinde iki üç türlü lisan vardır. Bu eserlerden bazıları bildiğimiz Türkçe ile dilimize nakledilmiştir. Bazıları anlaşılmaz tâbirlere, yanlış cümlelere boğulmuştur bazıları ele alınmayacak kadar hatalarla doludur. Baskı meselesinde de düşünülmesi lâzımgelen bazı incelikler ihmal edilmiştir. Bir eser dizilirken hurufatındaki büyüklük, küçüklük eserin hacmi ile değil yazılış tarzı ile alâkalıdır. Meselâ eser vardır ki okunması ve anlaşılması kolaydır. Üste de böyle bunun ufak hurufatla dizilmesinde bir beis görmezler. Çünkü okuyan cümlelerin kuruluşu, fikirlerin kendi kendilerini belirtecek tarzda açık üslup ile ifade edilmesi bakımından dimağını yormaz, kolayca okur onlar. Fakat meselâ «Marcel Proust» un bir eseri tercüme edildiği zaman baskının daha kolay okunur bir tarzda yapılması icabetmez mi idi?

Maarifin düşünemediği, düşünmek zahmetine katlanmadığı bu incelikleri kitapçılar hiç bir zaman ihmal etmiyorlar. Bazen Fikrî'nin Rûbab-ı şikestesini berbat eden kitapçı gibi acemileri de oluyor. Fakat umumiyetle eser intihabında, baskı zevkinde usta adamlardır.

Maarif Vekâleti garp klâsiklerini bastı. Ya hizim şark klâsikleri ne oldu? Bunlardan da çeşni bulunsun kabilinden beş on numune verildi, fakat bugün bu klâsikler içinde bir Füzûlî divânı yoktur.

Bir Ermeni âlimine ciltlerle şerh yazdıran Füzûlî'nin maarifin bastığı klâsikler arasında yeri yoktur.

Ağlanacak hal değil mi?

Bugünün çocukları dilde en büyük inkılabı yapan bu büyük Türk şairini tanımayacaklardır. Çünkü memleketimizde yeni harflerin kabulünden beri yetişen nesle biz bir Füzûlî divânı veremedik!!!

Füzûlî'yi tanımak isteyenler Sahaflar çarşısına gidip oradan beş altı liraya bir Bulak basması veyahut sarı kâğıda basılmış bir nüshasını alıp okumağa okutmağa mecburdurlar.

Acaba o da bulunuyor mu. Şimdi bulunuyor. Fakat gitgide azalıyor; azaldığı için de kıymeti artıyor. Bu kitaplar birer ilmi banknot veyahut Süveyş kanalının hisse senedatı gibi elden ele tedavül ediyorlar.

İçlerinde kıymetleri baş döndürecek bir süratle yükselenler var. Meselâ Evliya Çelebi Seyahatnamesi. Bugün bu eserin fiyatı tam takım olarak iki yüz, iki yüz elli liraya kadar çıkmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi bir Türk Klâsiği değil midir?

Rahmetli Semih Lütfi bu eserin bir iki cildini lisanını tadil ettirerek bastırıldı. Yaşasaydı, tamamlamağa muvaffak olacaktı. Halbuki bu iş hususi teşebbüslere değil maarife düşerdi.

Etek dolusu para sarfediliyor. Yine de Türk klâsiklerini edinmeğe imkân bulunmuyor.

Füzûlî, Nef'i ve emsali divân şairleri bu teveccühsüzlüğe lisanlarındaki güçlük bakımından mâruz kalıyorlarsa maarif yayımının vazifesi onları şerh etmek, yeni dil ile ifade etmek değil midir?

Garp klâsiklerini tercüme ediyoruz da şark klâsiklerini neden tercüme etmiyoruz?

Maarif yayımı bunu yapmayınca himmet kitapçılara düşüyor. Onlar paçaları sıvayıp bu işleri başarıyorlar. Muvaffak oluyorlar mı? Her zaman değil. Meselâ Füzûlî divânının vezin ve kafiyesini yeni harflerle imtizaç ettirecek zat kimdir? Eser basılıp çıktıktan sonra belki çok kusurlar göreceğiz. Fakat bunu maarif yapsa yine aynı kusura düşeceği için mesele bir iki söylenti ile geçtirilecek. Ve Füzûlî belki bir hata âbidesi olarak karşımızda dikilip kalacak.

Bu teşebbüsten dolayı kitapçıya ta'n etmeğe ne hakkımız var?

Adam, Füzûlî'yi düşünmüş; en doğru divânını buldurmuş; bunu şerh edecek adamı da temin etmiş; para da koymuş... Divânı basacak yeni bir nesle bu Türk şairini tanıttak, ondan istifade ettiği için kıyameti koparmak da hakkımız yok.

Maarifin yapmadığını o yapıyor.

Bana projelerini anlatırken:

— Bütün divânları basacağım, dedi. Füzûlî'den sonra Nef'i'yi, Nedim'i, Bâkî'yi, Şeyhülislâm Yahya'yı, Şeyh Galib'i...

— Bunlar müteferrik tarzda basıldı sanırım.

— Hayır basılmadı. Meselâ Şeyh Galip'in «Hüs-n-ü Aşk» sadeleştirilmek suretiyle nesire tahvil edilmiş ve öyle basılmıştır. Ben buna muâririm. Bu gibi yayımlarda metne sadık kalınmalı ve sonra şerhi yapılmalı.

Muhatabım haklı idi. (Hüs-n-ü Aşk) denildiği zaman yalnız tasavvufa temas eden fikirler mevzuu bahis olamaz. Bir de Şeyh Galib'in:

Tarz-ı selefte tekaddüm ettim.

Bir başka lûgat tekellüm ettim.

dediği bir lisan, bir üslûp vardır. Onun eserde esamisi okunmuyor mu?

Nef'i'nin divânı basılacak olursa onu sadeleştirmekle iktifa edersek onu kimse okumaz. Nef'i demek, beyanı azameti, ifade kudreti, fikir vüs'atı demektir, en meşhur kasidelerinden biri olan:

Âferin! Ey rûzîgârın şehsuvâr-ı safdeni

Arşâ as şimden gerü tîg ı - süreyya Cevheri.

Mısralarını:

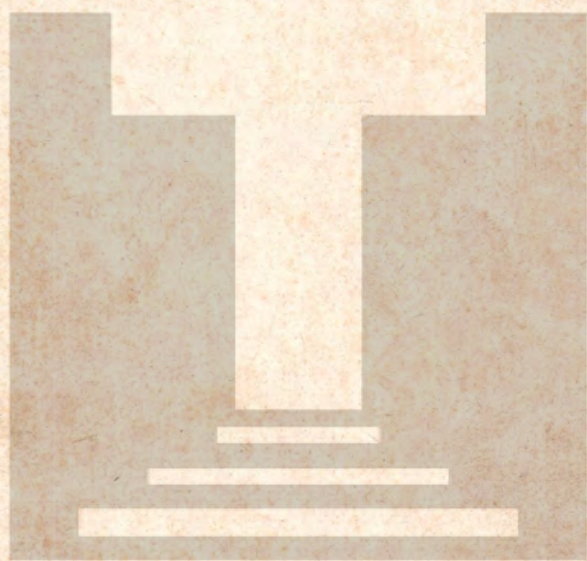
Aferin! ey zamanın saf yırtıcı süvari başısı

Bundan sonra ülker cevherli olan kılıncını göğe as.

Dersek Nef'i'nin kıpkızıl deli olduğuna hattâ yalnız Nef'i'nin değil kitabı bastıranın da kaçıracağına hükmederler.

Kitapçının bunu böyle yapacağını sanmıyorum. O evvelâ bu kıymetli eserleri yokluktan kurtaracak, sonra şerhettirecek ve daha sonra da paraları kasasına istif edecek ve öyle zannediyorum ki pek de iyi edecektir.

Bu himmetler maarife düşerdi. Fakat nerede? Şark klâsikleri öksüz çocuklar gibi kendi göbeklerini kendileri kesmeğe mecbur tutuluyorlar!



TÜSTAV